

حضرت باچا خان ژوند او فلسفه

لک: ۱۰۰۰
ایک ناست سوارن

حضرت باچلخان

رُوند او فلسفہ

ایکنا دینا دینا سوارن

ٲول حقونه محفوظ ساتٲي شسي

د ڪتاب نوم

حضرت باچا خان ٲر وند او فلسفه

د رومبني اشاعت

ڪال ۱۹۹۳ء

شمير

يوزر (۱۰۰۰)

ڪاتب

شمس العارفين عارف

پرنتس

چاپ ڪوونٲي ادارو

ڀنٽو ادبي سوسائٽي. اسلام آباد
(رجسٽرو)

د ملاوید ودرک

۵۶۰ - ۲۰۰۰ / ۲۰۰۰ اسلام آباد

د سز لمنډ جيب الله رفيع په درناوي کېږي

فهرست عنوانات

2013/94

نمبر شمار عنوان صفحې

۱	پس منظر او پيش منظر	۱
۲۰	پيژندګلو	۲۰
۲۰	چښتن	۲۰
۵۵	ايتا انډيا کمپني او په هندوستان د انګريزانو قبضه	۵۵
۴۴	د تيراه د وادي تباھي	۴۴
۹۹	ګاښيدن کېږي د کميشن پيشکش	۹۹
۱۱۳	بهادر او غضب ناک پښتون	۱۱۳
۱۳۸	د باچا خان ارمان	۱۳۸
۱۶۳	اچي پښتون تا سوتله وائيم	۱۶۳
۱۴۴	د پښتون د ژوند هند او	۱۴۴
۱۹۳	پښتون او د خدايي خدمتګار فلسفه	۱۹۳
۲۲۳	د قيصه خوراني شهيدان	۲۲۳
۲۵۵	مهد به شوک ګي. انګريز ګه پښتون؟	۲۵۵
۲۴۵	حضرت باچا خان او د بنگال مسلمانان	۲۴۵

انتساب

د خیالے مرحوم پلار عبدالغفور خان

پہ نوم

چپی یو دروند پښتون، یو حلندہ

مینہ ناک اورنگیز بنیادم وږ.

ب

کرنسې

يوخو

علم او زده کړه له يو بل څخه لاس ته راځي
او د دې د حاصلولو هم بيلې بيلې ذرائع وي چې
په کېنې يوه اهمه ذريعه پر دې ارزښت لرونکي
تصنيفات د استفادې حاصلولو په غرض خپلې مورفېزې
ته را اړول وي. چې داسې بيا عام وگړي استفاده
ادگته ترې حاصله کاندې.

په پښتو ژبه کېنې که له يوې خوا نثري ليک چندانې
پريمانه نه دي نو له بلې خوا بيا د بهرني ژبې ارزښت
لرونکي تصنيف مورفېزې ته را اړولو پام لړنه هم
چندانې په زړه پورې نه ده. خود علم، معلومات،
ودی او استفادې حاصلولو تقاضا ده چې د هرې

د ستر او دروند باچا خان خلا نده او روښانه
 شخصيت نه خوله پښتو پټې دې او نه له بهرنيو البته
 حيف له دې د باچا خان د حق ادا کيدې او د مړي
 چې نومره په خپله په پښتو پريوځي. نو د دې ادا نده
 لکه څنگه چې په کار دو هم هڅې په زړه پورې
 نه ده ځکه چې په کار و او دې چې د باچا خان
 په هکله تصانيف په مورفې ژبه کې د هر پښتون
 په کور کې نه يواځې د عقيدت په توګه بلکې داستاني
 حاصلولو په غرض هم پراته وای.

لکه څنگه چې تخليقي او تحقيقي ګران کارونه دي
 نو دغه رڼا ژباړه کول هم څه آسان کار نه دې
 له يوې خوا که يو پردې د امريکې او سیدونکي
 ښاغلي ايکناټ سوارن د ستر او دروند باچا خان
 په حيث " د غره هومره دنگ انسان سپيڅلي او
 خلا نده شخصيت په رښتني اړخ ګوتي پورې کړي

مصنف د پير زوښي د احترام د حق اداښنه
 وکړه بلکې له بلې خوا پې له ستر باچا خان سره
 د خپلې مينې او عقيدې تر رښه هم تړسوه کړه
 هيله کړم چې پښتانه به د ښاغلي ايکناث
 سوارن د زيار... د ستر مشر باچا خان د مبارز
 او ښاغلي عبدالغني خان خټک له پير زوښي استفاد
 حاصله کاندې.

په درناوي
 عبدالغني پښتون

۲۳ مې ۱۹۹۳ء

يو (نارنجي) اقدام

محترم عبدالغني خان خټک صاحب زما يو ښه ملګري دې د يوې لارې لاروي څه چې ليوڼي يو زه هم د خټک صاحب په تحريک پښتون ورور و لي نوې تنظيم کښې وګډ شوې دوم. د پوره موده مويو ځای د اسلام آباد د پښتنو په ډير و اوډه ورځني "هيواد" او ورځ پاتې "حدث" گرځولې دي. د پښتو ادبي سوباستي اسلام آباد د قيام او استحکام د پاره هم مونږ يو ځای اوډه کاله هلې ځلې کړې دي.

د ملګري غني خان د شخصيت په شان د هغه ليکونه هم سپينځلي او ساهو دي. هغه د پښتو او پښتو د ودې او ترقي د پاره علمي او صحي هلې ځلې کوي. هم د دې مقصد د تر سره کولو د پاره هغه وخت په وخت په اردو پښتو او انګريزي

دۀ دا په علي بادلي او سياسي خلقو کښې ډېر مشهور
 او معروف دې په پښتو کښې د دې ترجیه کول په
 خپله یو تاریخي اقدام دې. ژوندی ژبې تل پخپله
 سیند کښې د نورو ژبو تورو له حاطې ورکوي هم په
 دې اساس حان ژوندی ساتي. پښتو هم یو ژوندی
 ژبه ده. په خپل ماحول کښې نورو ژبو ته حاطې ورکولو
 صلاحیت هم لري. هم د ترجو سوا د دوه ژبو کلپس یو
 شي او چې په کومه ژبه کښې ترجیه کيږي هغه ډېره
 وده مومي.

محترم خټک صاحب دا کار او زیار د قدر وړ او
 ستاینې جوگه دې. زه هیله لرم چې پښتانه به دا
 کتاب د زړه په مینه واخلي او ژوره لوسته به یې
 وکړي. او د خپل قامي رهبر باچا خان د ژوند
 او فلسفې نه به حات خبر کړي. او نوې سیاون ته به
 حان په علمي توگه تیار کړي او په محترم خټک
 صاحب به روحاني خوشحالی پېژندو کړي. هی د هغه حذیبی

ش

زۀ د خټک صاحب دا اقدام تاریخي دقدروړ
او ستاينې جوګه ګڼهم او اُمبارکي وده وایم او
د هغه د خوشحاله ژوند دپاره لاس په دعا
ییم

آقبال حسین افکاس

۱۰ جون ۱۹۹۳ء

اسلام آباد

منزل او منزل

د جون میاشت او د ۱۹۱۲ء کال د برصغیر د
مسلمانانو په تاریخ کې یو خاص مقام لري ځکه چې
هم په دغه نیټه مولانا ابوالکلام آزاد د مسلمانانو
د بیدارۍ په لړ کې د خپلې رسالې "الهملا" اجرا
کړې وه. تر دغې وخته پورې د مسلمانانو عمومي
مزاج د سرسید احمد خان د فکر لاندې د
انگریزانو په باره کې مصالحانه وو. خو په پښتوخوا
کې حالات داسې نه وو. ځکه چې دلته څو کاله
په اګاهو د ترنگزو حاجي صاحب خپلې هلې ځلې
شروع کړې وې او ستر لارښود او د جنګ آزادي
لوی جنګیال باچا خان دوی سره په ۱۹۱۱ء کې
مکړه شوې وه. دلته کې د آزاد د بار

ل

کول غواړم چې د کتاب د مطالعې په وخت تاسو ته وړاندې وي. د کتاب ترجمه نکار په خپله یو عملي سړې دې. د زیات مصروفیت او محدودو وسیلو باوجود ده د پښتون د روښانه مستقبل شمع بله کړې ده که هرڅومره رڼا یې تته ده خو دې پرې کله د امید او کله د حوصلې تیل واړه وي. او دغې نک تور چار پیر چل روښانه کړي. بل خوا چې په چا کتاب لیکل شوې دې هغه هم د استقامت او عمل یو غروو. هغه په خپله وائی "زه په هر خدایي خدمت کار کښې یقین، عزم او عمل لیدل غواړم" دا غوښتنه نن هم د هر پښتون نه کیږي ځکه چې د باچا خان د پښتو د سکالې او یو والي خوب لا هغسې بې تعبیره دې.

د برصغیر په تاریخ کښې خود ده ته د اوږد

را غونډ کړل. اوس به دا خواږه واړه او ترهې ترهې
پښانه کله یو موټي کیږي. دا د باچا خان ارمان
وؤ او دا لا هغسې نيمکړې پروت دې. د کتاب د
مطالعي دوران کې دې دا خبره ستاسو پيشي نظر
وي چې پښتون قام ته دې منزل ته رسيدل دي
او دوی ته دا منزل په سر پروت دې که هرڅومره
لاره اغزنه ده يا نېې نېاني بې تې دي. يا کله
زمونږ د مخې ملګرو ساه. بې ساه شي. خو رائج چې
د کله اراده اوکړو چې دا منزل به مونږ په
ډيره مرانه او استقامت په دې اُميد کوؤ چې
راتلونکې وخت زموږ ته دې. انشاء الله.

انجیر جان نثار

پس منظر او پیش منظر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لکه څنگه چې د کتاب د نوم «حضرت باچا خان ژوند او فلسفه» نه ښکاره ده دا کتاب په اصل کې د هغه حالاتو او واقعاتو یو تاریخ دی، د کومو ترمنځه چې انگریزان برصغیر ته را وسیدل او د وخت تیریدو سره سره د سوداگرانو نه حکمرانانو کې بدل شول او بیا چې کله د برصغیر په استوګنو کې د غلامۍ نه د مریخ خلاصولو احساس را پیدا شو او دې لړ کې پاتې د آزادۍ کوم تحریک شوو کړو. دې تحریک کې د حضرت باچا خان په کردار رڼا اچول شوی ده. اگر چې دا تفصیلی تاریخ نه دی د تاریخ یو آوېت لائن دی، یوه خاګه ده خو دومره پراخه ده چې لوستونکي ترڅه چېرته زده کولی شي.

د دې کتاب د لوستونو موخه دا نتیجه اخذ کولی شو چې حضرت باچا خان یو داسې وخت کې د پښتون

قوت کېږي د دوی واک اختیار او اقتدار ته د پټو خطرو نه ښه خبر وو. مونږ دا گورو چې د حضرت باچا خان د مشرۍ لاندې پښتون وکړي د برصغیر په آزادۍ کې یو فیصله کن کردار ادا کوي.

که دا گڼم چې ښاغلي ایکنات سوارن په رومینۍ وار ښه په ایماندارۍ سره د برصغیر د آزادۍ په تحریک کې د حضرت باچا خان او د پښتون د کردار ستاينه کړې ده. لکه څنګه چې د دې کتاب د مطالعې نه مونږ ته دا معلومیږي چې ښاغلي ایکنات سوارن د علي درجي هندو دانشور دې او د آزادۍ د تحریک او دې تحریک کې د شاملو کردارونو مطالعه هغه ډیره د نږدې نه کړې ده او په دا وجه د هغه رایې یو ستلري او د احترام جوګه ده. دا په پښتون د ښاغلي وېکات سوارن یو احسان دی چې ډیر پټ اړخونه یې را وړاندې کړي دي او بیا په تیره تیره یې د باچا خان د ژوند او حید و جهد قصه په داسې خونده وړ ډول بیان کړې ده چې په خپله

کارونو ته لاس واچوي او د پښتون د تاريخ په لړ کې
د پښتو مشرانو په کردار او د تاريخي واقعاتو او پېښو
نه پلو پورته کړی.

اوسه پوری چې د پښتون اولی نومونه هم تاريخي
پلټنه شوې ده دې کې چې ډیر کردار هغه خلکو ادا کړي
دې چې د پښتون سره بې قدم په قدم د ښمې کړېده
د پښتون حق بې غورې دې. او نن چې پښتون - د
په پلا نیکه اولاد په خپله ځمکه د بې ښه حالت کې
ترې ترې پروت دې دا د هغه خلکو د انتقامي سیاست
او کاروايو نتيجه ده.

انگړیز دعوی لري چې ټوله نړۍ کې دا زیات
مذهب قام دې. انگړیز واکدار به هغه وخت هم دا
وئیل او نن هم دا وایي چې مونږ غلام آلونو ته د
ژوند تیروولو چل شوې دې. نن وخت دا خبره ثابته
کړې ده چې څوک د چا حقونه خوري هغوی مذهب
نه شي کیدې. ښاغلي ایکنات سوارن دا حقیقت په ګوته
کړې دې چې. انگړیز د پښتون خلاف کوي وحشیانه کارونه

کومې وډانکارۍ کړې دي د هغوی له کبله مونږ دا نه شو وټلې چې انگرېز کېنې څه سریتوب یا انسانیت هم دوی د خپل واک او اختیار او اقتدار لمن غزولو دپاره هر جرم جائز او روا او گڼلو. مونږ په دې خبره ویاړ کوو چې مونږ د دوی لمن سورۍ سورۍ کړه. او انگرېز خپله هم دا حقیقت تسلیموي.

د دې کتاب بل برخه د دې دا پښتو ترجمه وه چې مونږ یې لولو. آیا ژباړن ښه ترجمه کړې وه او کله نیکې وه دا د لیکوالو او دانشورانو کار دی چې په ټولې وټې او راڼې پورې قائمه کړي. ځا خپل خیال دې چې همیسه یو کار کېنې د نوو ښه کیدو گنجائش موجود وي. بیا غلې ژباړن هم د ترجمې دا ځلان او مشکل کار محض دقاي جذبي لاندې کړې دي چې پښتون وگړې د خپل زور قوت او توان یو چټک او ښی او دې تر نه خپله هم څه توانايي حاصله کړي. او د لیکوال دا جذبه هم ځما په نزد د ستاينې وړ ده چې پښتو ژبه کېنې د یو معیاري او

دا به نامناسبه نه وي که په دې موقع زه د پښتو ژبې شاعرانو او ليکوالو او دانشورانو په حقله څه او وائيم دې حقيقت کښې د دويمې خبرې کښائش نشته چې نن پښتو ژبه په کوم مقام ولاړه ده. دا ښه مقام دې يا بل، لوړ مقام دې يا پست دا مقام دې ته شاعرانو او ليکوالو ورغځېلې دې دا د شاعرانو او ليکوالو د جدوجهد نتيجه ده چې نن پښتو ژبه ژوندۍ ده او د ودې کولو او نور پرمختګ ښه پراخه امکانات يې ځان له زيربولي دي.

د پښتو ژبې يه قسمتي دا ده چې دا چرته سرکاري ژبه نه ده پاتې. افغانستان کښې دې ته کال نولس سوه دوه دېرشم درې دېرشم کښې هغه وخت سرکاري سرپرستي حاصله شوه چې د افغانستان سرکاري او دفتري ژبه اوکرځولې شوه. په مجموعي ډول پښتون د مودو راسې دومره د دياؤ لاندې پاتې شوې دې چې د خپلې ژبې ته په منظم ډول وده ورکړې شوه. د کال نولس سوه اوکې ټولې ټيم نه پس کله چې پاکستان په وجود کې راغلو. پښتو ژبه ارادتا په دې غرض نظر انداز کړې شوه. چې دا د خلکو هيره شي او

چې وکیلان، استاذان، جاګرتیان، سرکاری افسران
 کلرګان د کالجونو او یونیورسټیو ځلې طالب علمان او په
 صوبایي او مرکزي سطح د پاکستان په سیاست کې بوخت
 سیاستدانان او د صوبایي او قومي اسمبلۍ غړي د پښتو
 د یک لوست نه تر ډیرا محدده ناپلده پاتې شول. داسې

د پښتو ژبې په حواله د هغوی احساسات مړه شول. کله
 چې د یو قام لوستې وګړي د مجبوري دې حالت ته راوړي
 د هغه قام پوره وجود په خطر کې پروت شي.

داسې د مایوسی حالاتو کې زموږ شاعرانو او لیکوالو
 د پښتو ژبې بیرغ اوچت ساتلې. دا څه کمه کارنامه نه
 ده. دې شاعرانو او لیکوالو خپلې شاعرۍ کې یواځې د یار
 زلفې نه دي ستایلې مګر د قامي غیرت د ژوندي ساتلو
 کار هم کړې دي. چونکه زموږ شاعران اکثر نش هم
 لیکي په دا وجه زه دا ضرورت محسوسم چې د دوی پام
 پښتو ژبه کې د نثر په لور را واړوم ولې چې د یوې ژبې
 د اوچت معیار او پست معیار تعین د دې ژبې د نثري
 پټنګي په بنیاد کول شي. ضرورت د دې څخه چې

چې د نړۍ اولس ته د پښتون اصلي مخ اښودلې شي.
ولې چې غیر پښتون لیکوال د همیشه راسې زموږ په
بایله سکینې غلط فهمی پیدا کړي دي. او موږ چې د یو
غیر معیاري او وحشي قام او وحشي په حیث متعارف کوي.
بل د دې کتاب په حواله زه د ځنډ لیکوالو او شاعرانو
د دې خبرې سره اتفاق نه کوم چې "موږ غیر سیاسي
یو" پښتون شاعر او لیکوال د همیشه راسې قامي او سیاسي تحریکو
کښې سرکرم پاتې شوې دي او د قام د راهنمایۍ کار یې
کړې دي ددې که نن دا موقف اختیار کړي چې موږ غیر
سیاسي یو نو د پښتون وگړي د راهنمایۍ کار به څوک کوي؟
آیا د یو شاعر بقول دا هغه کیفیت خو نه دي.

ه ټها جو نا خوب تدریج وپی خوب هوا
که غلامی میں بدل جاتا ہے توہول کا حراج

دا خبره خو ذهن مني چې یوه ټولنه یا یو شاعر یا ادبي
شخصیت د چا سیاسي مشر یا سیاسي کوند طرف دار نه وي
او د سیاسي چارو په حقله خپل یو آزاد فکر لري ولې دا
ځنګه کیدې شي چې د قام تر ټولو سترګه وړه طبقه دي

جوړېږي چې د قامي چارو په حقله د پښتون وگړي پوها
زياته کړي.

مونږ ته چې هم دا حقيقت نه دې هيرول په کار
چې پښتون د غيو موافق سياسي حالاتو له کبله ډير وېدو
حالاتو کېږي کيږ دې. پښتون چې نن نومرۍ د بې بسی
حالاتو کېږي انښتي دې داسې چې هم نه وو. دا د
شاعرانو ليکوالو دانشورانو او لوستي تپو فرض جوړېږي
چې د پښتون د ښه کيدو او دې د دې بدو حالاتو نه د
ايتلو فکر اکرې.

د ښاغلي رحمت شاه سائل د وينا مطابق:

ه دا وگړي په وجود نومرۍ غني دې

خو په برخه جوارگر دې تاواني دې

تار تار پروت دې چار تپول نکر و سايله

د پښتون وطن کړيوان د ليوني دې

د پښتون وطن کړيوان کله د ليوني کړيوان شو؟ د پښتون

وطن کړيوان هله ريښې ريښې شو کله چې د افغانستان د پښتو

کړيوان د دوست ملاتړ شاه شاعر ته منځ ته راغی.

د خپل کمزوري سياسي او معاشي حالاتو په وجه د خپل يووالي او استحکام دفاع انگرې شوه. او د انگرېز سامراج د لاسه په کال اتلس سوه درې نوي کښې د پښتون د تاريخي وحدت په سينه د ډيورنډو کرښه را ښکلې شوه او پښتون قام ټوټې ټوټې کړې شو. نن هم پښتون په څلورو ټولنو کښې تقسيم کړې پروت دي يعنې د افغانستان مملکت (۲۰) قبائلي سيمې رس جنوبي پښتونخوا او شمالي پښتونخوا.

د انگرېزانو او روسانو تر مېنځه چې نولسې او د شا

مېدۍ څلورمې د هارې پورې کوم ځنگ شوې چې د ځگرېټ کېم" په نامه يادېږي دې دور کښې چې افغان اولس څومره بې بڼه وو د هغې نه هم ډير زيات بې بڼه نن دي. نن چې کوم قامونه په يو ويشتې صدۍ کښې په فخر او ديار سره د قدم کيښودلو ارادې لري پښتون نن هم مات کوچ دي او د پښتون سيمې نه د درد، غم، بې لښکرچې اوريدې شي او د بدو حالاتو يو زړه چاؤ درنکې تصوير پيش کوي. د تير و خوارلسو کلونو راسې د افغان جنگ او ديني لاقوايي

د د انكوریدو نه پس د افغانستان د آزادۍ د پاره جگړه ونكي.
 مجاهدين په خپلو كښې لاس په كړيوان دي. او د افغانستان
 په خاوره د ماشومانو، تورسرو، سپين كپړو او حلمو وينه
 يې دريځه يې زايه بهولې شي.

د افغانستان د تباهي او بربادۍ اثرات د دې په نتيجه
 كښې د سياسي زوال، معاشي او اقتصادي بربادتيا اثرات
 نېغ په نېغه د پاكستان په پښتون را پړيوتي دي. او د
 افغان اولس - لږ او ډېر ټول سياسي، اقتصادي او اولسي
 نفسيات د يوې خونړۍ تيارې سره مخ دي. نن افغان
 برباد هم دې او حيران هم - د افغان اولس د دوباره تعمير
 او د دوى دوباره وحدت هسه به د كوم حايثنه شورو كولې
 شي او څنگه دا كاس مكن كيدې شي. دا هغه سوالونه دي چې
 زموږ نه جواب غواړي. پښتون به څو پورې تيارو كښې پروت
 وي ؟ او د ده كړيوان به څو پورې تسليمې وي ؟ سوال دا دې
 چې څو پورې دې داسې نارنار پروت وي نو دې څه مستقبل
 لري ؟ دې د خپل وجود دفاع كولې شي ؟ د پاكستان په خاوره
 په يوكه ځكه د پلن نيكه اولاد پښتون په دريو تړتو كښې

جواب غواړي چې داسې د پښتون قام د دوبارې احيا په عمل کېنې اجتماعي او ټولنيز شعور په کار راوستې شي — او دا حقيقت نن هم او د نن نه سل کاله پس هم او د هميشه هميشه د پاره ذهن کېنې ساتل په کار ده چې د پوځي قام احيا هله ممکن کيدې شي چې دې د خپل واک او اختيار ځاوند وي او د خپلې ودې او پرمختگ په حقله د تبصلي کولو قوت او اختيار لري. خپل تهذيب، ژبې، ادب او ثقافت ته وده ورکولې شي او که پوځي قام داسې نه شي کولې نو هغه آزاد قام نه شي بللې.

د دې کتاب په رڼا کېنې مونږ کورو چې د تيارو هم

داسې پس منظر کېنې حضرت باچا خان پښتون ته د سياسي شعور او پوهې ورکولو د کار ابتدا وکړه. دې غير معمولي شخصيت د پښتون دې عظيم او تل تر تله د احترام جوگه مشر په داسې وخت کېنې چې د نړۍ واکمن واک او اختيار په مضبوط وؤ د پښتون د راوينولو سفر شورو کړو. ده دا سفر د ژوند آخري لمخو پورې جاري اوساتلو.

دې کتاب کېنې حې شاغلې اېکفاف سوارن د حضرت

ډیر تفصیلی جواب غواړي. دا هم کیدې شي چې مونږ دې تفصیلی جواب کې د هغه د شخصیت سره انصاف ونکړي شو بیا هم چې کله مونږ د هغه د سیاسي جدو جهد باج اخلو نو دا زموږ فرض جوړیږي، چې د تنقید په شوق کې د هغه ذات د بې حایه تنقید بنکار نکړو.

د پښتون قام په نژدې تاریخ کې ډیر ځلنده ستوري پیدا شوي. د مثال په توګه حضرت بابريد انصاري چې په پير روښان مشهور دې، خوشحال خان خټک، دریا خان او اېمل خان، میرولیس نیکه احمد شاه ابدالی، حاجی ترنگزیږ، صنوبر حیات کاکاجی، فقیر اېږي، خان شهید عبدالصمد خان — دا ټول هغه شخصیتونه دي چې دخت په وخت بې پښتو د خوب نه را بیدار کړې دي. — دا د پښتونخوا په مختلفو سیمو کې زیږولي دي. دالور شخصیتونه دي او مونږ بې ډیر په حق سره د نړۍ د نورو قامونو د مشرانو سره مقابله کولې شو. دا د افسوس خبر ده چې د دې نوموړو او لوړو مشرانو د ژوند، جدو جهد او کارنامو تفصیلات اوس هم په تیارو کې پراته دي چې ژور لټون او تحقیق غواړي.

عبرت‌ناکه ځکه چې دۀ انگرېز ته ماتې ورکړه. د آزادۍ په تحریک کېنې د دۀ جدوجهد او د خدایي خدمتگارو قربانو یو نوې روح واچولو او د انگرېز فحش او غرور ېې په خاورو کېنې اړلېلو.

د انگرېز سوله مقابله کول د دیوال سوله دغوره وهل وو. انگرېز یو عیاس، چالاک او طاقتور حکمران وو. دۀ نه یوازې دا چې پښتون مفتوح کړې وو بلکه د دۀ قایي وحدت ېې تکرې تکرې کړې وو. چې د دۀ مارشل قوت مات کړې شي. او د خپل قوت او سیاسي چالونو په ذریعه دۀ پښتون د هندوستان په سیاست کېنې راگډ کړې وو. حالانکه حقیقت دا دې چې د پښتون رملکه د هندوستان برخه نه ده. د پښتون خاوره ځان ته جدا شخص لري دا د هندوستان او وسطې ایشیا په منځ منځ کېنې ځانته بېله خاوره ده — پښتانه هندوستانیان نه دي او نه په تاریخ کېنې چرته هندوستانیان یاد شوي دي. د انگرېز د راتلونو له اچا هو د پښتون تجارتی تړون هېڅه شمال سره پاتې شوې دې. دې له کېنې رۀ د علامه اقبال د یو شعر حواله ورکول ضروري

ملت دي. که دا زړه خوشحاله وي ټوله ايشيا په خوشحاله
وي ادا که دلته فساد وي نو ټوله ايشيا کېنې به فساد وي.
د ايشيا دا زړه د افغانانو دا وطن انگرېز قصاب غوڅ
کړ او يو جغرافيايي وحدت يې په بيلو بيلو ټوټو کېنې
تقسيم کړو. لا انگرېز دا تقسيم ارسه پورې موجود دي
د تشولشي خبره دا ده چې پښتون دا تقسيم ډير ژر به
ذهني طور هم امنلو او دغه شان دي نور زيات
کمزوري شو. ځکه داسې حقيقتونه دي چې د هغوی
هيږول يا نظرانداز کول به پښتون نام ته په راتلونکو
وختونو کې ډير زيان اړسوي. په کار ده چې د پښتون
راتلونکو نسلونو ته دا علم وي چې پښتون هميشه نسلي
تاريخي کلتوري، لساني، جغرافيايي او اقتصادي وحدت پاتې
شوې دي. د ډير ژر د کرښې باوجود شيون او پارنده
په دي مجبور دي چې په ژمي کې به تر ډيرکې اسماعيل
خان او بنو راجي او په اوږي کې به تر هلمن او مزار
يحي.

څه اخلاقي يا قانوني جواز نه لري او په دا وجه پښتون دا حق لري چې خپل وحدت تر لاسه کړي.

د پښتون د تقسيم خلاف د افغانستان اميرانو څه انگړې شول ځکه چې يو څو هغوی کښې د انگړنې سره د مقابلې کولو قوت نه وو. او په بل لور د افغانستان اميرانو د خپلې حکمرانۍ په قيمت د پښتون وحدت نظر انداز کړه او دې سره سره افغانستان کښې د شخصي حکومت په وجه جمهوري شعور او پوهې وده انگړې شوه او په دا وجه د افغانستان په اميرانو د پښتو د قبضه شوي سيمو بيا تر لاسه کولو لږ کښې څه اولسي د پاؤ هم نه وو. افغان حکمرانان نه يواځې دا چې په عمومي ډول غلي پاتې شول بلکه د ډيورنډ کرښې ته لاندې پښتون به پې "سگ انگليسي" بللو او دغې د خپل بې وسه روڼو سره پې نفرت پيدا کړه.

مطلب دا شو چې د انگړنې د لاسه د پښتون غير قانوني او غير اخلاقي تقسيم پښتون په ذهني ډول تسليم کړه. او دا د پښتون قام زرگونو کلونو نورو تايلخ کښې تر ټولو لويه الميه ده. اگر چې د ډيورنډ کرښه کال

هغه وخت نه دې. دا د تاريخ په پيمانه محض يوڅو
ورځې دي خو بيا هم پښتون په دومره لږه موده كېنې
خپل وجود دې حد پورې هير كړو چې يوه ټوټه د
هندوستان برخه جوړه شوه.

دا هغه پس منظر وو چې حضرت پلچا خان په كېنې دعلا
تشدد په بنياد خپل جد و جهل شورو كړو. ده د خدای
خدمت كارو په شكل كېنې پښتون منظم كړو. ده زېلي
خلقوته احترام وركړو او هغه كسان چې د پښتون په
ټولنه كې به ورته په سپك نظر كېلې شول. ده خدای
خد متكارانو كېنې محافې كړل. او داسې حضرت پلچا خان
اولني پښتون مشر دې چې پښتون قام پې د لاندې
نه يو كړو، يو قوت پې تر نه جوړ كړو او د انگرېز
سوه پې اڅنگولو. ده د لوږې او وړو كې، اعلى او پست
پښتون تر مينځه ذهني تقسيم ختم كړو. د بنيادم او بنيادم
تر مينځه مكمل مساوات د پښتني ټولنې روح دې. د انسان
او انسان تر مينځه فرق او امتياز د هندوستانى ټولنې مزاج
دې چې انگرېز دې ته نور تقويت وركړو.

وجه هغوی دا چرې نه غوښتل چې پښتون یو سیاسي
توت جوړ شي. انگریز حکمران د باچا خان خلاف کارواڼی
تندې کړې او د دې کارواڼی په نتیجه کې بې باچا خان
دې ته مجبوره کړو چې د کانګرس ملګرتیا ته بې لاس اوږد
کړو او بیا باچا خان د برصغیر تقسیم پورې د کانګرس ملګري
پاتې شو. د کانګریس سره د ملګرتیا په نتیجه کې د پښتون
رخ په نا محسوس ډول د جنوب په لور اُکړیدو.

د حضرت باچا خان خدایي خدمتګار تحریک د کانګریس
سره د متحده هندوستان د آزادۍ جګړه په داسې
طریقه مخ په وړاندې بوتلو چې په زرګونو پښتانه جیلونو
ته دننه کړې شول او په سرونو مجاهدینو د سرونو قربانی
ورکړې. دې عمل که په یو لور پښتون ته سیاسي شعور ورکړ
او د انګریز نه د آزادۍ موندلو خواشینی لور تود شو په
بل لور د پښتون قام دواړه پرمخې — لور او پر پښتون د
یو بل نه لرې شوی د دوی تر منځه فاصله نوره زیاته
شوه. دا په اصل کې د غیر فطري عمل یوه غیر فطري نتیجه
دا پیدا شوه. لکه څنګه چې ما عرض کړې و چې پښتون
د هندوستان سره د دې نه وړاندې څه تړون نه وو. او

کانگریس سره اتحاد ته نه وړ مجبوره کړې. نو کومه وینه
چې پښتون د متحده هندوستان د آزادۍ د پارک توې
کړه دا وینه که د پښتون قام د وحدت د پارک توې
کړې شوې وه او د پاچا خان په خیر لور مشر په قیادت
کښی د پښتون وحدت د پارک دا دومره لویه قرباني ورکړې
شوې وه. نو دا به د یوې غیر معمرې کامیابې نتیجه گرځېدلې
وه او پښتون به خپل قايي وحدت ترلاسه کړې وو. او موږ
دا خبره په یقین سوه کولې. شو چې نن به پښتون د دې
بېخي تر ټولو مضبوط قوت وو.

اوس هم د پښتون مشرانو دا فرض دې چې د پښتون قايي
وحدت حاصلولو د پارک هلې ځلې اُکړي. ځکه چې ترڅو پښتون
تقسیم وي، بې مرکز وي، بې وحدته وي هغه وخت
پورې د پښتون قايي احترام او وټاندنه شي په ځای کېدې.
یوازې دا نه چې پښتون قام او پښتنه سیمه به ټیټه وي
بلکه د کمزورې، برباد او متشی پښتون په وجه ټوله ایشیا
رنځوره پرته وي.

زه لاس په دعایم چې الله تعالی دې موږ ټولو

ټول بڼه په مړانه او ايماندارۍ سره د پښتون وحدت
 تر لاسه کولو د پاره شعوري جدو جهد اګرو وې چې
 د قامي وقاس، عزت او خپل واک او اختيار ته بل هېڅ څه
 برتر او اعلي تر نشته.

تل دې وي پښتون او پښتون ولي.

محمد افضل خان

مشر

پښتونخوا قامي پارټي

د روښن خپله - سوات

حضرت باچا خان

ژوند او فلسفه

پيژندګلو

حضرت باچا خان په عدم تشدد

عمل کوونکي د اسلام سپاني

لکه څنګه چې د سرخط نه څرګندېږي د کتاب نوم
 "حضرت باچا خان ژوند او فلسفه" دې. دا د

A MAN TO MATCH HIS MOUNTAINS

ترجمه د د. دا ښاغلي ايکات سوارن ليکې دې چې په امريکه
 کېږي مېشته يو نوموړې عالم او فاضل شخصيت دې په
 حضرت باچا خان کتاب ليکل نه يواځې په پښتو يواځان

بناغلي ايكات دباچا خان سره ليدل ٿل ڪري ڏي مري ٿي مري
 ڪري دي او وائي چي زه د هغوي نه ڇو زيات متاثره
 ٿيم او هم دا وجه ده چي ما پري ڪتاب اوليڪو او دا
 يوه فرزند هي سر ته اُورسوله.

بناغلي ايكات امريڪي ته دتلو نه آگاهو بهارت ڪنڀي يو
 يڪوال وو، يو مقربا وو او د انگريزي ادب پروفيسر
 وو. "د خپل هيواد د غرونو هومره دنگ انسان" نه علاوه
 دوى په ڪاندهي جي هم ڪتابونه ليکلي دي او د نورو
 ڪتابونو مصنف هم دے او امريڪه ڪنڀي د نري د لوڻو لوڻو
 مذهبونو روحاني رواياتو په بابله ليکچرے هم ورڪوي.

د يوڀي ٽيبي نه بلڀي ٽيبي ته شه مواد آڊول سارول
 يو ڪران ڪار دے. خو ڪه ڏا ڪران ڪار ٽوڪ او ڪري نو ٽيه
 وده اُمومي. ٽيه نوڙ ٽيه ته مري پنه شي. وائي چي ترجمه
 يو فن دي او زه دا دعويٰ نشم ڪوڀي ڪني زه د دے فن نه
 واقف ٿيم. دا يوه جذبه ده چه زه ٿي اُپارولم او په دي حقله

مي د مياشتينڀي "پلوشه" مديو بناغلي عبدالفتح پښتون سره
 خط وڪايت اوشو او د هغوي د خاني دلچسپي په وجه دا

چول محايي ودرکړودا يوه اوږده سلسله ده چې د خپل
 هيواد د غرونو هومره دنگ انسان د سويط لاندې شائع شوې
 وه او تقريباً دوه کاله کښې سوله او رسیده. دا د غني چکل
 په نوم شوې وه. چې اوس د غني خټک د نوم لاندې کتابي
 شکل کښې شائع کولې شي د دې وضاحت ضرورت ځکه محسوس
 کړې شو چې د لوستونکو په ذهن کښې څه اېهام پيدا شي.
 او لوستونکي تر نه څه موند هم واخلي.

دا به حضرت باچا خان د يو مستند کتاب ترجمه
 ده. ډير امکان دې چې د حضرت باچا خان په بابله
 د خير ونگو په کار به هم راشي.

د دنيا ټولې ژبې څېړل کښې خوندي دي او هغه
 ژبې مخ په وړاندې ځي چې د نورو ژبو نه څه واخلي
 او د ترجمې په شکل کښې ئې ځان کښې ځاي کړي. د يونيمکري
 اديب په حيث خوزه دا نشم ويلي چې د پښتو ژبې
 په لړ کښې چا د ترجمې بڼه او زيات کار کړې او د ترجمې
 معيارې څه د مې او د دوه پوه يم. چه پښتو ژبې کښې
 د نورو ژبو ترجمې دې وائي چې د دې څه

ملګرتيا وي که دوی رخصت د ترجې غلې مواف کړي
او که ضرورت کړي چې بيه د زړه د اخلاصه پرې
تنقيد او کړي او رهنمايې هې او کړي.

د حضرت باچا خان په بایله يکل شوي د دې کتاب
خلور حصه او ثوارس بابونه دي.

د ښاغلي ليکوال د لنډې پېژندګلو نه پس او د
سړي او مفدي نه وړاندې د حضرت باچا خان خدای
مجنبي ستر خواهش شرکند کړې شوې دي. حضرت باچا خان
وايي چې تها يو لوی خواهش دي. دا خواهش څه دے؟
وايي چې :-

۴- زه دا شريف، تورزن او په وطن مين اولس د بهر ماک
د ظلم او زياتي نه آزادول غواړم چې د چا د اوسه
دوئي به عزت شوي او سپک شوي دي.

۵- زه د دوی د پاره يوه ازاده نړۍ قائمول غواړم چې
چرته دوی په امن کېنې اوسيدې شي او چې چرته
دوی په خندا او خوشحالي دخت تيرولې شي.

۶- زه هغه حکمکه نیکول غواړم چرته چې وړاندې د دوئي

۶. زه غواړم چې لاس کښې مې جابرو وي او ددوی کوڅې
پرې جابرو کړم. زه د دوی کودونه په خپلو لاسو صفا
کول غواړم.

۶. زه د پښتون د جامونه د وینو داغونه ونيول غواړم.
۶. زه نرې ته ښودل غواړم چې راشي اګوري حُما د
دې غرونو او راغونو اولس خومره ښائسته دې او بیا
زه دا اعلان کول غواړم چې څوک داسې شته چې
د دوی نه زیات همدېه اښانک او متمدن دی.

ښاغلي لیکوال د حضرت باچا خان د دې خواهش
څرګندوي نه پس سربېره کښې لیکلي دي چې د باچا خان
په بابله د دې کتاب د لیکلو دوه وجې دي. یوه خو
دا چې د هغوی سره زه ډیر عقیدت لرم او که دې
لږ کښې رانه شخه غلطې شوي وي چې د هغې تلافی
اوکړې شم. او دویمه وجه د موجوده حال د تفسیر
تعلق لري.

ښاغلي لیکوال، لکه چې دا د دویم لږه جګړه ده

لوی جنګش دې.

د ناکپور په سویل کېنې "واردها" لوی یوه قصبه ده چې د ناکپور نه لوی میله لوی پرته ده. دلته ګاندهی جی د خپلو نږدې نږدې عقیدات مندو سره استوګن وو. د بهارت د آزادی د تحریک مشران به دلته اکثر تلل راتلل او دا ټول مشران به په ناکپور بیریل زه به هره هفته د ناکپور د ریل ګاډی سټیشن ته تلل او اکثر به مې "واردها" ته تلونکي سیاسي مشران لیدل او دغه شان مانهرو، سردار پتیل، مولانا آزاد، اچار، کرپلاڼی، بیګم سروجینی نیدو، سی. وی راجکوپال، اچاریه راجندر پرشاد چې روستو د بهارت صدر اُنّا کلي شو او په یوه خاص موقع مې خان عبدالغفار خان هم اولید. زه دده په لیدو ځکه ډیر زیات خوشحاله شوم چې دې په حقیقت کېنې ځما ډیر خوښ وو باچا خان د ګاډی د درېمې درجې د چې نه را کوز شو دې یولوړ دنگ انسان وو او ماته یو

کښې یو خاص شان او بناست وو. خو دې چپ چاپه
 او ساده بډۍ وو. ښې ماشوم غونډې وو. دې دومره
 ساده وو چې زړه یې غوښتل چې د دکه سړه کښم او
 خبرې اترې ورسره ا وکړم.

خو په دغه موقع ما د دوی سړه د خبرو اترو
 کولو زړه ځکه او نکرې شو چې زکه خپله هم ځمې او
 بې زړه وم. خو ما چې د دوی متعلق نه اوريدلی و
 په لیدوې تصدیق او شو. هغه دا چې دکاندهی کېږ
 چاپېره نومره شران وو دوی ټولو کښې یو باچا خان
 پوداسه مشر وو چې په کاندې ښه پوهیدو او دا اېکي یو
 کس وو چې دکاندهی په قدم یې قدم ایښې وو بلچا خان
 یو شته من انسان وو. خپلې ښکېلې ځایونو ته حواله کړې
 او ده خپل ژوند د الله تعالی او د خپل غویب او نادارۍ
 اولی خدمت ته اُسپارلو. ده ساده چاپې اغوستې وې
 یو وړوکی پنډوکی لاس کښې وو. بس یو ملک وو
 داسې یو کس وو لکه چې هر څه یې په شا کړي دي. نه

د آزادۍ په تحریک کېنې د ګاندهي ملګري دي او په ده
پسې روان دي دوی ټولو کېنې یو باچا خان داسې دي
چې د سیاسي نظریې نه علاوه هم د ګاندهي ملګري دي.
او غالباً چې هم دا وجه ده چې د باچا خان سړه خټا
دومره مینه او عقیدت پیدا شوې وو. باچا خان کال
نولس سوه نولس کېنې د ګاندهي ملګري شو او د دې نه
پس په یوه مفتح هم د ګاندهي کوښې نه کړه. زه د
بهارت د ګورو مشرانو هم ستاینه کوم خو هغوی د ګاندهي
روحاني حیث او نه پېژندل شو او هغوی په ایماندارۍ
سړه دا خبره منله هم. ټول بهارت کېنې یو خان داسې
ګس وو چې د ګاندهي په روحاني اصلیت پوه او رسیدلې
وو.

یو وخت داسې وو چې ما د ګاندهي په فوت خان
د رسولو کوښش کولو. زه حیران ووم چې داسې وړکټي
انسان کېنې دومره قوت او طاقت او اثر له کومې مخې
راځي؟ او په دې لړ کېنې ما د باچا خان نه تپوس

خو خان زه دیر په ساده نځو کېنې پوه کړم چې زه
 د کاندې سره حله منکړې شوې يم چې "کاندې خان
 الله نه سپارلې دې." وروستو دې ستر خان هم داسې
 اوکړل چې د خپل اولس په خدمت کېنې ئې حان
 خاورې اړې کړو. د دې نه دا حقیقت هم جوته یږي
 چې که یو انسان غواړي او لټون کوي نو د خپل
 حان په لټولو خپل حان کېنې څومره زیات قوت
 پیدا کولې شي. څومره اثرناک کیدې او تل تر تاه
 ژوندې پاتې کیدې شي.

دا زه دیر په افسوس سره وایم چې بهارت د آزادۍ
 د دې توږن جنګیالي د پاره هیڅ اونکړې شول. د آزادۍ نه سمدستي
 وروستو بلچا خان او د ده منکړې پاکستان کېنې په دې وجه
 ازیلې شول چې دې د بهارت د قام پرستو مشرانو...
 منکړتیا پرې ده. د بهارت د پاره د ده سره لاس کول ممکن
 نه وو. زه اُمید کوم چې دا کتاب به د هغې کچه نه
 څه تللای اوکړې شي.

په ګوته کړې شي. باچا خان په نړۍ کې د عدم تشدد تر ټولو لوی تفسیر دی. دې یو پوخ مسلمان وو. د ده په ژوند کې د اسلام هغه خیره ښکاره ده چې غیر اسلامي هیوادونو ته هغه په نظر نه راځي. مسلمانان خپله هم د هغې حکمت سره بلد نه دي کوم چې عدم تشدد کې پټا دی.

د حضرت باچا خان ژوند د دې ښکاره ثبوت دی چې د اسلام په دائرې کې دغه دنده د تشدد یو بڼه بدل عدم تشدد دی. پښتونخوا چرته چې دې ستر خان کار اوکړو پنځه کم سل فیصده مسلمانان ده. د ده د عدم تشدد پوځ. خدایي خدمتګاران ټول مسلمانان وو. د ده د تحریک بنیاد د اسلام په پخواني اصولو اړه لرله چې نړیواله رورولې په کار ده. خدای ته ځان سپارل په کار ده او د الله تعالی خدمت د هغه د مخلوق خدمت په ذریعه کول په کار ده.

حضرت باچا خان وايي چې دا کما پوخ باور دی چې

شي نو دا غصه او کړ که او نفرت په مینه کېې بدلولې شي.
 د خان ټول ژوند او عمل په دې ژور اصول اړه لوله
 ده د یو سل زرو پښتنو مسلمانانو یو داسې پوځ تیار کړو
 چه په دغه اصول یې باور وو. د ده خدایي پوځ د بھارت
 نه شهنشاهیت ختمولو کېې یو زبردست کردار اوبولو.
 که چېرې د ده په مثال عمل اوکړې شي نو نه یواځې
 مغربي دنیا. بلکه هغه ټول مسلمانان چې مینځني ختیځ
 کېې په تشدد اخته دي په دې خان پوهولې شي چې د
 اسلام لویې لویې مذهبي قدرونه د عدم تشدد
 سره سمون خوري او د عدم تشدد ...
 برکت لوی لوی شخړې هوارېدې شي.

د سړیزې په پایه او مقدمې نه وړاندې ښاعلي لیکوال
 دا کتاب د امریکې اولس په نوم منسوب کړې دې او دا
 خیال یې څرکند کړی دې چې که د امریکې اولس قوت
 حوصله او فلسفه د عدم تشدد سره ملګرې شي نو تاریخ
 ته یوه بله لاره ښودلې شي!

کښې کراچۍ کښې د خلکو نه ډک د اسمبلي هال په ډاڼې
 ناست وو. ده ليدل چې اسمبلي د پکړپوالو پنجابيانو
 خانانو، د سويلي قبيلو د مشرانو نه ډکه ده. دې کښې
 بلوچيان هم وو. او سندهيان هم او پښتانه هم دغلته
 موجود وو. دې هال کښې ټول نوموړي مسلمانان مشران
 لياقت علي خان، نواجه نظام الدين، اسکندر مرزا او د واسر
 سره نژدې د اولني اسلامي جمهوري جوړيدونکي کودلو
 جنرل باوقاره محمد علي جناح موجود وو.

نو دوي کښې يو نوموړې مسلمان مشر عبدالغفار
 ن موجود نه وو. دا هغه شخصيت وو چه انگرېزان ته
 يروي وو او په نړۍ کښې يې د ټولو نه زيات جنکيا لي
 اولس پښتون يوفوخ فوخي قوت کښې بدل کړې وو چې فلسفه يې
 عدم تشدد وه د پښتونخوا اولس د دې شخصيت ډير زيات
 عزت او لحاظ کولو او دې ته يادشاه خان د "خانانو باچا" بلله
 بل بهارت کښې دې په دويم کاندهي مشهور دې حله
 چې د ده او د کاندهي مېرمنه دوه واک.

هغه د اسمبلۍ کښې موجود نه وي ولې ماونټ بېټه
 به ځکه کوټه په خوله او حيران شوې نوي چې خات
 چې يو سپيکلي او پوخ مسلمان وو د برصغير د ولس مخالف
 وو.

يو څو کهندي وروستو ماونټ بېټه نجل رائل اير
 فورس جهاز کښې نوي دلي ته روان شو دغه شپه د
 نيمې شپې د آزادۍ يوه بله دستوره کيدونکې وه. دغله
 نوي دلي کښې هم د بهارت د آزادۍ د تحريک نوموړي
 مشران اسمبلۍ کښې موجود وو ولي هغه کس چې د
 چا په غږ به لکونه اولس حرکت کښې راتلل بکانه دي خبر
 زاهر د دستورې د ځانګه نه په سوونو ميلونو لورې
 وو ده هم د دستورې مخالفت کړې وو. او دغه ورځ
 يې عبادت او روزې کښې تېره کړې وه.

د پاچا خات د پاره د آزادۍ مقصد د دې نه سوا
 څه کيدې شو چې دا به وروستو پاڅي پښتو ته څه
 ورکړي؟ پښتون پسمانده وو. اوس هم نالوسته وو.
 او د يو بل نه بدل اختار د دوی سره مخامخ وه.

د فاع کښې پښتون د وینو په سمندر پورې وټې دي.
 کال آندس لږه یوه یو کم شپېتم (۱۸۵۹) کښې سرنیول چیمبر
 لین د پښتنو خلاف د یو مهم په دوران کښې لندون ته یوه
 چټی کښې لیکلې وو چې:

"په پولو د جنګ یو غټ زیان دا دی چې په سوټو
 کورنۍ تباہ او بربادې شي خوشحومره پورې چې د وحشي
 قبائلیو تعلق د مې. د دوی په نزد حق د هغه چا دی
 چې شوک زور آور وي. په دې وجه د دوی په لږ کښې
 یواځني لاره دا ده چې دوی ټولو ته تکلیف اوردسولې
 شي او که چېرې د تهنديب په خواپې سره دوی ته په
 ورکړې شوي سزا اعتراض اوشي نو جواب یې دا دی
 چې د وحشیانو او ځناورو قبائلو سره په مهنديه توګه
 جنګ نه شي کیدې او که موږ د دوی کورونه تباہ
 نکړل او د دوی فصلونه مو خراب نه کړل نو د دې
 مقصد به دا وي چې د دوی سره جنګ نه شي کیدې.

د پورته نیکو نه د هغې روپه جاج اختې شي کومه

خیر لے رحمه، غداران او قاتلان دي. د دوی په
 خیال کښې د پښتون سړه د ظلم رویه ساتل جائزه وه
 د دوی کناه دا وه چې دوی د خیر د ددې نه
 انخواه د پخواه غرونو کښې استوګن وو. خیر بهارت
 ته د رسیدو دروازه وه او د ایمپائر د دولت او
 امارت یو غټه وسیله. انګریزانو په هر قیمت دالار
 قابو کښې ساتل غوښتل. او پښتون هم چې آزادي ته
 د قدر په نظر کوي. د خپلې آزادي ساتلو پخه اراده
 کړې وه.

انګریزان په د پښتون د نوم نه یریدل. دا ویر د انګریزانو
 مازغو کښې د کال اتلس سوه دوه خلولینتم (۱۸۴۲) د
 د جنوري د یوې مخ سې راسې پرته وه چې کله د اندېس
 آرمي پنځه خلولینت سوو فوځیانو کښې ایځي یو کس بچ
 پاتې شو او د خپل بد بخت قصه یې تاریخ ته او سپارله
 د هغې نه پس د انګریزانو او پښتنو تر منځه اتیا کاله کوریدل
 جنگ او شو او د دوی کرکه د یو بل خلاف نوره سخته او
 زه شوه. انګریزانو د پښتنو په کاره د خپلې دودیزې

کښې یو پښتون داسې قام وو چې د زرگونو په شمېر کښې د انگریزانو په جیلونو کښې بندې وو. انگریزانو دوی ته د یو بل خلاف رشوتې او بدې ورکړې خو د انگریزانو ټولې طریقې او سازشونه په دغه سیمه ناکامه شول د انگریزي ایمپائر د پاره د پښتو وطن هغه یواځنې وطن وو چې دوی په مکمل ډول فتح نه کړې شو او دا د انگریز په زړه ډیر لوی ارمان پاتې شوې دې.

د پښتو په بڼه د انگریزانو یوه عقیده پخه وه هغه دا چې "امن پاتې کېدې نه شی او انگریزي فوځ به یو ځل بیا په خوشو تشو غرونو ډیرې اچوي" د انگریزي ایمپائر فوځ دحمکې په پنځو براعظمو پورې وو او په دوی کې پښتونخوا هغه سیمه وه چې انگریزي فوځ کښې پروونکې بللې شوه.

د انگریزي لاج ایمپائر جوړوونکو د پلر تاریخ دا ډیر یو عجیب کار اوکړو چې د دغه پروونکي "حمکې" د زړه نه یې یو داسې کس را برسیه کړو چې هغه خپل

د پښتو د تورې حکمې نه به داسې يو شخصيت را پاشي او د هره
لويه کارنامه به کوي خو دا کار شوي دي دا د تاريخ ډيره
لويه غېر معمولي واقعه ده خو نظر انداز شويده او چا ورته
خيال نه دي کړې

د باچا خان وروستو پاتې تباڼو د انگرېز بخت په
خت کې و. دې پښتو ته هغه وخت د لږه اولس کونه
په خوله پاتې شو چې کله دوه خپلې ټوپکې چرې او
منگيونه کينول او ايمپائر د زور او جبر مقابله يې د عدم تشدد په
ذريعه اوکړه.

کال نولس سوه دېرشم کې د عدم تشدد تحريک
ښه په چپو وو، د سرنیول چمبر لين د رپورټ
زيات زړه ور يو بل رپورټ کې دا تجويز کړې
شوی وو چې "په خاوندو د خاوندو حکومت په کار دي"
د انگرېزانو په نظر کې د باچا خان عدم تشدد د
دهوکې نه سوا هېڅ نه وو. د هغوی فکر دا خپه نه
منله چې دا څنگه کېدی شي چې پښتون به د عدم

د هغوی په نظر کېنې پښتون هر څه کېدې نشو خو د
عدم تشدد پیر وکارا نشو جوړېداې. د هغوی په خیال
کېنې داسې وئیل او خان داسې ښکاره کول ټوله دهوکه
غداري او عیاری ده.

دغه وجه ده چې د برصغیر د آزادی په تحریک
کېنې انگریزانو په باچا خان او دده د عدم تشدد په فوځ
دیر ظلمونه او کړل. داسې وخت هم راغلی دی چې نړۍ
ته به د دغه صوبې د حال احوال هلاو څه پته نه کلیده
چې کله به کله صوبه د دنیا د مرکزو نه پته اُساتلې
شوه دغه وخت کېنې به انگریزي فوځ د دوی سره د ظلم
او زیاتې هڅې یوه چارې په کار راوسته. که څوک دا تاثر
نري چې انگریز بهرنت کېنې یو نرم او رحم ډله دشمن وو
هغوی حمله. داسې خیال کوي چې د هغه ظلم علم ورته
نشته چې کوم په باچا خان او په پښتون شوې دي دیرشمه
او څلویښتمه سن کلزۍ کېنې پښتو دیرې زیاتې د عملې او برداشت
کړې دي. د دوی پوره پوره کلي تباہ کړې شوي دي د دوی
فصلونه تباہ کړې شوي او د زرگونو په شمیر کېنې خپلانو

دې او اکثر به خان نه يواځې بندي وو. حقيقت دا دې چې هغه د انگریزانو په وخت کې یوه وځ آزاده او بله وځ په جیل کې تیره کړې ده.

خو پښتون په خپل عدم تشدد قائم پاتې شو او د خپلې آنادۍ تر لاسه کولو په لړ کې په ګڼ شمیر کې مړه شول او تکلیفونه یې اړخه.

د بهارت اولس چې خپله هم د عدم تشدد په لار روان وو. خو د پښتون عدم تشدد ته حیرت وځو. لال نهرو چې د بهارت رومېنې وزیر اعظم وو به دې خبره یقین نه کولو چې هغه پښتون چې د خپل شوم یا ورو نه زیاته مینه د خپل ټوپک سره کوي څوک چې د ژوند پروا نه کوي او د مرګ نه یرېږي او معمولي بې عزتي او سپکاوي بدله په مرګ اخلي ځکه په نه څه وخت کې د عدم تشدد په وجه د بهارت یو تورن او برداشت لرونکي اولس جوړ شوې وو. دا په تاریخ کې د یقین نه کولو خبره ده خو باچا خان دا خبره رښتیا کړې ده چې دا خبره غلطه ده ګڼې عدم تشدد د هغه

هغه څوک کولی شي. چې نور زړن او حوصله مند او زړه ور
 دي. دې کښې د شک هېڅ خبره نشته چې پښتون پوښتون
 او زړه ور اولس دي. يو عام پښتون وگړې هم د بې عزتۍ
 نه مرگ ښه گنري. دا واقعي چې يوه افسانه ښکاري چې داسې
 اولس چې هغوی ته د سړي مرگ د چرکې يا چوکو پي
 د مرگ نه زيات نه ښکاري هغوی خپلې وسلې يو خوا ته کړې
 او عدم تشدد يې د ټولونه د غوره ويلي په حيث خپل کړو.
 د ټولو هڅه نيمگړ و تصو په ځير. د حضرت باچا خان د
 ژوند په قيصې کښې هغه حقيقتونه پټ دي چې نړۍ ته
 يې د څرگندولو ضرورت دي او اوس وخت دې چې د
 لوى خان دا قيصه ښه په تفصيل سره بيان کړې
 شي.

اولنې باب

جشن

(جون ۱۸۹۷ء)

”امې پښتنو! ستاسو کور وران شوې دې - را پاشئ
او دا وران کور بيا ودان کړئ او دا خبره ياده لري
چې تاسو د يو باتور نسل سره تعلق لري“

(حضرت باچا خان)

د کال ۱۸۹۷ء د ۲۲ جون په سهار د يړسو بچونه سټي
روستو بکنګهم محل کېښې ملکه وکتوريه د ټيلي ګراف
په مشين کوټه کېښوه او دې سره د برطانيې دشهنشاهيت
۳۷۲ ميليونه اولس د پاره يو پيغام خور کړې شوه د ملکې
د چاپمنې جوبلي ورځ وه نن د انګلستان په تخت د ملکې

یوڅو منځو کښې دننه دننه د ملکې دا پیغام د نړۍ
 د هغه سیمو په لور خوریدو چې د انګلستان د پاچا
 برخې وې. دې کښې د مغرب په لور کښېدا، نیو فاونډلینډ
 یوېني داد، ټوپیګو، آئرلینډ، یاس بادوسن، خونډ وراس
 او فاک لینډ، د مورخیز په لور جبرالټر او مالټا، ناېجریا
 مصر، کمبیا، کولمبوکوست، رهوډیشیا، سومالی لینډ
 یوګنډا، او زن ږي یاس، بھارت، سیلون، برما، ملائیشیا
 هانګ کانګ، سنګاپور او آسټرېلیا، شمالي بورنیو، فیجی
 او جنوبی اوقیانوس کښې دوه درنځنې نورې جزیرې. په
 دې ټولو علائقو د انګلستان حکمرانی وه او یا پرې څه
 نه څه قسم اثر وړو په دې سیمو به د انګلستان بېرغ
 رپیدو او سپین پوستو فوجي افسرانو به پرې حکومت
 کولو او لایه انګریزي ویونکو سول ملازمانو په دوی
 حکمرانی کوله.

د ملکې پیغام ختم شو، دې نورې جامې اچولې وې

وکتوریه. او ټول انگلستان ته تشکر په کار وو دلې چې
 د دې نه اچا هو په نړۍ کې د انگلستان هومره قوت
 د بل چا نه وو. د دې باچا چې کرېنې لري لري خوري
 وړې وې او د انگلستان د باچاهۍ د شان او شوکت
 او سبب او د بدې د مقابلي کولو قوت چا کې نه وو.
 د نړۍ په هر یو براعظم او سمندر د دې علاقې پرتې وې
 او د ټولې نړۍ څلورمه برخه ځمکه د انگلستان د بیرغ لاندې
 وه او هم دغه شان یې د ځمکې په مخ آباد د ټولو پیاوړتیاو
 څلورمې برخې ذمه داري د دې په سر وه.

دا د انگلستان یوه لویه او عظیمه کامیالي وه. د انگلستان
 بحري د نړۍ په سمندرونو حکومت کولو او په هره یوه لویه
 کې د انگلستان سمندري جهازونو یوډې، ایشیا، افریقا، امریکا
 او جنوبي سمندرونو کې څلور سوه زره کسان د یوحایي یوې
 چاو نړۍ یا قلعي نه د بل هېواد چاو نړۍ، بناریس یا قلعه
 ته، رسول. د جشن په کال کې چې د سوېز په نهر خومره

پورې ده، هغه ټوك چې دې جشن كېني شامل شول د
هغوی په نظر كېني دا د دې خبرې ثبوت وو چې انگلستان
د نړۍ په خوش بختو هېوادونو كېني يو وو. د تواناۍ
او قوت خښتن په دې هېواد به چې هم سترگه نه
ډوبېده. د يو حاج مطابق له دغه جشن د نړۍ په تاريخ
كېني يوه ډېره لويه خرچه شوې وه.

د وكتوريه سره پرېت كېني د يونسو كالونو وزير اعظمان
د دې دیرن شاهزادگان، د هندوستان غلوييت راجگان
او يو ولي عهد شامل وو. په پنځوسو زره فوحيانو مشتمل
ډايرېټ د لندن په تاريخ كېني تر ټولو عظيم پرېټ وو.
په دغه ورځ مانېام پورې آسمان تېك شين وو. دې
ښكارېده كه چې نن د "مكې موسم" وو. فوحيان پرېټ
كېني تېرېدل، ډولكي وهلي شول او د انگلستان د يونين
يو زر بېرغونه هوا كېني رپيدل د ميلينو خلقو د لاسونو پرې
كېني ملكه وكتوريه د دوی په خوا كېني تېرېده او د خوشي
نه سترگي د اوبكو ډكې وې. دې په لاره ولاړ تماشي بينو

په ننځه ورځ به د هر يو انگرېز دا يقين پوخ شوې-
 وي چې په نړۍ حکمراني کول د انگلستان مقدمه کښې بېل
 شوي دي. د نړۍ بې شميره محايونو کښې چېرته چې تکه
 نوره تياره خوره ده هلته به د قانون حاکميت قائموي
 شي او ناپوه او نالوتي وحشي خلکو ته به د انگلستان
 د پاچاهۍ په ذريعه رنډ او تهذيب رسوي شي.
 هندوستان کښې يو پخواني سول ملازم د انگلستان دارلخوا
 ته اوښل چې بېهارت کښې دا د هر يو انگرېز يوه
 عقیده او يو باور جوړ شوې ده، دا که وائسرای دې او که
 يو عام انگرېز چې "زه د داسې يونسل او قام وګړې
 يم چې چاته خدايي پاک په دنيا د حکومت کولو
 ذمه داري او نور اوسونه د غلام کولو کار ورسپارلې
 دي."

او چا د انګرېزانو د دې فکر او باور خلاف دليل
 ورکولې شو؟ د انګرېزانو نه يو سخت نفرت کوونکې او
 ککړ

د جون په دغه سحر د باچاهي په يو لړي پروت
 گوټ کښې د برطانوي هند د پښتونخوا په سيمه د ملکه
 وکتوريه يوکم عمره غلام اوه کلنې عبدالغفار خان د
 سوات په سيند کښې د اولو په سر بهېدو نكي لړکي را
 ايسارولو په هه کښې بوخت وو. ستورگه بڼه خليده په
 دغه سحر وادي کښې بڼه يخه هوا چليده. د دې سيند
 په غاړه د ده د پلاس د زميداري پتي وور.

غفار خان د ملکه وکتوريه د نوم او مرتبې نه غالباً
 چې لا ناخبره وو. دلته د پښتونخوا په سيمه خو د
 انگلستان پولتيکل ايجنټ هم يو باچا وو. او د دې خايه
 په درېونو ميله لړي يوې ملکې خو د يو لوستي پښتون
 د پاره هم څه اهميت نلرو. په دغه وخت نو د دغې
 هلک د پاره هغه لړکي زيات اهميت لرو چې د سيند
 د غاړې نه د سيند مينځ ته بهيدو او ده ي د نيولو
 کوشش کولو.

آواز بیا نا اوریدلې چوب شو. دا څه غیر معمولي
 خبره نه وه. چې دده به کوم لورې ته او کوم کار
 ته پام او کړکېد و. دې به هغې کښې دومره ورک
 شو، دومره زیات مشغول او بې پامه به شو چې
 یو دوه درې آوازونه به یې نه اوریدل دده پام
 چېر ژور و او دې به دغه شان تل تل د خپل پلار
 د سنگزو، الوچو او ناشپاتو بانغونو او د سوات د سیند
 په روږو بهیدونکي او نکو تورو او بوکښې د خپل
 خان نه بې خبره وو.

غفار خان د بهرام خان د ټولو نه کشرې ماشوم
 وو. دده دوه مشرانې خوېندې او یوږدور وو. دود
 دده نه پنځه کاله مشر وو. او صوبائی دارالحکومت
 پېښور کې یې په ایدودوړو میوډیل مشن هائی
 سکول کې سبق وئیلو. د غفار خان به د خپل دود
 سره ډیر لیدل کاته نه کیدل. خو دا د جون میاشت

یواځې وؤ که چې نن په دغه ورځ وړنو دې به اکثر
کلي ته ورتیر شو چرته چې د ده همخولي ملگري
وو. ده به د مزدورانو او کسب‌گرو ځامن ډیر خوښول
اکړ چې دا د ځان د لوی سره څه عجیبه غوندې کار
ښکارید و او د ده دوه خاص ملگري ښکریان وو

دغه د وېرمو ډک سحر خو داسې ښکارید و چې د سیند
په غاړه د لوبو د پار راغلې وي. او ځکه دې به سحر وختي د
کور نه د سیند غاړې ته اورسید و او چې کله به یې اُلیدل
چې اوبو یو لړکې راخستې دې نو د دې لړکي نیول خو به د
دوي د پاره سمه سکه یوه لویه جوړه کړه.

غفاره! دا ځل دا آواش د گولی په شان تیز وو. ده
اخواه د پخواه اوکتل. دا د ده پلاس بهرام خان وو چې
دې یې بللو. او دې په بلنه د پټي د کور په لور روان شو.
بهرام خان لږ اخوا ولاړ وؤ او په سربې د چوڅی
شکوس پروت وو. ده چې غفار خان ورنزدې شو نو

لړو چې دیره موده وړاندې د پېښور زرخېزې وادې ته راغلي وو. دوی د انگلستان د حاکمیت لاندې د خوشحال ژوند تیرولو په غرض دې وادې ته را پریوتې وو.

انگریزانو د خپل مصلحت د پاره پښتونخوا په دریو جغرافیایي برخو کې ویشلې وه دا سیمې آزادې سیمې دلته پښتنو د پښتون ولې د قاعدو او پابندو مطابق د خپلې مرضی ژوند تیرولو.

د پښتونخوا دوه میلیونه پښتانه په درجنونو قبیلو او خیلو کې ویشل وو. د پښتونخوا په لویو قبیلو کې اړیلي وو چې انگریزانو په ورته د خیبر د درې د حفاظت په لړ کې د تمونه وړکول د مومندو او یو سفرو قبیلو وه چې د پېښور په قطب کې غرونو کې استوګن وو. د اړیلي د خوا د خیبر په سهیل کې اودکزي وو او نور د سهیل په لور وړ او محسود وو چې غالباً ټولو پښتو قبیلو کې زیاتې مند خو به او غضبناکې قبیلې دي.

راج په دې قبیلو ته د امن قائم ساتلو په غرض رقم

تخلوینت کلني حکومت کښې انگریزانو آزادي سیمې ته پنځوس
هېونه په دې غرض لیږلي وو چې باغي قبیلو ته سزا
ورکړي. خودا پالیسی چرته کامیابه نشوه. البته د ټول
عمري جنگ په مقابلې کښې دا پالیسی غوره وه.

د بهرام خان قبیلې "محمدزی" قریباً قریباً د ټولو
ښتنو قبیلو نه ورکوټې وه. دې دا یوه مالداره او
امن ناکه قبیلې وه. بهرام خان خپله هم یو مالداره
سړې وو. د دې نه علاوه دې خان وو. د اتمانزو مشر
وو. دا کلي د پینو په قطب کې د بنارس نه قریباً شل
میلې لرې پروت دي.

د اتمانزو دا کلي یو مالداره کلي وو. د دی کلي
لویې لویې کوچې وې او دلته د خادرو او لرگو نه
جور دوه چټین کورونه وو. دا د پښتونخوا صوبې په
مینځ کې پروت دی. د اتمانزو په قطب کې د سوات
او دیر باجور او بونې غوړې سیمې پرتې دي. دا
د گورو حنکلو او شور کونکي سیندونو سیمې دي.

د دې سیمو لاروي به د بهرام خان په حجرې

آتماني د پينور او د قطبي غرينو سيمو تر مېنځ
په لاره پروت دي. دا ميلانه به چې په ثغه اراده
هم روان وو خود پښتو د اولسي قاعده "ميلمستيا" دا
غوښتنه وه چې دوى ته د دروند ميلمه په نظر
اكتې شي او د دوى د خوراک او استوگنې ضرورت
د پوره کړې شي. د دې مقصد د پاره د پښتو هريو
کلي او بانډه کښې حجې ضرور وي. د بهرام خان
په خير مالدارۍ پښتو خان له جدا حجې جوړې کړي
دي. دلته به په ميلمونو زيات خرڅ کيدو ولې چې
پښتانه دا عزت او رتبه گنري چې زيات نه زيات
ميلمه د دوى حجرو ته راشي او دوى ورته يوه
بڼه ميلمستيا ورکړي. په حجرو کښې کلي وال راغونډېږي
کې شپ لکوي، خبرې اترې کوي، محفلې لکوي چيلم خلکي
او د شنو چايو نه خوند اخلي. په حجرو کښې دا غونډې
د شپې تاوخته پورې جاري وي، دوى يو بل ته تبصره
وايي، تبصرې او سندري وايي او توقي تعالي کوي. کله
کله به بهرام خان بالبت ته ډه ډه وهلي وه او

د "عزت" نه علاوه بل داسې نورې نشته چې
پښتون ورباندې بېر شي. عام او خاص پښتون په عزت
سروړ کوي. خدای د د انگریزانو سوه بڼه او کړي.
چې اړیدو، مومندو، یوسفزو، محسود، وزیرو، محمداړو
او اورکزو، خپل اختلاف غوڅ کړل او د یو اولس په
خپل د انگریزانو د تبتولو د پاره را پورته شول د پښتون
د پاره د آنادی نه یخې ژوند بې مقصد دی. ولې
چې د آنادی نه یخې عزت چرته پاتې شي؟ دا دغه
جذبه وه چې د انگریزانو بڼه بخت بې بد رنگ کړو.
په داسې موقعو به ځني کسانو مجرې ته د ځان سره
شپېلۍ او سرنۍ راوړې او دا به یې غږولې او شپه
به یې بېداره ساتله. په دغه موقعو به ځني کسانو په
خوابه آواز د لافاني خوشحال خټک دغه نظم ویلو چې
سـه خـو واخلې له غلیمه انتقام + مـو د نه خوب کانه خوراک کانه آرام
چې دنگ او دنامول ندې ندي + دهغه سړي به نه وي ختر
که همت او حینت غوړ په کښې وي + ترڅنډه نه بهر کړه غلام

چې غفار خان به حجرې ته روان وو ده ته به دا نه وه معلومه چې په حجره کې به د چا سره دده سترې مه شي. خدای د مل شه کېږي وې چې د لته خوبه اکثر لوړ دنگ سره سپین، پکړی په سر میلمانه موجود وو. دا میلمانه د خپې شین سترګې اړیدي هم کیدې شو او د ملاکنډ د سیمې یوسفزي هم کیدې شو او پېښور ته روان سواتي هم کیدې سو چې سترګې به بې په راڅو تورې وې، د ځکلابو کل به بې نومېلې وو او ټوپک به بې ټنګ ته زوړند وو او د قطب د سیمې هزاره وال هم کیدې شو. دا ټول پښتانه وو. پښتو د دوی ژبه وه، دوی به ټول په داېره کې ناست وو، وار په وار به بې خبرې کولې، چيلم به بې ټکلو او خبرونه به بې یو بل ته اورول.

د بهرام خان چېر ملازمان وو. خوده به میلانو نه چوچې خپله ورته دده په خیال کې دا یو برکشاګ

وئيل چې يولارو مې ميلمه د الله د طرف نه راځي
او حكه به د دوى پالنه زه په خپله كوم.

در ۱۸۹۷) د جون په دغه ورځ به د اتمانزو په
حجرو كښې د ملكې د جشن نه - چې زركونه ميله لري
وړ. نورې چيرې د دلچسپې خبرې شوي وي. مومندو
يا سواتيانو به د پيښور په لاره د بهرام خان په حجرو
كښې د دې په وخت ضرور دا اطلاع په جوش او جذبه
وركوي وي چې ملا مستون چې اوس اوس د افغانستان
نه راغلي دي او نن صبا د اتمانزو په قطب كښې د
غريزو سيمو دوره كوي او دا تبليغ كوي چې د انگرېزانو
د ايشلو وخت را نژدې شوې دې. ملا مستون وايي چې
رسول الله صلى الله عليه و سلم ماته خوب كښې فرمايلي
دي چې د انگرېزانو وخت را نژدې شوې دې - دې
میلمنو به وئيلي وي چې ملا مستون وايي او دالوظ كوي
چې ځما كښې به د انگرېزانو د پاره د توپې كولى جوړېږي
بهرام خان به په دې خبرو حيران شوې نه وي

چتي کولو د پاره انگريزانو پنځلس زره فوځ اچولي وو او هغوی به په دې نتيجه را رسيدلي وي چې د دوی ته په دغه سيمه د نورو مورچو، کپمپونو او سرکونو ضرورت دې. داسې څه امکان نه شو کيدې گني د قطبي سيمو اولس به دغه پېښه دومره زړه هيره کړې وي. د بهرام خان د پاره د دغې اطلاع مقصد دا کيدې شو چې يو بل بغاوت کيدونکې دې ولي چې پنځوس کاله اگاهو انگريزان دې صوبې ته را پرېوتې وو. د هغې نه پس د دغې صوبې تاريخ د بغاوتونو او د انگريزانو سره د دغورو وهلو تاريخ وو.

دويم باب

ايسټ انډيا کمپني او په هندوستان

د انگرېزانو قيصنه

(جولایي ۱۸۹۰ء)

خدا اولس تاريخ دکټوارو د مراني د قيصو نه
چک دې وې د لته کمي هم شته هغه دا چې د
چېر و قربانو ورکولو نه پس خه تر لاسه کړې
شوي دي، هغه خپلو کښې د دشمنو او ذاتي حسد
په وجه باېلل شوي دي. دوي ته هميشه خپلو کښې
د بې اتفاقي په وجه تاوان رسيدلې دي. بهرني
قوت په دوي بريالي شوې نه دي. وې چې څوک
د جنگ په ميدان د دوي مخه و هلي شي؟

کم اذکم ابتدائی ودھوکې د انگریزانو داسې څه
 اراده نه وه کني دوی به خپل شهشاهیت جوړوي. یوقدا
 د بل قدم اچتولو د پاره لاره سمه کړه. دوی د هندوستان
 د فتح کولو په اراده نه وو راغلي چې ۱۵۹۹ء کې ایست
 انډیا کمپني جوړه کړې شوه. د دې پالیسي تجارت
 کول وو. جابېداد جوړول نه وو. د دې په جوړېدو
 سره د هندوستان سره د دې کمپنۍ یو اړیکه د عصري
 تعلق جوړ شو. تجارتي عمل کې د کمپنۍ افسرانو د هرې
 یوې موقعې نه فابډه اوچته کړه او په دغه ډول یې د
 کمپنۍ کار پراخه کړو. او د نولسمې صدۍ په ابتدائی
 کلونو کې ایست انډیا کمپني په ټوله نړۍ کې زیاتي
 اثاثې لرلې. هندوستان د انګلستان د باچاهۍ په تاج
 کې یو قیمتي غمې جوړ شوې وو.

دا ټول عمل هغه وخت شروع شو چې کله د تورو

مرچو په نرخ کې اضافه او شوه. ولندیزیانو چې د

په ستمبر کښې د ایسټ انډیا کمپنۍ په نوم یوه کمپنۍ جوړه
 کړه. درې میاشتې وروستو ملکې اېلزابته په یو د ستاوښ
 دستخط اوکړو چې د کومې تر څخه دې کمپنۍ ته د کیپ
 آف کوچ اپ" نه اخوا د ټولو ملکونو سره د پنځلس کالو
 د پاره د تجارت کولو اجازه ورکړې شوه. د ۱۶۰۰ په اګست
 کښې د کمپنۍ یو مېنې جهاز د بمبې سره نږدې د هندوستان
 مغربي ساحل ته را ورسیدو او دغه شان کوراکان
 د تجارت په غرض راغلل.

لږه موده پس کمپنۍ بمبې، مدراس او کلکتې سره
 نږدې د تجارتی کودامونو حق ترلاسه کړو او بیا تر
 د کمپنۍ جهازونو د هندوستان نه ښه زیات مقدار
 کښې مصالحې، چیني، رېښم او مسن کاتن انګلستان ته
 رسول شروع کړل. او د هغه اړخه به دغه جهازونو
 د انګلستان تیار جوړ شوي شيان د تجارت په غرض
 راوړل او ښه زیاته کټه به یې کوله. د هندوستان
 حاکمانو د کوراکانو سره تجارت د کټې ذریعې او کنړله

اختل شروع کړل. کمپنی د سپین پوستو او هندوستانی
سپایانو یو پوځ اودروولو او د کمپنی حرص ناکو او حوصله
مندو کورنرانو ځنې سیمې قابو کړې او په دغه ډول
د کمپنی د پاره فتحو موندلو یو مسلسل عمل شروع شو
او اخري نتیجه یې دا شوه چې هندوستان یې د
نځلې پاچائی برخه او ګرځوله.

کال اولس سوه اوه پنځوسم (۱۷۵۷) کې د کمپنی
یو کرنل رابرت کلايو بنگال کې د یو مقامی حاکم
پوځ ته ماتې ورکړه. او په شمالي هندوستان کې یې
د انګریزانو اثر رسوخ ته لاره سمه کړه. په غېرمحوس
ډول د کمپنی انران د سوداګرو نه په حاکمانو کې
بدل شول. د دې عقیدې لاندې چې د هندوستان د
استوګنو د پاره د انګلستان د حاکمیت نه بل څه ښه
نه شی کیدې، حرص ناکو کورنرانو په جنوب کې میو
او تریون کور، منځني هندوستان کې، حیدرآباد او ماراټه
او اخر ټول بنگال، دکن او دکنګا میدانی سیمې نځلې

دومره لوبې وو چې د یورپ براعظم کېنې د بل ملک دومره
پوځي قوت نه وو. او کلیزه آمدن به یې اکثر د
عظیم انگلستان د آمدن نه زیات وو. یواځې د شاهي
پېسې سره د کمپنۍ نه زیات سمندري جهازونه وو.
د دې عظیمې کامیابۍ په ترڅ کې بدعنوانۍ بدانتظامي
هم شروع شوه او دې سره سره په اولس پابندي او لگولې
شوې. د لندن سیاستدان په دې خبرو پریشانه شول چې د
یوې ذاتي کمپنۍ د دواړو کټوانو بودې په یو سل میلیشو
خلکو حکومت کوي. نو د د انگلستان حکومت د کمپنۍ
په اجاره او تجارتی حقونو بندیزونه او لگول او ځورنې
جنرل یې د سرکاری نمایندګه په حیث مقرر کړو. کمپنۍ
په سرکاري توګه هغه څه جوړه شوه. چې څنګه علامه
یعنی د انگلستان د خارجه پالیسۍ یوه آله کاره یو ایجنټ
په بل غلبه موندل د شرابو نشه ده او د نولسمې صدۍ
په شروع کېنې دغه نشه لندن کېنې د شه شاهیت جوړونکو

په هې وگړي په فابريکې کېږي ده. نو دوی نېغ په نېغه يرغل
 اوصلوته کوڅي واچولې. يو تعداد دايي چې انگلستان به وړاندې
 يوې علاقه کېږي يو ريډيلونټ اوټاکلور داسې ټاکلو کېږي
 به ېې ودرنه کار اخستو بيا به ېې په دغه علاقه مشورې
 او نصيحت ور ونيولو، بيا به ېې په دغه سيمه کېږي ديد استقامت
 نور ادنگولو او پرېکندو به ېې شروع کړه، بيا به ېې مداخلت
 شروع کړه، بيا زور زياتي او آخر دا چې دغه سيمه به ېې
 خپلې پلچاۍ کېږي شامله کړه.

دا خبره اوس په ډاکه شوې ده. چې تجارتي جرړو د
 هندوستان په شرېي ټکې قبضه اوکړه. چې کوم کارکيدونکي وو
 هغه ېې هم وشو دا خبره د سنده يو مشر ايگزنلر برنس
 ته هغه وخت کړې ده. چې کله ده په روميني حل د سنده
 دوره کړې ده. "تازمونه هېواد ا ليدو، دغه مشرياته کړه
 او دې صهي وو. لس کاله پس کال اتلس سوه درې ټولنېتم کېږي
 دکمپنۍ گورنر جنرل لارډ ايلن بودو جنرل چارلس نېپر ته حکم

کښې وو. د آگ لېنډ دا خيال مازغو کښې نا اوچت شو چې
 د پښتنو د وطن مشر. د افغانستان امير چې لرې کړې شي
 او کابل کښې انگلستان ته په منتقل ډول حای وړکړې شي
 ده په افغانستان کې د کونو وهلو اخري فېصله کړې ده او
 په دې غرض ده ته ضروري مشورې وړکړې شوې وې.
 آگ لېنډ يو پوځ قائم کړو. چې "آرمي آف انډس" نومېده
 دې کښې پنځلس زره کسان وو او هم دوه شمېر کښې ورسره
 اسونه، نچرې، اوښان او هاتيان وو. د کال اتلس سوه اته
 دېرشم (۱۸۳۸) په رومېني اکتوبر آگ لېنډ اعلان
 اوکړو. چې د افغانستان واکمن د خپل هېواد د پراخه کولو
 منصوبه جوړه کړې وه او د ده د حرص په وجه د هندوستان
 امن او سلامتيا په خطر کې ده او په دغه ډول د پرمخ
 افغان جنگ شروع شو او انگریزان ډير په آرام سره دې
 کښې بريالي شول. دا د پيغلې وکتوریه اولنې پوځي فتحه وه
 گوراکان کابل ته اړ سیدل.

خود دې کامیابی عمر ډیر لنډ وو. افغانان چې قریباً

موسم کښې افغانانو د انگلستان په ريډيونسې حمله اوکړه.
ريډيونسې ېې او وژلو او پوځ ېې په منډو و سرکړو.

په ۶ جنوري ۱۸۴۲ء د انگلستان څلور زره پنځه سوه
پوځيان او دولس زره (۱۲۰۰۰) نور کسان د بخږدو په لاره
د کابل نه د هندوستان په لور روان شول. پښتو قبيلو
په دې پوځ حمله اوکړه او ټول کسان ېې جادوکړل د جوړ
په يوې يخې ودخ ډاکټر ويلم برائېدون چې د پوځ يو
مېديکل افسر وو مرکوبي حالت کښې د جلال آباد قلا ته
اورسيده او د هغه تندر حال احوال ېې تير کړو چې
په دوحه را پرېوتې وو. يو سويلين چې افغانانو دوستونو ېې
کړو اولیکل چې هغه خبره صحي شوه کومه چې مونږ د کابل
نه د روانېدو په وخت اوريدلي وه. چې محمد اکبر به
ټول پوځ ختموي او يواځې يو کس به په دې عرض ژوندې
پريږدي. چې جلال آباد ته واپس شي او دخپل بدبخت
حال اوداېي.

د بل کال د کرمې موسم د انگلستان يو انتقامي پوځ

انداز کېږي اعلان اوکړو چې زه د افغانانو ته پریږدم چې
هغوی د خپلو جرمونو په نتیجه کې د پیدا شوي پاچاګرۍ
حالت کېږي د خپلې خوښې حکومت قائم کړي.

انګریزانو چې د افغانانو د لاسه کومه ماتې خورلي
وه، هغې خو د انګریزانو غرور او فخر دې وپې کړو
وې د انګریزانو لاسونه مات نه شول. د لس کلنۍ د سخت
تېرېدو نه اکاهو دکمپنۍ پوځ د سکھانو نه دوه جنگونه
ګټلي وو. سنده یې خپل کړې وو، پنجاب او راجپوتانه یې
قبضه کړې وو او د اپاسین او افغان پولې ترمنځه یې د
پوځي اهمیت سیمه چې پښتونخوا بللې شوې د سکھانو نه لاس
ته کړې وه.

د کال اتلس سوه پنځوسم نیمايي پورې ایست اندلیا
تجارتی کمپنۍ یو مقتدر قوت جوړ شوې وو او یواځې
د چین شهنشاه او د روس زار دکمپنۍ د ګورنر جنرال نه په
رېټ اولس حکومت کولو.

« هندوستانی بغاوت » وئیل. د دې په نتیجه کې لندن !
 کې د کمپنی خلاف رایې عامه او حکومت اُپاریدل
 او د کال اتلس سوه اته پنځوسم دیو فرمان تر مخه
 کمپنی ختمه کړې شوه او د دې زمه واری ملکې پخپلو
 لاسونو کې واخسته. او په دغه ډول « جان کمپنی » د تاج
 یوه برخه جوړه شوه او د دې حایي د انګلستان راج
 اُنیو. یا کم نه کم دا چې په هندوستان قبضې ته سرکاري
 شکل ورکړې شو.

د انګریزانو په بخت کې نورې ډیرې فتحې وې. یو شو
 د غرې وې وې په پښتونخوا کې بې د تکلیف او مشکلانو
 سېوا نور څه په نصیب نه شول. خو د بغاوت او جشن
 تر مېنځه تلویښتو کلونو کې هندوستان کې د برطانیه عظمی
 حمله نوره پراخه شوه او لرې قبضې یې نورې مضبوطې
 کړې. ۱۸۵۷ء کې باچای کې ټول ټال درې سوه دوه
 او یا میلینه اولس وو، دې کې درې سوه اته میلینه خلق
 هندوستان کې او سیدل. هندوستان کې بې حده خام
 مال وو او هندوستان کې د تیار مال به لکونو نه بهداران

را بېداريدو تر وخته پورې انگلستان د هندوستان نه
ښه زياته فائده اوچته کړې وه.

د جشن په ورځو کې به د هندوستان مستقبل ډير
روښانه برشيده وي. په خاص توگه شمله کې د ولس^{هې}
د محل د کړکونه به نور ډير ښائسته په نظر راغلي وي
د دوي بغاوت نه زده کړې سبق د انگرېزانو په زوت
شوې وو او هندوستان يې پوځ د هغه راسې په يوڅو
موقعو د خپلې وفادارۍ ثبوت ورکړې وو. ملک کې من
او امان وو هن دا چې پښتونخوا کې هم قلاړه قلاړي وه
پښتونخوا کې د ۱۸۹۷ د اته ويستم جولای کرمه ورځ وه
او چې کوم وخت بهرام خان او غفار خان د اتمانزو
په بازار کې د تاجرانو او کارپکرو د دوکانو سره خوا
کې تيريدل دغه وخت نصر اوچت ولاړ وو. د جشن
يوه مياشت شوې وه. کوڅو کې غلي غلتيا وه او د ريات
تر کليوال خپلو خپلو پټو ته تللي وو. دوي به چې په لار
د چمبار او د کولال او نورو سوداگرو سره تيريدل

دغه شان په ارت زړه اوئیل چې تاسو سترې مه شې
سترې مه شې" الله مونږو شعله لره.

کیدې شي چې بهرام خان د دوی سره د خبر و
اترو د پاره ولاړوې. ولې د هغه کودتو بیه وه چې د
میلانو غم اوکړي دا کاریکر او سوداگر ټول دده پښانه
دولت وو او دا ټول په دولت او رتبې کې د فرق باجويو
برابر وو. د پښتونولۍ د قاعدو مطابق دوی یو برابر
دي. د بهرام خان د پاره دا څه خبر نه وه که د دوی
سره ناست وې ولې اوس بهرام خان بیه کې و او ځکه
دې په دوی را تیر شو.

بهرام خان دغه وخت هم د حجرې نه راغلې وو چرته
چې د سوات او باجوړ میلانده وو او یو لویې خبر پې
راوړې وو. بهرام خان د ډیر وړځو راسې دا خبره
اودیدلې وه چې د پښتونخوا په شمالی سیمه کې تکلیف
جوړېدونکې دې. اوس داخبره یقیني شوې وه چې ملا
مستون بڼه زیات خلق د انگریزانو خلاف را پاروي وو.

خان او دده حوي، د اتمانزو دناغي ديوال ته اورسيدل :
 ماشومان د دوي سره په تندي تيريدل او مخامخ د
 ديوال سوري ته بې خان رسو، د پښتو په ګودونو
 ګڼې برجونه وې چې د چرته نه دوي د دښمن خارنه
 کوي او د دې برجونو او مورچو په وجه د پښتو کلي
 داسې په نظر راځي لکه د پخواني زمانې بناوښته . يوه
 داسې سيمه چې چرته کور د کور او خيل د خيل دشمن
 وې هلته هرايو کور ګڼې د کوټې د پاسه مورچه يا برج
 جوړ شوي وي.

خه سترګاتي هلکان چې د ديوال سرته خلي وو
 غفار خان ته آواز کړو. اې غفاره اې غفاره دا د
 ده همخولي او ملګري وو. غفار خان دوي ته اوکټل
 او په خندا خندا د دوي نه تير شو.

په يوه بله موقع مونږ ګورو چې د کلي نه بهر
 بهرام خان د سيند په غاړه غاړه روان دے او د ده
 حوي غفار خان ده پسې پسې روان دې. دوه هلکان

د خان سره د لرې نه د آوان آوان راوېږي. د الله اکبر
الله جوړ لوی دې خوږ آوان د خان تر غوږ وښي.

دا د ماسپڼين د مانتځه وخت وو، خان خپل هندک
ته وايي چې زه ته کورته ورشه زه هم درېږي يم
او د مانتځه د ياره د قبيلې په لور مخ کړي.

د غفار خان پلاس چرې هم موخ نه قضا کولوکه چې
به سخت نا ووکاره هم وو، کار به ېې پرېښود او د
پټې په منځ به ېې د موخ نيت اوکړو. دده تعلق
د محمد زو د قبيلې سره وو.

بهرام خان هم د دغې وادې د نورو پښتو په څير
عالي نسب پښتون وو خو د ده کليوالو ته دا خبرې معلومه
وه چې د ده پښتون ولې. چې د پښتو نا ليکلي قانون
دې د نوو خلقونه خان له خدا ده. بدل اخل د پښتو
د معاشرې او ټولنې يو امر، يو قانون او اصول گڼل کېږي
شي په يوې معمولې بې عزتۍ هم د دوی د بدل
قانون به حرکت کښي راشي.

اخته وي او وار په وار پې ر کورونو نه د خلمو جنازې
 او پڅيزې - د بدل نتيجه دا هم شي چې يو دښمن د
 بل دښمن سر ته پتولو په عرض خپلې ټولې وسيلې په کار
 راوړي او په دغه ډول دوي پلار په نیکه د غريبې او
 نادارۍ د قېد نه خلاص شي.

قدرمن قي. ايل پېل چې د جن په موده کښې پې
 بڼو کښې يو مښن هېتال چلو و په دې بابله ليکلي
 دي چې د پښتون په فکر او مارغو کښې د بدل
 اختو دا جذبه غومره پچه شوې ده " هغه يکي چې
 د بدل ټکي د پښتون په غوږ ډير خوږ لري. دا
 وايي چې " دا د بدل جذبه او ټکي هغه وخت
 نور هم خوږ شي چې يو کس خپل دښمن ته د
 مرکي کوزاس ورکړي او دا بيا هم دا سوچ کوي چې
 خدايه د گري چې تما دا دښمن څه وخت د پاره
 ژوندې پاتې شي چې تما د لاس اندازو ورته او شي."
 بناعلي پېل د يو وزيرې روزنې (مخود) قيصه ليکلي
 ده د دې ورس نظم د خپلو دښمنانو د لاسه تاه

تا به شي او په خدای به شي. بس دومره اوکړه چې
 دا نظر د یوې ورځې د پاره راشي ډاکټر صیب لیکي چې
 ما د دې رنځور نه تپوس اوکړو چې ته د یوې ورځې
 د پاره په نظر څه کوي؟ ده راته اوئیل چې بس
 دومره کار پرې اوکړم چې خپل دښمن لورځه کړم —
 ډاکټر صیب لیکي چې ما ورته او وئیل چې الله تعالی
 خو په معاف کولو غوښتلیږي. د الله د غوښتلی پاره
 د غفور او معافی نه کار ولې نه اخلي؟ وزیر جواب واکړو
 چې دغه هدايت زمونږ د پاره نه دې. ډاکټر صیب
 بدل، بدل، بدل وړند وزیر جواب واکړو.

چې د بدل دا سلسله که شروع شي نو هله ادرې
 چې یو فریق بیخي بختم شي. دا د پلاس نه غوښتي ته
 وراثت کښې را رسي. د دې نه خلاصې هم نشته که
 یو سړې د خپل دښمن نه بدل په سپر وینو وانخلي
 نو دا څنګه سړې کیدې شي؟ ده ته به څوک سړې
 وړي؟ دې به خپل هام قبیلې او بښې ته څنګه سترګې
 نیسي؟ څنګه غو بدل اختل د یو پښتون د پاسه

پرین دی.

د بهرام خان سوچ هغه نه دوکوم چې د نورو
پښتو وو. د ده لویه خوږې دا وه چې ده په دښمنان
نه جوړول او د دښمنو، ترېکنو او پړو چنبو نه به یې
څنګ کولو. انتقام او بدل اخستل هم د ده خوښ نه
وو. دې په ټوله ضلعي کې د "معاف کولو" د پاساړه
مشهور وو چې دا ده غېږ پښتون خوږې بوی کنړې شو
په دې وجه یعنی د معاف کولو د خوږې په وجه ځنډه
خلکو د ده د لوم طبیعت نه فایده اخیستوله او دې
به یې بې عزته کولو ولې د بهرام خان دا پنځه
عقیده وه چې د الله تعالی په نظر کې عزت او
دناوې د هغه چا د پاره دې چې څوک د اړت زړه
نه کار واخلي، دښمنان معاف کړي او د روږو تر لوانو
سره د روغې جوړې او مینې ژوند تیر کړي او ذهني
کمزوری او زیاتې معاف کړي. او برداشت یې کړي.
د بدل اخیستو په ځای معاف کول او هیږول د ده

تشدد خیال او فکر ته داسې عملي شکل ورکړو چې ډیر وړته کوته په خوله پاتې شول.

د بهرام خان دې روی پې د ده کلیوال ډیر پېشانه کړې وو. دا ځنګه بنیادم دې هغوی به تپوس کولو؟ خو هغوی ته دا هم پته وه چې بهرام خان د بادشاه او بهر د سې جوګه انسان دې او په دا وجه به کلیوالو خپل بچیت رښه نه د ده سره امانت کول. او د ده نه به پې ځنګه څه قسم رسېد نه اختو چې هغوی ته دا علم وو چې بهرام خان یو سوچه انسان دی. د انګلستان د حاکمانو هم دا خان خوښ وو. دې چې ده کېنې کینه او نفرت نه وو. ده د انګریزانو خدمت هم چې نه وو کړې لکه څنګه خانانو به چې د هغوی موانعې کوله او د هغوی په نظر کېنې به پې د خپل قدر او درجې زیاتولو د پاره د هغوی جائز او ناجائز حکمونه منل. خو بهرام خان به دومره کول چې د انګریزانو لحاظ به پې ساتلو. انګریزانو به

و انگریزانو دا باور وو چپی بهرام خان د دوی نومونه
د بد الحاطی یا د نفرت له وجپی غلط نه اخلي.
بهرام خان مونځ اوکړ و او کوس ته روان شو چرته
چپی د ده تیر اوځوی د ده انتظار کولو.

واخله! غفار خان د دوی اونه، د ده مور د ده
ته اودیل او عبدالغفار چرپل اودهلو او د دوی
د پاښ تیار شو — باچا خان به په مړه مړه خوراک
کولو چرته بیه کښی به مړو او چپی کله دې لوی
مشر د پښتو مشر جوړ شو او دې به چرته په دوره
لار و نو زیات کوشش به یې دا کولو چپی په چا
میلنه نشم او که چا به وده په دوی زیات خرڅ
اوکړو نو په دی به خپه کیدو او دا به یې فضول
خرچی کڼی له. ده به ساده خوراک کولو او چپی چا به
دې دومره په ساده خوراک اولیدو نو هڅوی به دا
خیال کوو چپی کڼی دې کڼجوس کوی خو د هغه مقصد
دا وو چې به کله به دې خوراک ته دې د مړی او

چې کله دې هلک او پلار یې د وچۍ خوږه ده د
غفار خان مور دو تنگ نه ناسته وه او د کلي
د حال احوال تپوس یې کولو — پښتو کېنې د
رڼانه وو د پردې سخته پابندي کولې شي د پردې
مقصد دا دې چې رڼانه د سړو په مجلس کېنې نه
کښي او نه د سړو په کارونو کېنې کوښې وهي
د غفار خان لا ملوسوم نوب کې د خبره ناخوښي وه
چې د ده مور د خان نه کوښې ناسته وي. ده په
اکثر داسې څه نوې خبره کوله چې ده په اوږدلي
وه — خو نن د ده پلار داسې یوه خبره اوکړه چې
په اوږدو کې د غفار د مور رنگ ډیر سو — دا د یو
بل جنگ خبر وو. دې ته د جنگ یوه وړنکې تاوان
او تباهي او بربادي معلومه وه. دا څه چې هریو
پښتون ته د دې خبرې علم وو. چې د جنگ قیمت
څه وي؟

د غفار خان مور یوه پاک لمبه شخړه وه — دا چې

سوچه اودنبتوني هلك دې. او د نورو هلكانو په خير نه
 دې. د غفارا خان هم د خپلې مور سره بي كچه مينه وه .
 بهرام خان به ليدل چې خپلې غفارا د يو آزاد طبع دې
 او ملكروگني بي داسې هلكان هم شته چې د هغوى سره
 هڅوك ملكرتيا نه كوي — دا د لارو كوڅو صفا كوونكى بنكيان
 وو. غفارا به د ير وخت د سيند په غاړه تيرولو او هلته
 بې خان له منځوليت جوړ كړې وه كله كله به داسې
 آشول چې بهرام خان به د غفارا د پاڼو په صبره شو
 نو خپل تير به دا تسله وركړه چې ته د غفارا خان نه
 بې فكره شه، هغه يو مضبوط او بې بدو هلك دى
 هغه سم باچا دى — مور به بې نښه په بادرسره او رښل
 او بهرام خان به اووې چې بڼه ده چې ته داسې واى
 داسې به وي.

هغه ورځ ماسپڅين / مازديگر بهرام خان ته دا
 خبره را او رسیده چې پروت نه بل پروت قطب كښې
 جنگ شروع شوې دى. ولاندېني خبرونه خو دیر
 واضحه هم نه وو وې د دواړو كښې خبرونه نه وو.

ملکې پوځ ټپې کس ګور کړې دې.

د فرنگي فوځ د پښتنو مقابله او نه کړې شوه او
په مخه شول. د ملا مستون دا خبره رښتيا کيده
چې د دوی د خلاصې ورځ را نژدې شوې ده.

درېم باب

د تيراه د وادی تېلې

جولایي، دسمبر، ۱۸۹۷ء

نوموړه مجبوري دا ده چې زموږه صوبه د هندوستان لاره
ده. او په دا وجه موږ تاران کېږي شو. (حضرت باچا خان)
"په اورينتم جولایي، د پښتونخوا نه جنګي نامه نکلاند
کېږي خپلو لوستونکو ته اېښکي؛

يو بد حواسد تېلې کراف اپرېتېر په منډو سر شو
او نوښاس چا ونړی کېږي ېې د بولسمې ښکال لاسوز کسان
را بېدار کړل ده دوی ته دا خبر ورکړو چې هله راياشي
د ملاکنډ په کېږژن په زرګونو قبائل ورختلي دي.
او ټول فوځيان به د ملاکنډ په لور سمدستي روانيږي"

د هندوستان نورته حصار کښې يو جوړيو افسر وو. دې
د جنرال بېدون بللې لاندې ملاکنډ فيلډ فورس کښې
د جنګي خبريال په حيث شامل شوې وو دا فورس د جنګ
مېدان ته په دې غرض لېږلې شوې وو چې د باغي
قبائيلو نه په زړه پورې بدل واخلي او سبق ورته
ورکړي.

د چرچل د تحرير نه د تاج د جنگونو د حکمت عملۍ
بڼه صفا وضاحت کيږي چې کوم وخت بد حاله قبائيلو
د ملکې د توپو اور ته حاک وړاندې کړو، دې خلعي
افرد لندن ډېلي تهلي کراف لوستونکو ته د مړانې
او هم جوړې قيصې ور لېږلې.

زه چې کومه قيصه لیکم د دې تعلق د پښتونخوا
د جنګ سره دي. د باچاغت د قسمت فصله د نښې
سره تړلې نه وي خو بيا هم دا قيصه به د دلچسپۍ
نه خالي نه وي.

د اټلنګر جنګ به بيا په افواکاني ژورې شي.

حقيقت نه د مبالغې شکل ورکړې شي او بيا د دې غير
اهم حقيقت خيره دومره ورانه شي چې د پيژندلو
نه بهر شي او بيا د دې په زدکونو غير منطقي او خيالي نښې
رانيکې شي او دا بيا د حقيقتونو په غير خورولې شي.
او په دغه ډول د افواگانو جوړولو، خورولو او ددې
نه منونکو نتيجه دا کار روان او حاري وي.

خود دې افواگانو او دروغه او بې حقيقته قيصو
کېنې څه نه څه اصليت ضرور پټ وي. چې څنگه د کال
۱۸۹۷ د جولای مياشت په تيريدو شوه، د ملاکنډ بازار
د ليوني فقير د معجزو د قيصو نه ډک شو.

د اسلام د فتح وړځ نژدې شوې ده يو طاقتور
سړې د دوي د مشرۍ د پاره را پاڅيدلې وو. ويلي
به شول چې انگريزان به جادو کړې شي او چې نوې
مياشت را بوسيره کېږي يو انگريز به پاتې نه وي
دې ليوني او ستر فقير په غرونو کې يو طاقتور
پوځ پټ کېږي دې. او چې کله وخت راشي دا پوځ

کښې په دغه د نیلي کراف حلې اېریټو په دغه خبره
 هک یې شوې وي ولې چې ۱۸۹۵ز کښې د چترال د شور
 نه پس پښتانه خاموشه وو. او صرف یوه میاشت
 وړاندې ده لوستي وو. چې چکدرې ملاکنډ او پښور
 کښې پښتو د ملکي په جتن کې کړون کړې وو.
 خو ډیر پوره کسان به د جولای په دغه ماښام
 د پښتو د تشدد په پېښه حیران شوي نه دي ولې چې
 انگریزانو په پټوخوا کې په کومې پالیسۍ عمل کولو د
 هغې غوښتنه داسې حمله وه. د تعجب خبره خوداده
 چې د انگریزانو دغه پالیسۍ د پښتو د پاره نه وې.
 د یو دښمن د پاتې وې. پښتون د انگریزانو دښمن وو
 ځکه چې د انگریزي پوځ خپې چرې هم په دغه سیمه
 ملکي شوې او نه به شوې وې.

د کال ۱۸۰۰ز داسې چې کله نیولین روس د زار
 الیکزېنډر اول سره په تېلټ سیمه کې یوې کشته
 کې ملاقات کړي وو او به هندوستان یې د روس

دې سره د انگلستان د خارجه دفتر دا خيال پوخ شوې وو چې روس په چل چل هندوستان ته رارسيدل غواړي ۱۸۶۵ء کې د زار فوځ تاشقند او نيو بيا پې سمرقند ولقه کې واخستو او ۱۸۶۸ء کې پې بخارا د روس طفيلي اوکړخوله دې سره د روس او انگلستان تر مېنځه په يو بل د برتوي موندلو د پاره کړينې کېم بنده په زور کې شروع شوې وه.

۱۸۴۲ء کې په کابل کې د لوغري ماتي خوړو نه پس انگرېزانو د افغانستان د پښتو قبيلو نه ځان په غوتمنده فاصله کې ساتلو خارجه دفتر کې د "کلوز بارډر فکر" طرفدارو په کلونو کلونو ډير په کاميالي سره دا دليل وکولو چې د افغان قبائلو سره د تعلق شړلو بنده طريقه داده چې دوه ځان ته يواځې پرېښودل شي. د انگرېزانو دا يو کلک غوښتنه وو چې د افغانستان سيمه دې د راج او روس تر مېنځه د بفر کار وړ کوي.

خود خارجه دفتر د "فارورډ فکر" طرفداره حاکمان

لاندې ساتي او دروسي سارښونو نه ېې هم په امن ساتي. د دوی د لیل دا وؤ چې د هندوستان د تحفظ د پاش پښتو قبائلو کښې ېې ډیر اړې کړې او تشدد پیدا کول څه زیات قیمت نه دي.

کله چې کال ۱۸۷۴ء کې قدامت پرست د واک اختیاس خاوندان شول، د فارورډ فکر پالیسي د انګلستان سرکاري پالیسي اُکړځولې شوه. لارډ لټن نوې واکمنۍ اُتاکلې شوه. ده سمدستي د هندوستان د پولو په پراخه کولو لاس پورې کړو د ده هدف دا وؤ چې د هندوستان پولې د افغانستان په سیمه کې کوه هندوکش پورې اوغزولې شي. لارډ لټن دیرش زرو یوځایانو ته په کابل د ورځتو فرمان چاري کړو. دې سره د افغانستان امیر دې ته مجبوره کړې شو چې د نجیب د درې او د نورو اهو ځایونو واک اختیاس انګلستان ته ور او سپاري ده په کابل کې یو سفیر هم او تلکلو او دې سفیر ته دا کار حواله کړې شو چې د افغانستان د خارجې پالیسي په مایله کار خپل

دوباره نشي. سر لوین کیوگنری د کال ۱۸۷۹ په جولای
کښې کابل کښې سفیر اوڼاکلې شو. دده د حفاظت
د پاره د اټیاو کسانو یوه دسته مقرر کړې شوه. په
دریم سمبر کابل کښې د انگلستان په ریډیلېسي حمله
اوکړې شوه. او دلته موجود ټول کسان اووژلې شول.
د انگلستان دویم پوځ اکتوبر کښې په کابل قبضه اوکړه
او داخل د انگریزانو طرفداره امیر د کابل په تخت
کښولې شو او په دغه ډول افغانستان په حقیقت کې
د اېمپراتر یوه برخه جوړه شوه.

خو د فارورډ فکر لرونکو د ویرې غوڅولو د پاره
دا هم کافی نه وه هغوی وئیل چې د افغانستان او
هندوستان تر مېنځه د پولو واضحه حد بندی نه ده
شوې او په دا وجه یې ښه او مؤثره دفاع نه شي
کیدې. دوی وئیل چې ضرورت د دې خبرې دې
چې انگلستان خپله دا دمه وایي تر سره کړي چې

آهنگد تر منځه د غرونو سلسله وه. دا اوچت او ډنگ
 ډنگ سنگلاخ غرونه دي چې منځ کېنې پې تنګې
 لارې دې او په آساني پې دفاع کېدې شي دې لړ کېنې
 يواځې مسئله دا وه چې دا بفر سيمې د پښتو په
 علاقه کېنې وې. د فارودې فکر ښکاريانو دا هم نه
 غوښتل چې د پښتو غضب ته د تېلې ورته کړې
 شي نورو اېمپاټور د ساتونکو دا خيال وو چې خوښه
 يوه کېدې شي او هغه دا چې د انگلستان د قيمتي
 غمې يعني د هندوستان دفاع د په هر قيمت
 اکرې شي.

د کال ۱۸۹۳ په خزان کېنې هينري ډيورنډ کابل
 ته په دې غرض اولېږلې شو چې د افغانستان او برتانوي
 هند تر منځه د پولې رابنګلو په بابله خبرې اترې اوکړې
 د دې په نتيجه کېنې د پښتو زياته سيمه ښه په مؤثر
 ډول انگلستان ته اسپارلې شوه. دا سيمه په تاريخي

څو دې تصفي سره ماته دومره تاوان نه دې رارسيدلې
 نومره چې تاسو تاواني شوئ. ده د مايوسي په عالم
 کېې والسرائې ته او ليکل چې که تاسو پښتني قبيلې څا د
 واک او اختيار نه اوباسې نو دوی به نه څا په کاس
 راشي او نه به ستا په کار راشي. تاسو به تل تل ددوی
 سره په جنگونو اخته وې يا به ورسره نور څه تکليف کېې
 کړ وې او دوی به هميشه د تاسو تالان کوي ځکه چې
 پښتون د خپل سر د پاسه سر نه مني.

انگريزانو دا خبره په زبردستۍ جوړه کړه او د کال ۱۸۹۳
 په دولسم نومبر يې د امير لاس ليک په يوې داسې لوظنامې
 تر لاسه کړ. چې د هند واکمن نه د بلوچستان تر مغربي
 حدودو ټوله علاقه انگريزانو په اختيار کېې راغلې او دې
 سره د پښتون سره د انگرېز جگړه ناکزيره شوه او دا
 يوه داسې شخړه وه چې د راج تر آخرينو ورځو پورې
 جاري پاتې کيدونکې وه.

د دې کرښې په نتيجه کېې پښتانه بندولبي او آزادو
 قائله کېې ولش کړي شول. (انگرېز دغه سيمو کېې دخپلې

اښوځود آزادي د جذبې نه ډکو پښتنو په غرونو او راغونو
کښې د قلاکانو جوړېدل او پوځي کیمپونه قایمول او
د دې په نتیجه کښې د راج واک او اختیاس ډیرې مودې
پورې زغملې نه شو.

کال ۱۸۹۱ء کښې د اکازو خلاف تور غرونو ته
او ۱۸۹۲ء کښې وزیرستان ته همونه لیرې شوي وو د
کال ۱۸۹۵ء جنوري کښې چترال لمبه شو او هلته پنځلس
نږدې پوځ اولیرې شو د سوات په ملاکنډ او چکدرې
کښې قلاکانې جوړې کړې شوې خو دا سیمې هم قبضي
په نوم د انگریزانو په ولکه کښې وې. آزاد قبائل
په دې خبره پوهېدل چې دا نوې قلاکانې د مستقلي
قبضي علامت دې.

دوه کاله خو دوی کښې غصه اوږدېده راوړېده
او آخر د کال ۱۸۹۷ء د کرمې په روښتو میاشتو
کښې ملا متون په شمال کښې د کلیوالو علائقو دوره
شروع کړه. د قبايلو ته د دوی بې عزتي ور په
یاده کړه او په دوی کښې بې په دی خبره چوش

دد چي د جهاد وخت - عې دې دې جنگ سره
 به انگرېزان د دې خاورې نه اودیتلې شي او د
 دزيو مددونه پس مه د دلي په تخت بيا د اسلام
 راج قائم شي - وئیل چې د مغل د تخت دیارل
 کلنې وارث ماموندې دې او دا به د دلي په تخت
 یو میاشت کې دنده دنده کینولې شي - ملا مستون
 د چرچل لیونې فقیر - د خپل سر نه دنگي د سو
 زرو پښتو یو پوځ تیار کړې وو -

د جولای په یوه توره شپه لوګي اور شو او پښتو
 تورې چاقوان او د توپکو سره د ملاکنډ او چک
 درې په قلاکانو او تور پوځي حایونو په یو وخت
 توده حمله او کړه - د دې حلی سره انگریزي پوځ
 اویریدو خو د لن وخت د پاڼه انگریزان او مکھان
 د توپو او نور توپکو سره ښه په بهادری او جنگیدل
 توله شپه وخت په وخت د قبائلو حلی پښه کړې
 شوې د انگریزانو او سکھانو له اړخه د توپو زښت

گولی ته تلان وړ واچولو. تاوان او نقصان هېڅ معنی نه لرله. وخت د دوی مګرې وو. په الله بې پوځ باور وو. دوی ته دا حقیقت هم معلوم وو چې د انګریزانو نه شمیر کېنې زیات یو. د ملاکنډ او چکدرې په قلاکامو دې حملو کېنې په سوډنو پښانه د توپو او توپکو د گولو په باران کېنې مړه شول. خو د دوی د پارک مرګ څه معنی لري؟ بس دا چې د انګریزانو خلاف جنګ کېنې مړه کیدل بخت ته رسیدل وي.

تیاره په سمې کېنې بدله شوه او قلاکامې ورسره پورې د انګریزي نوځ په ولقه کېنې وې د قلاکامو نه انخوا دینخوا ټول میدان د پښتو د مړو نه ډک پروت وو. خو دوی خپله حمله لا جاري ساتلې وه. د دوی حوصله د ماتیدو نه وه.

او په دې دوران کېنې یو عجیبه کار وشو. د درېو لغرو غرونو د پاسه نه د لاج پوځ د وسلې سره زېرمه شوه. قبايلو چې په دغه لور اوکمل نوحیران پاتې شول او

خیال و وگني چي دغه قلا کښې کوم پوځ پروت دې بس
 - سرکار سړه هم دغه هومره قوت دې. دوي وئيل چي
 "دا کسان اوډلې شي نو کار شوې دې"

دوي ته څه پته وه چي د ټهلي کراف د تارونو په ذريعه
 د هندوستان د جنوب نه د مدد دپارک پوځ روان شوې
 دې او نه دوي ته دا علم وو چي د دوي د حلې علم
 ټولې نړي ته شوې دې. او دا چي پوځي افسران د اوه
 زرميله لرې نه د سمندره او ځمکې په لار په غرونو
 کښې د کيمپونو او قلاکانو په لور روان شوې دې او دا
 چي اوږده اوږده ريل گاډي د وسلې او نور سازوسامان
 او د پوځيانو نه ډک د محاذ په لور روان شوي دي.

دې ناږوه قبايلو ته د نوي تهذيب د حاس طبيعت
 په بابل هېڅ علم نه وو دا خو داسې تهذيب دې چي په
 لکوتي خيږ نه ېې د نوي هر کوټ خبر شي.

دوي ته يواځې د ملاکنډ په دره کښې د قلاکانې

ککړي او چي د نوي د پوځيانو د لار په نظر راتله

سر بندون بلو د توبلی کاروا بې د نکرانی کولو په غرض
 د خپلې عملې سره په پکې جوړه قلا ته ورنهځلې وو. د دې حایه
 د جک ټول میدان بنه صفا په نظر راتلو په هر لوري او
 دې هرې یوې پکې نه د ودخې په رڼا کې د بښمن بنه
 څرکند وو. لاره پرانستي وه او چکدره بچ کړې شوه. انگریزو
 یوه ډیره شانداره او عظیمه کامیابي موندلې وه. سکه
 او انگریز په دې موقع د خوشحالی نه جامو کې نه خایید
 د بنکال پولسې لاسرو په وادې کې د وډیرو پټو
 او د غر په پکو کې د دښمن نیوکه شروع کړه. دښمن به
 ټینښته وو او مضبوطو اس سورو دا را نیول په یو قبائلي
 هم رحم او نکرې شو او څوک به چې په لاس راتلل
 هغه به په هغه دم پرېکړې شو او په دغه ډول د وډیرو
 شنه پټې د دوې د مړو نه ډک شول. دا یو خونړناک
 او بیر وونکې سبق وو او یوه داسې پېښه وه چې د
 سوات او بنېر اولس به یې چرته هم هیڅ نه کړې
 شي.

مخه وخت اپريدي د خېبر په دره را ننه وتي وو
 او نور وړاندي سويل کښې _ اورکزو د کړي په وادي
 هلي شوي کړي وي. د اکت اخځه پورې پښتونخوا
 کښې عام بغاوت شروع شوې وو. او د خېبر دره خپله
 هم د انگلستان د لاسه اووته.

په پنځه دېرش زره کسانو مشمل يونوخ د شپېتو،
 ميداني توپو، د مټين کڼو يوې دستې او ساوا سامان
 نه چک دېرش زره ټاروي په ټواب کښې د جنگ
 ميدان ته اوليزې شول. دا د اپريدو د وطن زړه
 تيراه په لور په حرکت کښې وو. د دې نه اکاهو هېڅ
 يو غېر ملکي فوخ دغه سيمه ته نه وو رسېدلې. د اکتوبر
 ترمنځه دا هراتي فوخ په لاره جنگيدو، جنگيدو کښې د
 تيراه ميدان وادي ته رسېدلې وو.

د غلته انگرېزانو ته د لوړو او دنگو ټوکو په مېنځ
 کښې پورت جنت په لاس ورغې. دا د ماشرو او
 الوچو، د سپونو او انټرانو او سنگترو د باغونو سيمه

یو انگریز نامه نگار په دې بابله اولیکل چې د اکتوبر په پنځه هاکمېې دا وادې داسې پر سکونه په نظر راځي. لکه د خپل خوب وطن انگلستان یوه نظاره وي" ده لیکلی وو چې په ونو بوټو د خزان اثر ډیر ښائست پېدا کړې دې ار دې ته په کتو سړې په نه څه وخت کېږي خپل مړني وطن ته اورسي" ده وړاندې ا لیکل چې یو کس دا تصور کولې شي چې د سپرلي د موسم فصلونه راځلي وي او دا رنگینه وادي د یو سر نه بل سره پورې تکه شنه ولاړه وي نو دا به څومره ښائسته ښکاري. دا د جنت په څیر ښائسته ځای دې چې پښتانه شاعران ترڅه جوش او جذبه حاصلوي او د شعر جامه وړاچوي"

نو د دې سزاواري مهم هدف سزا ورکول دي. دا نظارې او تکه شنه ښائسته وادي شنډه ول وي چې دا دې استوګنو ته د فصلونو ورکولو جوګه پاتې شي او په دغه ډول د دې سرتېتولو ته مجبوره کړې شي. نو د امیدو بر خلاف ا پریږدو دا کار اسان کړو دوی

انگريزانو وړاندې د غلې په ځخړو لاس پورې کړو
 او څه چې په لاس ورتلل هغه يې تبضه کړل باغونه يې
 لغړ کړل دې بوټي يې اووهل او ولاړ فصلونه يې
 تباہ کړل.

چې دوي به کله وادي کښې په کلي ورننوتل پوځيان
 به د خانانو په ځورونو وراخوشي شول، قالينونه، فريچر
 او د سو او سپينو زرو کالي به يې خپلو کښپوښته پوځيان
 او چې کوم شيان د وېر نه وو هغه به يې د کلي
 منځ ته راوپل او تيلي به يې وده کړو او په دغه چل
 يې کلي خاورې ايرې کړل او د اوبو زهر جن ګولو
 په غرض يې د ګراناسټ د کانرو چک چک کاډي راوتل
 او کويان يې ترې چک کړل.

کله کله به ځنه پوځيانو د زياتې حوصلې نه کار واخستو
 او په دغه دوران کښې به د قبائلو د سمدستي حملې ښکار
 شول او سر به يې اُخوړو. انګريزان د مرک ژرو بلې
 نه و نه زياتي نه شول نه زياتي نه شول نه زياتي نه شول

پاڼې شو. او نه پې ډنډه کشتې پاڼې شو. چې پښتو شاعرانو
 به ورته کتل او شعرونه به پې جوړول. لاندې وادي تيا
 او برباده کړې شوه او بړه د غرونو په سرتياکلي ماشومان
 د خټې يخني د لاسه درکيدل شورو شول او په دغه
 ډول خانان د روغې دپاڼې د مهاقي موح په هېل کوارتېر
 ورمات شول. دوي د روغې جوړې شرطونه اومل. دوي
 درې سوه تلوپکو او ديرش ذره روپۍ جرماڼي ورکولوته سر
 کيښود.

ددې نه آسماهو چې د يخني د يخو هواکانونو طوفانونو
 په وجه په درو تک ناممکن شوې وو. انگرېزان په دسمبر
 کېږي د سماناس په لاره د وادي نه سمدستي اووتل خو
 د اپريدو بخت خراب وو وې چې د دوي په سرخو
 نه سيورې پاڼې شوې وه او نه ورسره د خوراک څښاک
 ذخيره پاڼې وه او د دې نشت له کبله چېر ماشومان
 او ډېر ځوان مړه شول.

توانا ته د سزا ورکول دې هم خبره و. د سزا

او جرمانو په شکل کښې بس ددمره څه راتول کړل
 چې په هم روان پوځ د یوې هفتې خړج د پاره کافي
 کیدې شو خود دې مهمونو په نتیجه کښې دوي دراتلونکي
 پنځوسو کلونو د پارد د پښتو دشعني د خان سره يقيني
 کړه. پښتون نه خوبې عزتي برداشت کوي او نه بدل
 پريزدي وايي چې "پښتون سل کاله پس هم بدل وځلي
 نو وايي چې دیر زړې بدل واخستو" مطلب دا شو
 چې بدل اخستو کښې په ده ناوخته کيږي نه.

لس کلونه لا تیر نه وو چې انگریزان د وزيرو او
 اورکزو د بغاوت سره مخامخ شول او دوي یو وارې بیا
 تیرا ته وردننه شول. که د چرچل د اد ورکوونکو
 تحریردنو د انگریزانو د پاره د پښتونخوا په سیمه جنکونو
 کښې خوند او افسانوي رنگ پیدا کړو، ځنه نور انگریزان
 داسې را برسیره شول چې هغوي ښه په سره سینه د
 پښتونخوا په بابل د انگریز سرکار د پالیسي جاج واخستو
 دوي کښې هندوستان کښې میشته یوه انگریزه رفا نه

فوت سره اوکړه دې اوبیځې چې "موږ د خبره په
چغو چغو اوکړه چې د پښتون قام سره زموږ څه جنگ
جکړه نیسته خو بیا هم موږ د هغوی کورونه سټي کړل
د هغوی فصلونه مویاه کړل، د هغوی څاروي مویست
کړل، د هغوی درلټ مو لوټ کړو، د هغوی مزاحمت
بغاوت او گرتولې شو. او د هغوی سړي مو پانسي کړل
او موږ د هغوی زنانه او ماشومان د دې د پاره په
نور او جیر د کورونو نه او ویستل چې هغوی د وادې
په مخ کې مرک ته اُسپارلې شي.

د شپې په تیاری کې د درد او غم نه ډک فریاد
زموږ ترغوند وکیني او چې د پښتو سره څه زموږ په
نامه کیني دا زموږ سرونه د شرم نه تپینه کړي د پښتو په تن
نغښ او تش کیدي ماشومان زموږ د غنډ نه د پاره کافي دي.

په سر سرنوړې زنانه په چغو چغو زموږ خلک ف
نورې وهې. دا بې حایه حایه پراته سخت شوي مري
د گولو په تاو نور شوي کورونه، دا په وینو سره د وادې

تاسو خو خپل ماشومان پخپل تهر پورې کلک نیولي دي
او ورپه خندا کافي کوي خو د پخوا خپلو پښتنو خوښندو
لوري ته خو پام او کړنې چې غيږې ېې تشې نورې شوې
او دکلونو په خبر ماشومان ېې دل شول پښتون هم
د خپل ماشوم او خپلې نېمې سره هم داسې مينه کوي
لکه څنگه چې تاسو کوي. هغه هم يو خاوند دې او
ستا په شان يو پلار دې د هغه د پاره هم خپل کور
د جنت تورتې ده او بېله خاوره ورته مقدسه ده
هغه تاسو ته د خپل وران شوي کور کنډرو او تالارغا
شوي ځکې نه نعرې وهي، آوازونه درکوي. د هغه سوه
انصاف ستاسو په لاسو کې دي

خو د انگریزانو د پاره هغه لاره پرېښودل گران
وو په کومې چې هغوي تگ شورو کړې وو. د فاورو
پاليسي عملي کولو لږ کېږي هغوي په داسې سيمو
ورگډ شوي وو چې په مکمل ډول د هغوي سکرې
کول گران وو. د پښتنو غريزې سيمې په مستقل ډول
قبضه کول د انگریزي راج د پاره يو ډیر زیات

دوي د نظره پري ايتې نشي او دغه وجه ده چې دوي
 د انتقامي همونو ښکار شول چې پښتانه يې نور هم لمبه
 کړل او انگلستان کېې د ننه يې لېږل فکر لرونکی
 خلک خفه کړل دا خبره پدې ډول هم کيدې شي چې
 انگریزان د خپلو شهنشاھي منصوبو او ارادو قېدیان جوړ
 شوي وو.

دغې د وکتودید د د ائمنډ جوبلي جشن) نه یو شو
 میاشتي پس د ځنډ انگریزانو په فکر کېې د انگریز راج
 په حوالې سره بدلون راغلی وو. د اېمپائر د پرتیدونکي
 خبرې یونک تومارېخ هم وو. چې د پښتون سخت
 مزاحمت ترڅه پرده اوچته کړې وه او دغه شان پس
 جشن کېې د راج خنډېدونکي خبره چېې هم په موسیډ
 او نه لیدلې شوه.

خلورم باب

کائید ز کنبی کمیشن پیشکش

۱۹۰۰ء - ۱۹۰۹ء

رسول الله صلى الله عليه وسلم موبد ته داسبق راځي
چې هغه کس د پښتو ښه مسلمان دې څوک چې د الله تعالی
د مخلوق د خوشحالي او فائدي کار کوي. په خداي
پاک د عقیدې دا غوښتنه ده چې سړي د انسانانو سره
مینه کوي“
(حضرت بابا خان)

قدر مند ښاغلي ای. ایف. ای وګرام پښور کښې د اېډرډز
میموریل مثن هائي سکول هېل ماسټر وو. ښاغلي وګرام

اولس سره مينه وه .

مشن سکولونو کښې به علمو پښتو ته انځرني سانس
او نور علمونه په دې غرض ښودلې شول چې دوي د پنجاب
يونيورسټي د مېټرک د امتحان د پاره تيار کړي شي. دلم
جمات پاس کولو نه دوستو به دوي د هندوستان حکومت
په دفتر کښې د کلرک په توگه ملازمت کوي شو د پوځ نه
علاوه د ملازمتونو دا لاره پرانستي وه. د مسلمانانو د ناخوشي
باوجود هم دې مشن سکولونو کښې د باپل سبق ورکوي شو.
ډاکټر وکرام به د پيښور د مشن هسپتال نگراني کوله
او دده دور په دهايي سکول څارنه کوله. اشکستان کښې
د دوي تېر د دې اداره مرسته کوله او تر دا چي قابلو
او لائقو پښتو طالب علمانو ته به يې د خپله جيپه وړ
هم ورکولې .

غفار خان چې د شپاړسو کالو پوښتند او د مضبوطې
ارادې خلې وو د کال ۱۹۰۷ په سپرلي کښې مشن هائي
سکول پيښور کښې يو طالب علم وو. دده مشر ور خان

منکول کښې رمن هائي سکول پښور، د اتمانزو دويم طالب
 غلم وو او د اتمانزو د ملايانو صاحبانو دا خبره خوښه نه وه
 دوي په د انگريزانو د سکولونو غندنه کوله ولې چې دا د
 ملايانو د مکتبونو مقابلي کښې وو چرته به چې يواځې مذهبي
 تعليم ورکولې شو. ملايانو صاحبانو خپلو شاگردانو ته يوه سندره
 زوته کړې وه. دا به د مکتبونو هلکانو په سرکونو اړپه چولو
 چنو کښې په چغو چغو وئيله. سندره دا وه.

سبق د مدرسې وايي دپاره دپيسې وايي

بخت کښې به بېاځايي نه وي دوزخ کښې به غوږې وي
 شورو شورو کښې د اتمانزو ملايانو دا قطعي فيصله کړې
 وه چې هغه مور پلار چې خپل هلکان من هائي سکول
 ته لږي، د هغوی سره به تعلق ختمولې شي. دبهرام
 خان نه اکاهو بل چا د ملايانو د مخالفت او جکړې خطره
 نه وه اختي نعو د خان لوی زړه وو او داې نه غوښتل
 چې د ده د بچو په تعليم کښې څوک مداخلت اکرې.

اویری خه ضرورت نشته. پرېزده چې دوی انگریزي زده کړې خو چې د عيسايانو مذهبي کتابونه او نه لوي وې چې مغربي خپلو کتابونو کې کوي و هلي دي. ردو بدلې په کې کړې دي او دغه کتابونو لوستل د مسلمانانو د پاره جائز نه دي.

غفار خان په دې سکول کې خوشحاله وو چرته چې د ده رد هم طالب علم پاتې شوې وو. ده ته چې د عيساي او مغربي اثر لرونکي سبق — او په خاص ډول انگریزي ثقافت ښودلې شو ده پرې خه بد نه منل. امتحان کې به دا سوال په باقاعده ډول کولې شو چې هغه فائدي په کومه کړې کوي چې انگریزي راج دهندوستان اولس ته ورکړي وي. که هغه سرکونه چې انگریزانو جوړ کړي وو، د سرکونو د پاسه د اوسپنې درانه درانه پلونه د تار او تهلي کراف انتظام، سکولونه اکر چې دي سکولونو کې پښتو ښودلې نه شوه او دا خیال وو چې دا د تعلیم ژبه نه ده، ریل کادې، هسپتالونه، فوځ چې د انگریزي

د حکمرانه په ځای آزاد ژوند خوښوي. دا د هراړخه نه
 سیوا په آزادي مین دي او لکه څنګه چې د پښتونخوا په
 سیمه د انګریزانو او پښتنو ترمنځه د ډارو نه دا حقیقت
 ښه ښکاره شو چې فریاد ټول پښتون قام د غلامۍ
 د ژوند مقابله کېږي د نیتۍ او مشکلاتو ژوند غوره
 کړو او لکه د ماشومانو په څیر چې هم د انګریزانو په
 ممتی نه وتل.

غفار خان د هغه کلیوالو تور شوي او پخپل شوي مخونه
 چې هم نه وو هیر کړي. څوک چې هغه ښاګرمې کېږي
 د انګریزانو سره چنګیدلي وو. د دې جنګ نه پس به
 هرې کې هغه حال نه وو کوم به چې د جنګ نه وړاندې
 وو. دیر وخت پورې خلکو سندرې نه وئیلې او نه به د
 شعر او شاعری مخلونه لګیدل. دوی به د چایو په پیالو
 انګریزانو ته بد رد وئیل او غفار خان به د انګریزانو
 خلاف د کلیوالو د کرکې او نفرت ډکې خبرې اوريدې
 جوړې نه پس چېرې تبدیلی راغلې وې. هلک

ده به د انگریزي فوځ د نظم و ضبط او حوصلې ستاينه کوله. غفار پېداکشي جنگجو وو. حقيقت دا دې چې هر يو پښتون پېداکشي جنگجو وي.

ده د خپل استاذ عزتمند وگرام هم دغه هومره قدر کولو نومره چې ده د خپل پلار کولو. غفار خان کتل چې بناغلي وگرام يو سخت ځکين خو سخي انسان وو او اگر چې دې غېر ملکي وو، د سمندر پورې نه راغلي وو. نو ده به چې خپل سکول کېنې د پښتو طالب علماؤ د مستقبل جوړولو د پاره کوم کار کولو او د دوی د پاره به نومره فکر مند وو. دغه هومره د هغوی خپل مور او پلاران د دوی د پاره فکر نه کولو. دې دوران کېنې د غفار خان په مازغو کېنې يو خيال را پېدا شو. چې ولې د ده سکول کېنې دیره نشم. چې د وگرام سره کار او کړم؟ نو کايېدو هه څه بدل کړل.

کايېدو په پښتو او سکولانو شتمله يوه رساله ده.

د دې مرکز مېرمن او خواجه د يوه ځای نه دي.

افاده كوله دكا ئيلانز يو افسر د انكرېږې برابر وي - دا
 خبره ده د خپل نوكر او ملگري باراني كاكا ته شو شو
 واره اورېدلې وه. غفار خان شپږ فته او درې انچه
 دنگ وو. او وزن يې دوه سوه پونډو نه زيات
 وو. باراني كاكا به ده ته وئيل چې انگرېزان خو به
 تاس په لاس د فوځي افسر په حيث واخلي.

غفار خان دا وخت د لسم جماعت طالب علم وو
 دا يې سكول كېنې اخري كال وو. ده د لسم جماعت
 نيم امتحان وركړې وو چې ده ته اطلاع او شوه چې
 تاته كمېشن وركړې شوې دي. ده ته د ديكر وټنگ
 افسر سره د ليدو هدايت شوې وو. په دغه خوشحالي
 كېنې د امتحان په ټكي نيمگړې پرېښود.

باراني كاكا په دې خبره جامو كېنې نه حاسېدو
 او د غفار بوليا پلار هم په دې خبره ډير خوشحاله
 وو. بهرام محان د پيښور او تنكي د هار يو كلي هري
 بوي مخري ته دا د خوشحالي خبر وركړو چې حما

سکول یو پخواني ملگري د لیدو د پاره قیصه خوځیږي
بازار ته ورغلي.

پېښور د ډیرې مودې نه د ایران او مېنځني اسیا
د هغه لویو لویو قافلو د پاڅ د دې یو ځایي ووکړې
به چې هندوستان ته روانې وې او د هغه تاجرانو
د پاره پرل و و. چا به چې د اباسین په لاره د
تجارت مال سمندر ته رسوو. د پېښور ښار د تنکو
تنکو کوڅو یو بې قاعده بازار وو. د دې ښار د کلونه
د مېنځني اسیا د سامانونو لکه قالینونه، جانمازونو،
د قیصتي کالڼو، ریشمو، کپي و او د جتو او تانې
د سامان نه چک وو.

د پېښور ښار کېږي د تانې د سامان د لوښو کوڅه
د موچیانو کوڅه، د قیصه ویونکو کوڅه، خان حار
له یو جدا اهمیت لرو.

دا دواړه ځلې د چاندې د لوښو کوڅې ته ورغلل

دنگو منادونه هر ورځ دوه پښتانه راگزاردول، دا دپښتنو
 د سازشونو خلاف د سکھانو يو اقدام وو. هغوی پښتانه
 په دې طريقه په دې غرض وژل چې نور ترنه عبرت
 واخلي. په شلونو او سلونو پکړيوال پښتانه به د جات
 مخي ته ناست وو. چا پي به پي څښکې او د چيلم نه
 به پي غوند اخستو.

په دغه وخت د خلکو د مېنځه يونيفارم کېنې ملبوس
 يو لوړ دنگ سرې را پورته شو او د دوي په لور راغلو
 واکس د غفار کلاس فيلو پاتي شوې وو. او نن صبا
 پي په کاسيدار کېنې خدمت تر سره کولو. غفار خان
 ده ته د کېناستو اشاره اوکړه. د چا يو ست پي ورته
 اوکړو. او په کپ شپ شول.

د ير وخت لانه وو شوې چې دوه انگرېزان افران
 راڅرکند شول او د غفار خان د دوست په لور پي په
 تيز نظر اکتل. دوي کېنې يو په نفوت سره او دوي

اوځکړې شو. دا چپ پاتې شو او انگریزان په مخه
لاړل. غفار خان د خپل دوست په لور اکتل چه
سربې تهیت وو. ده خه ویلې شو؟ دکا سیدانو
هندوستانی افرهم د انگریز سره زړه وړه خبره
نه شوه کولې ولې چې د ملازمت سوال وو.

غفار خان د بارانی کاکا په لور په تاو او غصه اکتل
او تپوس پې تر نه اکتړو. چې بارانی کاکا ته خو
واپې چې کاسیدان کښې هندوستانی افر د انگریز
برابر وي؟ خو دا موږ خه ایل دل؟ دا د هندوستانی
افر او د انگریز برابری ده؟

غفار خان په کاسیدان کښې دکمیشتن اختونه
انکاس اوکړو. د ده دا خیال وو چې د ذلت نه م
حان محفوظ کړو او ښه په وخت.

خو کور کښې بهرام خان د خپل خوږ په دې
فیصلې سوما شین کیدو. ده دئیل چې غفار خان

حمایت کنی پاتی راغله. کبرام خان په دې مند وو چې
 دې به خا مخا فوځي افسر جوړېږي. دې هېڅ مخالف
 دلیل اورېدو ته تیار نه وو.

چې غفار خان، چېر مجبوره شو نو انگلستان کې
 پې خپل دور ته چټی، اولینله. ده ورته او لیکل چې
 زه د انگریزانو په فوځ کې د ذلت او بې عزتی،
 ژوند قبولو ته تیار نه یم او نه زه د انگریزانو خدمت
 کولو ته تیار یم.

خان صیب د خپل کشر ورور د جوصلي همیشه ستاښه
 کړې وه. ده خپل پلار ته او لیکل چې غفار کایدز
 کې د کمیشن نه اختوپه بابله صهي فصله کړې ده
 او هېڅوک د بې عزتی او ذلت ژوند تیرولو ته مجبورول
 نه ده پکار. دا یو داسې دلیل وو چې هر پښتون پرې
 پوهیدې شو. نتیجه پې دا شوه چې کبرام خان خپل
 مند په دې شرط پرېښودو چې دې به خپل تعلیم
 جاری ساتي.

سبه را نغله . ده کیمبل پوسا پرینودو . او د قطبي هندون
په مرکز علیگره کښې پې په یو مشن سکول کښې
داخله واخسته .

د کال په اخره کښې ده ته د پلاس چټی راغله
عزتمند وگرام بهرام خان دې ته تیار کړې وو . چې
غفار خان خپل دور پسې انګلستان ته لاړ شي د ده
پوه جیومېټري کښې جیو ښه ده . دې به د خان
صېب سره انګلستان کښې اوسیني او انجنیرنگ به
اوکړي . دې لږ کښې به وگرام ټول بند ولس اوکړي
انګلستان ته ؟ د ده په دې خبره یقین نه راتلوا
او بیا به هلته دخپل دور سره اوسینم ؟ د ده پلارده
ته درې زره روپۍ هم رالېږلې وې او ده ته پې
د انګلستان د تلو د تیاری هدایت کړې وو .

غفار خان په پیرک کلي ته لاړ و چې د خپلې
موسا نه انګلستان ته د تلو اجازت واخلي خو دهغې
دا خبره خوښه نه شوه . د هغې سترګې د اوشکو

غفار کوشش اوکړ و چې په خپلې مور دا خبره اومني
 ده اوې چې کوره مورې دې خپل هېواد ته فکر اوکړه
 دلته بې ګناه کسان په نه څه جرم په مقدمو کېنې کيږ
 شي. ځان خلک صوبې نه شي او ټپد شي يا پالسي شي.
 دلته هېڅوک محفوظ نه دي. زه په انگلستان کېنې تعليم
 حاصل کړم او د دې بې وسه او مجبوره پښتو په کار
 به راځم. دلته په خپل هېواد کېنې به د دې خرابو
 قوانينو خلاف جهاد کووم.

داسې نه شي کيدې ځا کثرت خويه. ماته ملا بانو ويلي
 دي چې څوک اغه هېواد ته ورشي بيا چېرې والپس نه راځي.
 خو زه خو صرف د دوه کالو د پاملر ځم. هلته به
 د خپل رور سره اوسېږم. ده او وئيل نا خويه نا. ځا
 يو څوې هلته لا دې او مکيان وايي چې بيا به بې
 اونه ليدې شم. نو مورې دلته به زه څه کوم؟ ده
 تپوس اوکړ و.

زہ د ویر او خفگان پہ قیمت خپل مستقبل نہ
 غواړم۔ ته چې څه واږي هغه به کوم۔ ستا خوښه
 ځما خوښه۔ زه به دلته خپل هېواد کښې ووم۔ دلته
 په دې هېواد کښې چې په ما د پرکړان دې۔

پنجم باب

بهادر او غضبناک پښتون

(۱۹۰۹ - ۱۳۱۹ هـ)

دا حُما پښه عقيده او باور دې چې اسلام عمل
يقين او محبت دې. د دې نه بهر مسلمانان بني مطلبه
شي. قرآن دا خبره ښه صفا کړې ده چې په
يو الله باور لرل او نیک عمل د انسان د نجات
د پاره کافي دي. (حضرت پاچا خان)

د دې مودې راسې په غريزو و قبايلو دا خبره کوله
چې د پښور او کرم د وادي پښتانه نرم شوي دي. دوي
د جنگ نه زياته مینه د خپلو حمو سره لري. يقيناً چې

ده په خپلو پټو کښې کار شورو کړو. خود ده روح بهې
آرامه وو. چې ده به د خپلې علاقې او منلې دکړونده
کړو او نه مېداوانو سره خبرې کولې نو دې به په دې
نتیجه را ورسېدو چې دغه خلق د بهې خونده مشکلاتو
سره مخامخ وو. د ده کي چاپېريال ناډاري او غربت وو.
بهې علمي او تشدد، دښمني او ترېکنه وې او ده غوښتل
چې د دې اولس د پاره څه ټول پکار دي.

شورو شورو کښې دې په دې احساساتو نه رسېدو -
اولسي اصلاح د پښتون معاشري خاصيت نه وو. دا د
انگريزانو فکر وو. اګر چې ملايانو به د انگريزو سرکار
بد ويل او انگريزان به بهې نه خوښول خو اولس خپله د
ملايانو په ولقه کښې وو. انگريز سرکار به په اولس د
ملايانو قبضه پخولو کښې لاس کوؤ. او د دې په بدل
کښې ملايان د اولسي اصلاح خلاف وو او د څه اولسي
يا سياسي اصلاح چاډکېر نه به بهې نه کوله.

تعلې خان، غفار خان په دې رسېدلې وو. ده ته
آرامه وو چې د اولس د پاره څه ټول پکار دي.

چپي د چا پرې وي د هغه غاړه وي. رحم مهرباني .
 او سخاوت د الله كارونه وو. دې خپله هم حېران وو
 چپي دا جذبه د كوپي راغله. شل كلنې زميدار، د
 متقبل عظيم باچا خات د خدمت ميدان ته درادنكولو
 ضرورت ډير شدت هره محوس كړو. نشر
 يو ماسپښين چپي ده د كور په خوا پتې كېنې
 كاسر كولو، ده ته خپل پخواني استاذ عزتمند وگرم
 را ياد شو. دگرمي په خاموشي كېنې ده ته يو پخواني
 متل را ياد شو چپي "خربوزه د خربوزې نه رنگ اخلي"
 غاس په كلونو په مشن سكول كېنې دغه دوه رولړه
 ليدلي وو چپي خومره بې غرضۍ سره به بې كار كولو
 ده ته سوح راغلو چپي د هغوى مينې او بې غرضۍ
 او سخاوت به ضرور حما فكر متاثره كړې وي. او
 هغه لمحده چپي ده د پښتنو خدمت ته د ملا وركولو
 فيصله او كړه. دا فيصله د يو عظيم تحريك او د يو تاريخي
 شخصيت را پېدا كولو بنياد وگرځيده.

هم هم نه دې پاس کړې. او دې به د پښتون په شان
د زړې او دروند قام خدمت کوي.

ده ته بيا خيال راغلو چې او محمد زې خوږه يم
د رسول الله صلى الله عليه وسلم اُمّتي يم. نور زه څه غواړم
زه لوستلې شم، زه ليکلې شم. زه زمپداري کولې شم
نور ماله څه پکارا دي؟ دا به غوره وي چې زه يو
سکول قائم کړم.

“جارج کورن ليکي وو چې زه دا اولس پيژنم”
“دا د امرو په څير بهادران دي، د پيشوکانو
په څير غضب ناک دي او د ماشومانو په څير فرمان
برداره دي. دا د وياړ او فخر خبره ده چې پښتون
چاته پيژني وپاندي کړي.”

لور کورن چې څه د پښتو په بابله ليکي وو
هغه به د زړه د تل نه ليکي وو. ده د پښتنو
ستانه کوله خو د دوي په حقله د غلط فهمو ښکار
هم نه وو. کال ۱۸۹۹ء کې دې د هندوستان والي

شوې و. او د کال ۱۹۱۰ء تر مېنځه چې غفار خان خپل
 پدمې سکول قائم کړو پښتونخوا کېنې ډیرې تبدیلی
 رغې وې. او دا ټولې تبدیلی د لارډ کرزن د منصوبو
 په وجه ممکن شوې وې. کال ۱۸۹۰ء کېنې د پښتونخوا په
 خاوره د غضبناکو جنگونو نه وروستو په انګلستان دا
 حقیقت ښکاره شوې و چې د پښتو سیمه د دوې
 د پاره د بارودو ډیرې دې او دا د بارودو ډیرې
 کله هم چاودې شي او فرنگي دا نه خوښوله. چې د
 هندوستان په دواړه د داسې چاودنې کېنې. د
 انګریزانو دا ویره وه چې څو پورې د یو صلا په لاس
 د بارودو ډیرې چاودې شي د روسانو د پاره به دلته
 د ځپونځولو موخې په لاس ورځي. د فارورډ پالیسی
 په برکت څو ډېرې خطر و څ نیوې شوې و. ولې
 پښتونخوا د ننه دننه غېږ محفوظ وه د هندوستان
 سلامتیا په خطر کېنې وه. د وائسرائې په جټ کړن
 ته دا علم وو چې د هندوستانې شهشاهیت تحفظ او
 سلامتیا د ده (ولې) فرض وو او به دې فرض کېنې

د کورن د منصوبو تر مخه پښتونخوا ښخ په ښخه
 دلی کېږي د واسوای د کنترول لاندې راغله. د هېوې
 تکلیف او مشکل په را بر سیره کیدو به په تندي
 سره فېصلې کیدې شوې. د غریزو سیمو قبائل
 د بند وېستي سیمو نه پرې کړې شول او د خان
 په څیر پښتو د پاړه د حکومت د اجازت نه بهر
 قبائلو سیمو ته ورتلل هم نامکن شول او په دغه حال
 د پښتون د حالولو او پرېکولو کار سخته او رسیده
 پښتون انتظامي قاعدو په توره غوڅ کړې شو.

د کورن په منصوبو کې په قطب کېږي د ملاکنډ
 نه واخله مېهل کېږي د ایران په پوله وزیرستان پورې
 په مستقل ډول لس زره وسله بند فوځ واچولې شو
 نورې قلاکاني جوړې کړې شوې او د خطري ځایي ته
 هندوستانی فوځ په تندي سره رسولو په غرض سوکونه
 جوړ کړې شول او د ریل پټې ځي نورې کړې شوې
 د پښتونخوا صوبه یو بند کتاب او کړنځولې شو او د

گوانینو تر مخه د مقدې نه بهر د سزا په توگه یو کس
 د خپلې علاقې نه بلې علاقې ته بوتلې شو. د ټول عمر
 د پاره. انصاف د پولټیکل ایجنټ یا د انگریزانو ملګري
 خانانو لاس کېږي وو. چې کوم بنیادي حقونه د ملکي
 په پاچای کې هر چاته حاصل وو هغه پښتو ته
 نه وو حاصل د دې سلوک نه دا حقیقت ښکاره کېدو
 چې په پښتو هیڅ قسمه پاور نه شو کولې. دلی او
 لندن کې شاهي قوتونو دوی ته د وحشیانو په نظر کتل.
 کال ۱۹۰۱ء کې په غم نومې پښتونخوا رد سرحد په نامه
 حائله صوبه اوګرځولې شوه حقیقت دا دې چې دا یو وسله
 بند کیرټن وو. یو پولسي صوبه وه. دلته د پولس راج وو
 او دا هغه حالات وو. چې غفار خان اتمانزو کېږي خپل
 سکول پرانستو. دا خبره د غفار خان یا د کرنل په خیال
 خاطر کې هم نه وه چې یوه ورځ به داسې راشي چې
 دا ورځې سکول به د والسرائي منصوبي په څه وکېږي
 گډوډي کېږي.

مصلح وو. د منلې ټولو پښتو دې د حاجي صېب به
 چېت پيژندو او دې بې يو بزرگ او ولي گنړ مو.
 گنړ حليمي د ده پي وکار جوړ شوي وو. او چې کله
 ده ته معلومه شوه چې يو محمدزي حليمي اتمانزو
 کښې يوه مدرسه قائمه کړې ده نو په قدرتي توگه
 دده هم دلچسپي په کښې پيدا شوه. حاجي صاحب دا
 اندازه او کوله چې د دې حليمي په ثخير کښې به ماته
 يو ښه ملگري په لاس راشي او غفاسا خان ته به
 مردان ته د راتلو بلنه ورکړه.

د غفاسا خان سکول په لنډ وخت کښې کاميابي
 اومونده - ملایانو به هميشه کلي والو ته وئيل چې د
 فرنگي د سکولونه نه خان ساتي ولي د دوي سره څه
 متبال بندوبست نه وو. چې کوم آزاد خياله پښتانه وو
 هغوي چې اتمانزو کښې په سکول ورمات شول خان
 او دده ملگري عبدالغزير کير چاپي کلو کښې داسې نور

دې زبېدار شي. د دې نه علاوه د ملايانو په زړه هم
خبره نه ځایېده. د هغوی سره دا ويره وه چې که
چېرې ولس لوستې او تعليم يافته شو نو په موږ خبرات
صدقه بند شي.

غفار خان به کوشش کوو چې ملايان خپل طرفدار
کړي. ده مری کښې يو وارې يو ملا ته آرې چې مولانا
صېب! دا ښائسته ښکله او کوره. شا د دې ښکلې متعلق
خه خيال دې؟ دا خو ډيره ښائسته ده. ملا خواب ورکړو
قاته دا معلومه ده چې دې ښکلې کښې ټوک استوگن دې؟
غفار تر نه بيا تپوس او کړو. نا. ټوک دلته اوسي؟ ملا
تپوس او کړو.

دا د انگریزانو ملا صېب دې. که يو ملک آباد او
خوشحاله شي او ولس ترقي اړکړي، هلته د ملايانو وړخ
هم ښه شي او هغوی داسې ښکلې ښکلې ټکلو کښې اسيږي
شي. خو که موږ جاهل او ناداره پاتې شو نو بيا کوم
په کوم د خپې خبرات راغونډولو په غرض کړيديل

ژوند مقابله د دې انګونیزانو د ملا سره وکړه. ګوره
کله نومره لوی فرق دې.

ملا خپلو آندو ته شرق ورکړو. او دې وویل چې
دا صحنه چې زموږه آمدني لږه ده خو یقیني خو
ده. چاته څه پته ده چې د دېر تعلیم په نتیجه
کې څه مصیبت پروت دې. ملا زیاته کړه چې د تعلیم
نه څه جوړېږي نه.

غفار خان دوستو عبدالعزیز ته او ویل چې په ملا
م محنت او کړو خو خواري م هسې اوبو یوړه. دا ملايان
د هیڅا خبره نه مني. چې دوی الله تعالی نه دي پوه
کړي زه به په څه پوه کړم.

چې کله ده مردان کې د حاجي صېب سوه اولیدل
هنه ده ته په قطب کې په گداس کې د لویو هلکانو
د پاره د یو سکول پرانستو مشوره ورکړه. ده فوراً د
حاجي صېب دا خبره او منله.

او "الهلال" کښې ټکلی شورو کړل. دا هغه وخت وو چې د مسلمانانو د بیا را بېداریدو عمل شورو شوې وو او د دې تېرموندو او یخو هوا کپکانونو اثر د هندون مسلمانانو قبول کړې وو.

فرنکې حاکم په دې تبدیلو رسیدلې وو. هغوی د هرا هغه چا خلاف شول او بېلک لست بهې کړل چا به چې الهلال لوستو. د فرنکې کرائمز د قانون تر مخه د جاثولو سیوا هرا چاته په غوندو سخته پابندې نکیدلې وه او دغه وجه وه چې خان غفارا خان او حاجي صهب به سره د خپلو پیروکارو ملګرو په صوبه کښې پټ پټ کړخیدل. او غوندې به بهې کوږې او پښتو ته به بهې د علم حاصلولو او په یو اتفاق د اوسیدو تبلیغ وړکولو.

د غفارا خان ټوږې سرګرمی د ده پلارام بهرام خان د پاره د پریشانی وجې جوړې شوې وې. د دې خان دوه لورې واده شوې وې. د ده مشر حوی الکتن

ډیر نورزن او خلعي پښتانه په نه خه خبره جيلونو ته ليرلي شوي وو. او يا بحر هند کښې اندمان کښې کېمپونو ته ليرلي شوي وو او ډیر داسې وو چې بهې تپوسه او بغېر مقدمې پالنې کړې شوي وو.

د بهرام خان تېر د بهرام خان په خفکان پوه شو. دې بهرام خان ته تسلي ورکړه چې غفار خان یو دمه وار خلعي دې او هغه په خپل کار ښه پوهیږي. بهرام او وئیل چې که د غفار خان سرکرمیاني ستا خوښي دي نو ځا هم خوښي دي.

بیا هم ده فیصله اوکړه چې که د دې هلک واده اوکړې شي نو دې به بدل شي او په دې خیال ده د خپل ځوی د واده بند وېست د هغې جینی سړه جوړ کړو په کوې کښې چې غفار خان خپله دلچسپې ښکاره کړې وه.

د غفار خان د خپلې پې هغې ښځې سړه ډیره مینه

وه او کال ۱۹۱۳ء کښې یې د ځوی غڼه واده شو د دې

خیال به د صوبې هغه اولس په لور اچېریدو چې بې
تعلیمه وو. ناداره او غریبان وو. رنځوران وو او پېوسي
وړېاندې غالبه راغلي وه. د غفار خان تهر به دا خبره پوره
محسوسه چې غفار خان په کهنه وکهنه و غلې ناست وې ،
هیڅ خبره نکوي په فکرونو کېنې ډوب وي. دا د غفار خان
د خاموشۍ نه تنگه راغله او پرې په سر واخسته خودې
څه کولې شول.

ډېر وخت نه وو تیر چې یوې پېښې د خان خوبونه
را اولړول. حاجي صېب فيصله او کړه چې د انگریزانو
سره به په څرگنده مقابله کووم. ده کوشش او کړو
چې فینګې د غرونو نه ایستلو په غرض د بونېر اولس
راغونډ کړي خو تیر شوې جنگ لا اوس هم د خلکو
یاد وو. او حاجي صېب خان د ملایانو چا به چې د ده خلک
جالونه خورول او د انگریزانو په مېنځ کېر محسوس کړو
ولې چې انگریزان د ده د سرکرمو په وجه را بیر شوي

پښتونخوا کېنې موبده غټه غلطۍ دا کړې ده. چې
 حاجي صېب ته مود وټو مویج ورکړه خو ښارونو
 طبیعت دا هم نه وو چې د حاجي صېب د نیو په
 غرض د مومندو سره جنگ او کړي.

د حاجي صېب وتل د خلیس یشت کلن غفار خان د پاره
 یوه لویه پېښه وه. اوس د ده په شان توندن حلې
 د کار د پاره وروستو پاتې وو. او دا یو سوال وو چې
 د حاجي صېب بهر موجودگی کېنې به څوک راوپاندي
 کړي.

خان د امداد تر لاسه کولو فیصله اوکړه. کال
 ۱۹۱۳ کېنې آگرې کېنې د توتي پسندو مسلمانانو یو
 کانفرنس کېنې د کلاون فیصله اوکړه. آکړه د
 مغلو په وخت کېنې یو مرکز وو. او اوس پې هم د
 روښانه اسلامي تهذيب څرګندونه کوله. دلته غفار
 خان د مولانا آزاد په څیر مشرانو سره اُلیدل
 حاجي صېب د مومندو سره د وروستي پاتې مسلمانانو

کاس اوکړه وې چې هسته د تعلیم ضرورت ډیر زیات
دې .

غفار خان دوي ته اووئیل چې د فرنیټیر ریگولیشنز
د بندولبتي سیمو په پښتو دومره سختې پابندې لگوي
وې چې د غریزو سیمو د قبائلو روڼو سوو ورته د
خبر و اشر و اجازت هم نه شي ورکولې. د دې پابندو
تر هغه دا څنګه ممکن کیدې شي چې د غریزو سیمو
اولس نه د لیک دوست اښودلې شي. بهر حال غفار
خان دې ته تیار شو وې چې دا یو ښه خیال او یوه
ښه مشوره وه. او د دې جوګه وه چې آزمائنت پرې
وکړې شي.

ده قطب کېنې د غریزي صنلې. باجوړ په د تلو فیصله
اوکړه. دا هغه حاشی وو. کوم حاشی چې پنځلس کاله
اکاهود ملا مستون قبیلو د فرنگي خلاف د پښتونخوا
یو لوی جنگ جوړ کړې وو. د انگریزانو هم هڅه
نه شوې چې د دوی د لاسونو له لاندې د دوی د لاسونو

چې د ده خبره د قانون وي. يواځې هغه افسران به
د پوهنېکال ايجنټ په چټ ايجنسو ته لېږلې شول څوک
به چې پښه سخت مزاجه او بې رحم کسان وو.

د ملاکنډ ايجنسي پولټيکل ايجنټ کيې نوټ يوبدلنا
مېرې وو هغه داقانون جوړ کړې وو چې چا پښتون
ته انگرېز په هغه ورشي هغه به ورته ادب او تعظيم
کښې سر ښکته کوي. که چا پښتون به داسې انډه کړل
شول هغه ته به سمته سزا ورکولې شوه او په دې
جمل وه په ټولې ضلعي کښې يره خوره کړې وه.

د پښتو په ورځو کښې يو پوځي سمي خان د يو مومند
ملگري سره د باجوړ په لور روان شو. دوي د مانښام
په خړه کښې د ملاکنډ ددې ته اورسيدل. پوليس به
د ها هغه چا تالاشي اخته څوک چې د دوي په نظر
کښې مشکوک وو. او خان په دې خبره پوهېد و چې
دې به را ايسار کړې شي او شايد گرفتار به کړې شي
دې په اس کې چې کښې خملاستو او خادر کښې پټ شو.

او د دې خبرې د پوهېدو په وړاندې د دې خبرې چې

تہا نکيوال ته ٻي د تلو اجازت ورتو.

چي دوي د چڪدرې په ټوڪي ورتي شول د هغه
 حايه دوي د سرک نه د باجوږ په غرونو ورواوړيدل
 چيمر کڼد کڼې د حاجي صېب پير وکارو دوي ته ميلستيا
 وکړه. د هغه حايه دوي د ډاگه کلي ته اورسيدل
 د غفار خان خيال وو چي دا کلي د کار شور وکولو
 د پاشه بڼه حايې دې. وې چي دا کافي لري پروت
 دے. و د نظره څنگ ته دے. دې نه علاوه کليوالو دوي
 خوښول. ده خپلو نورو ملگرو ته هم دغه حايې ته دارسيدل
 پيغام ورکړو او د راتگ په انتظار ٻي شول.

دغله د جماعت سره نژدې به دوي ته د بلجور وادي
 په نظر راتله. هلته فرنگي حاکم په هراڅيز نظر ساتو
 د يوڅو ورځو د انتظار نه پس غفار فکر واخستو چي
 آيا کما دوستان خود څه پيښې سره مخامخ شوي نه دي
 و آيا زموږ پيغام هغوي ته رسيدلې هم دي ادا که نه؟
 دې انتظار کڼې وړخ د پاسه وړخ تيريدله.

حالاتو کښې به څوک څه کار اوکړي. چې د فرنگي تنخواه
 داسې شاگردان د خپلو استازانو په بایله مخبري کوي ؟
 یواځې او پریشان حالۍ کښې حکمي خان د خپلې کولو
 نېصله اوکړه. د دې غرض د پاره دې هلته یو ورځې
 شان جات کښې د یو څو ورځو د پاره "چله" شو. دې
 دوران کښې ده نه څه خورل او نه څنګل یواځې په
 اوبو به پې کزاره کوله.

ده د یو څو تپوسونو ځواب غوښتو. ده تپوس کولو
 چې آیا ماته د لته ایساریدل په کار دی او که نه ؟
 آیا دا به غوره وي چې اتمانزو ته واپس شم او هلته
 د خپلو خپلوانو سره د آرام او منې ژوند تیروم ؟ ماته
 څه کول په کار دي ؟ چې هیڅ ځواب ورته ملاونه شو
 نو دې د شعور په ژورو کښې ورډوب شو او یو
 داسې وخت راغلو چې تپوسونه اودریدل.

او ده سوه کاله اکاهو فرانسې هم د سان دانیوپه ملي
 کوډې او خوشي تشي چرچ کښې د عبادت او دعا په
 غرض ورنه نه شو. د څو ورځو وروسته وروسته چې ده

گرجي د صومت د پاره ټپي کا فري او کتبي راغونډ کړل .
 د سان دامنو د ماتو کوچو د لوالولو د مرمت شورو
 کولو سره فرانس یو داسې مشت شورو کړو چې د ده
 ژوند ټپي بيخي بدل کړو . غفار خان ته په خپل
 باطني ژوند د فرانس نه زیات ضبط حاصل دی .
 د ناگه جومات کښې د ده چلا مبهم او ټپي نتيځي پاتې
 شوه ولې د دغه حایه دا کتې شي چې د ده د
 خبرو اترو او سرگرمو یو مقصد وو . " د خدا ټپي
 خدمت " او د نوي کالو پورې تر مرگ پورې چې
 ده کوم هدف ټاکلی وو . هغې کښې څه فرق راغلو
 او په ثابت قدمی سره ټپي د خپل مرام حاصلولو د پاره
 خپل جد و جهد جاری اُساتلو . د غفار ثابت قدمي ده ته
 په نړۍ کښې یو ډیر لوړ مقام ورکوي .

یوشمې ورځې پس سې وختي غفار خان خپله چله ختمه
 کړه ده خپل جابه نماش را اُنځبتو او د یو طاقتور احساس
 سره د جومات نه را اووتو . اگر چې د جومات ټپي څه د

هوښتل د هغوي پخپله دکه څه ځواب نه وؤ موندلې
 نو ده ځان کښې يو قوت، يوه توانايي محسوسه —
 داسې قوت او توانايي او احساس چې دکه ته پېژندلای
 څه تجربه نه وه شوې. دې پوه شو — ده نن نن
 محسوس کړل چې دا قوت، دا توانايي ماته الله تعالی
 را ښکلی ده. دا هغه قوت دې چې د انساني قوت سره
 پې مقابله نه شي کيدې. انساني قوت سترې شي ستوانه
 شي ولې هغه قوت چې د الله مرضي او رضا په کښې
 شامله وي هغه سترې کيږي نه او دغه وجه ده
 چې غفاسان ځان د ژوند اخري سلکو پورې — د خداي
 د مخلوق خدمت جاري آساتو.

اسلام — د ده باطن کښې د اسلام معنی واضح کيده
 اسلام څه دې؟ د الله تعالی مرضي او خوښۍ ته ځان
 سپارل. د غفاس په زړه کښې د الله تعالی د خدمت
 خيال په چپو شو — خو الله تعالی ته د خدمت څه ضرورت
 دې؟ ده ځان نه تپوس او کړو او ځان ته پې ځواب

دې څوک چې مالوستی دي، ترېکنو او د بېمنوکښې بوخت
دي، نادار او رنځوران دي، پښې اېلې او په تن لغړ
دي. دا زېلې اولس. دا د الله مخلوق خدمت غواړي
د دوي ژوند روښانه کول غواړي.

غفار د غرد لورې نه ټيکته وادي ته اوکتل د غلته
انگريزان وو سره د خپل ټول زور ظلم، مضبوط مضبوط
خانان وو. رجعت پرست ملايان و وچې د خدايي
په نامه بې د اولس استعصال کولو. ده ته د غريب
اولس په ژوند کې د خوشحالي او آرام هيڅ ښې ښايي
په نظر رانغلي د غريب اولس په ژوند کې د غم
درد او بې دسي نه علاوه هيڅ نه وو — خو د ده
طبيعت په حايي وو. که د فرانس په څير دې هيڅ پوه
نه شو چې ده ته څوک د کوم حايه غږ کوي دې
د غږ په نوعيت خو او نه رسيدو خو دومره پوه
شوې و وچې ده ته هم غږ شوې دې ده فيصله
اوکړه چې له به د الله تعالى مرضي ته حان سپارم

خپل آرام او سکون د عام وکړي د درد نه قربانووم.

غفار خان به چرې دا کلمات هم نه وی کړې چې
 دې په یوه داسې لار روان شوې دې چې په کومه
 لار د هندوستان یو بل استوګن موهداش کاندې
 لس کاله اګاهه تګ شورو کړې وو. هغه وخت کله چې
 خات کلی ته واپس شو او هغه سکولونه بې پرستل
 کوم چې انګریزانو د حاجی صېب د روپوش کیدو نه پس
 بند کړي وو، هم دغه وخت کاندې د جنوبي افریقي
 نه د هندوستان په لور روان شوې وو. ده هلته
 جنوبي افریقي کې د شهنشاهیت خلاف د عدم تشدد
 په بنیاد رومېني کامیاب تحریک چلوې وو.

جنوبي افریقه کې د کاندې کردار کې یو داسې
 بدلون راغلې وو. چې د ده د ژوند مقصدې بېخي بدل
 کړې وو. ده لس کاله مسلسل د ژوند ستاړل بدلولو
 د پاره کوشش کړې وو. او په دغه ډول دې د یو
 مالدار او کار جوړی وکیل په ځای د الله تعالی

د کال ۱۹۰۶، کښې د "ذولو" بغاوت کښې دسترځپېر
 وېر واورېدو کار کوؤ. دا د انګلستان خلاف یو بل
 انتقامي مهم وو. دې کښې د داسې محسوسه کړې وه
 لکه ده ته دننه نه آواز ورکړې شوې وي چې د
 بنی نوع انسان بې غرضه خدمت شورو کړو. دا
 هغه کار دې او هله ترسره کیدې شي چې سرې
 د حان د دنیا نه راکېر شي او د انسانانو په مسلو
 کې د لږچې اختل شورو کړي.

کانډې د ایمبولنس ملازمت پرېښود. ده حان
 کښې یوه نوي جډبه او یو نوي قوت محسوسولو
 ده ته دا پته نه وه چې ده به ثعه کووم حما
 منزل او هدف څه دې؟ شو هفتو کښې دننه دننه
 دې د یو داسې مهم مشر و وکوم چې د امتیازي
 قانون سازه خلاف شورو کړې شوې وو. دې په دې
 مهم کښې چې کله د جنگ د نوي ټیکنیک په بابل په
 نعل بخان د ده د اور یو څ شوی وو، دی د حنوی

کیدل - او دا قوت د برطانوي واک د هغه سیاستدانانو
 او جرنیلانو د قوت نه بالکل بدل وو او د فرنگي کسانو
 مقابله د داسې قوت سره چرې وړاندې نوه راغلې.
 برطانوي حاکمانو د ډپلومېسي او جنگ په ذریعه
 خاوره برخه نړۍ فتح کړې وه خو اوس د تالیخ
 قوتونه ډیر په تندۍ سره د دوی خلاف شوي
 وو دا ښې نوې قوت وو. ستیاکړه د "د قوت" دا
 هغه قوت وو چې د انساني روح په زور وکښې وده
 مومي.

د کال ۱۹۱۴ء په کرمې کې هندوستان د فرنگیانو
 لاسونو کې بالکل محفوظ وو. هندوستان ته د هیچا
 نه هېڅ خطر نه وه. د خطري عدمې موجودګۍ د
 انګریزانو د تسلی د پارک د جواړن یوه ښه وجه وه
 ډیر و انګریزانو به چرې دا سوچ هم نه وې کړې
 ګڼې راتلونکې ډیر شو کالو کې د وادی حکمراني ختمیدې
 به شې (د نیم غلام) خاندان د خپل اولسو د خدای مستر

کښې دوی د پاره شخړه پرته دي ؟ مونږ وینو چې د
 تاریخ کړنې د دوی واک کښې دي . لکه څنګه چې
 د ماضي تاریخ دا دواړه شخصیتونه هیرولې شي هم
 داسې د مستقبل تاریخ هم د دوی په کردار ځان
 غلې کولې نه شي . حقیقت دا ده چې دا د تاریخ
 خوش بختي ده . چې د غفارا خان په څیر شخصیت
 ورکښې ځای دي .

شپږم باب

د باچا خان ارمان

۱۹۱۳ - ۱۹۲۱ ۶

”زه یو خوب وینم یو لوی ارمان لرم حتما
 د اولس حالت د صعل د هغه کلونو په څیر دې
 چې صعل کېږي زرغون شي. یو څو ورځې پس مړای
 شي او بیا د خاورو سره خاورې شي. زه غواړم چې
 حتما اولس د یو بل سره غمونه او خوشحالی ویش کړي
 زه غواړم چې د قام د خوشحالی د پارو د برابرۍ
 په بنیاد د یو بل سره اټکه په اټکه کار اوکړي زه
 غواړم چې دوي د قام تقدیر بدلولو کېږي خپل قامي
 کوردار ادا کړي او دوي د نړۍ د نورو قامونو
 سره سم شي او دوی د الله تعالی د مخلوق د خدمت
 کولو جوگه شي“
 د حضرت باچا خان

دې جنگ کې د هندوستان اولس ملوث کولو په غرض
انگریزانو دا سارو ورکړې وه چې د جنگ په ختمېدو
به هندوستان کې سیاسي اصلاحات اوکړې شي. دوی
دا اشاره هم ورکړه چې هندوستان ته د دوو منین

(DOMINION) درجه هم ورکېدې شي د پنځو لک لرونه
ریات هندوستانیان د انگریزی راج په دفاع کې فرانس
جرمني، ترکیه، شام او شمالي افریقې کې اچنکېدل.

هندوستان کې حالات د وړاندې نه سخت شوي وو.
د جنگ په ورځو کې په اخبارونو سختې پانښتې لیکلې
وې، په سیاسي غونډو او سرگرمو بند شونه وو او د انگریزانو
خلاف لږڅه وئیل هم زغملې نه شول او خفیه فوځي
عدالتونو به شمیره هندوستانیان جیلونو ته لیږلي وو.

پنځو غوا کې باجا خان د حاجي صېب ځای نیولي وو
وو او بڼه په زړه وړه ودریا سړه پې کاس شور وکړې وو ده په
د کلو دورې کولې. هلته به پې سکولونه پرانستل او اولس

فرمان دې چې هر چا ته د خپل حالت بدلولو د پاره
هه پکار ده.

ده چې کار شور وکړو، په هر قدم او هر گوت ^{څنگ} آواز
د ده مخه اښووه. د ملاکنډ ایجنسی پولتیکل ایجنټ دیر
سخت صبر انسان وو. ده خو به لا په څرگنده د خان
کار کسانو ته د همکوره وړکولې او لا به یې په عجیبه
عجیبه طریقو د دوی کار کې خندان پیدا کول. د دې
پولتیکل ایجنټ چې بناغې کېب نومید و. د دې نه بل څه کار
نه ودر چې پاچا خان دخپل دعب لاندې راوړي. ده یوه ورځ
د دیر نواب خپل دفتر ته را ابللو او په ضلعي کېنې یې د
یواځني سکول په بابه او دویل چې نواب صېب: دا سکولونه
اودا سبق زموږ د پاره خندان پیدا کوي که ته غواړې
چې د دې سکول په وجه ستا د پاش مشکلات پیدا شي
نو غوره خبره دا ده چې څومره زر کیدې شي دا سکول
تیا کړه.

نواب صېب یو څو ورځو کېنې دننه دننه دا سکول

رنخور سو یو یخ مازیگر هپا خان د خپل رنخور خوې د کت
 سره نژدې جاده نماين غوړولې وو. چې دده لومونځ او کړود
 ده پينځله بنځه کمرې ته را ننوته. دا د خپلې رنخور خوې
 د کت نه غوڅو واکش تاو را تاو شوه او بيا يې لاسونه د دعا
 د پاڼو اوجته کړل دې اوې چې يا الله ته يوې او اوريدونکي
 معاف کورنکې او نجنيونکې يې. يا الله مجا جا ماشوم خوې روغ
 رست کړې او دده دا تکليف په ما راوړې "دا يو خوې واکش
 بيا د ماشوم خوې د کت نه تاو را تاو شوه او دغه دعا يې
 په غوله وه چې "اې ربه مجا د ماشوم خوې نه د بيماري
 دا درانه اوچت کړې او دده په مخې ما د نڅوړه کړې"
 چې سم رايه تيدو دا هلک را سميدو. دده تبه ماته شوې
 وه او دده موی دده په خوا کې په کت رنځوړه پرته
 وه. په دې سخته تبه راغلې وه ټوله ورځ پرې داسې حالت
 پاتې شو او چې سم سم کيدو دا په حق اورسيده.

هاچا خان خپله بنځه د هغې د ناوېتوب په جامو کې
 خاورو ته اُسپارله د دې په قبر يې ځگونه انبار کړل
 ظاهري خبره ده چې هاچا خان ته د خپلې پينځلې نېټې په مرگ

به خپل غمونه ټپې په قامي خدمت کېنې د فن کړ - ده.
 خلکو ته د زراعت کلمه شودلو او دوی ته به ټپې وېل
 چې خپل نکورونه او کوچي صفا ستهل ساقه - ده نور
 سکرونه پرانستل - ده د نادارۍ او سخت خانه اولس په
 نغوټو کېنې تسله موندله، ده د خپل اولس سره زېښته
 ډیره مینه وه. باچا خان د نړۍ په هغه یوڅو مشرانو
 کېنې یو وو چې د چا ژوند او مرګ یواځې د خپل
 اولس د پاره وې چې څوک هم د باچا خان تاریخ لیکي
 هغه به خا مخا دا بیکلوت ته مجبوره وي چې باچا خان د
 اولس د پاره ژوند تیر کړي. هغه خپل آرام، خپله خواښی
 خپل وخت د یو مقصد د پاره قربان کړل هغه دا چې -
 پښتون اولس د نړۍ د نورو اولسونو سره سیال شي دوی
 د یو بل سره د ټپې جواز غیبت او دښمنو په ځای
 د یو بل سره ملګرتیا او لاس امداد کوي. مخ په وړاندې
 لاړ شي او د خپل محنت په زور د چا مواته پاتې نه شي.

ورو ورو خان د بر صغیر د نورو مسلمان مشرانو سره

رابطه جوړه کړه ده د کاندې متعلق ډېری خبرې اورېدلي

کابندي د ساده ژوند تيرولو فلسفه د پوره سمدستي خوښه کړه او دا خبره بهې هم خوښه شوه چې د ژوند ټولو چارو کې د عدم تشدد په فلسفه عمل پکې دې. ده د کابندي په شخصيت کې "مهاثما" اوليدو هغه لوي روح چې د الله تعالی د نادره اولی د خدمت په ذریعه بهې د الله تعالی خدمت کولو.

چې څنگه څنگه د کابندي فکر حور شو، پښتو ته د تعلیم ورکولو لپاره کې د ده کار او کوششونو نوې دځ اختیار کړ. ده پښتون د آزادۍ په لور روان کړ و چې آزادي د انسان د پاره هغه انعام دې په کوم کې چې یو بنیاد منځلې خوب او فکر ته د عمل جامه اچولې شي دې حوصله منځلې خپل کوششونه نور تیز کړل د کال ۱۹۱۵ نه ۱۹۱۸ پورې ده د پښتو نڅوان په بند وېشي سیمو کې د ټولو پښتو سوو کلو دوره اوکړه. دې د خپل پښتون اولی سره چې په کوم غفار خان ساه ورکوله د هغوی سره د دوی حجر وکې کېښاستو. د هغوی سره

معاف کولو برکتونه بیان کړل او هغوي ته بهې خواستونه
 اکرېل چې خپلو کښې په ش پکښو او د بشمنو مال دولت
 او توانايي مه خرڅ کوي ده هغوي ته بيا بيا اويل
 چې ځان کښې د يو بل د معاف کولو قوت پيدا کړي.
 چې کله به ورته وخت ملاؤ شو د کلي د ماشومانو سره
 به بهې ټوټې تقايي خندا ککاني کوي. ځان به د ماشومانو
 سره ډيره مينه کوله او د هغوي خبرې به بهې په ډيره
 مينه او دلچسپي سره اوريدې کليوال اولس هم د ده سره
 مينه کوله ولې هغوي د ده په خبرو نه رسيدل. دې
 دومره ساده و و چې خلکو ته به ملنگ په نظر راتلو
 ولې دې خو سوالگر نه و. ده خود پښتو نه خپل
 خيرات نه غوښتو او نه دې داسې فقير وو چې دنيا
 ته بهې شا کړي وي د ده خو خپل کلي و و، خپل جاگير
 بهې وو ولې ده دا هراڅه د يوې جذبي لاندې پرېښي
 وو. دا جذبه د خپل اولس خدمت کول و و، خپل اولس
 ته تعليم ورکول و و او دوي د نړۍ د نورو قامونو سره
 اړه په اړه کول و و د دې غرض د پاره دې په

ده د آزادي د تحريك په لړ كېنې د يوې جلسې
 صدارت كولو ساده كليوالو تر نه دا مقصد واخستو
 چې غفار خان باچا جوړ شو. دغه غونډه كېنې يو
 كس د مينې او جذبي نه د "باچا خان" زنده ياد چغه
 ا و هله. او د هغې ته پي د پښتون اولي د شلمې
 صدۍ د اعظم مصلح د غفار خان نه "باچا خان" جوړ
 شو. د باچا خان مطلب د خاناتو باچا جوړېږي. هغه
 ورځ ده او نن چې غفار خان باچا خان بللې شي د باچا
 خان نوم د پښتونخوا په غرونو او راغونو خوريدو
 نه علاوه په ټول هندوستان او كرده نړۍ كېنې خورا شو.
 كه خاناتو دې باچا بللو كليوالو په دې نوم څه اعتراض
 كوي شو او چې څنگه كانه په مهاتما مشهور شو غفار خان
 باچا خان او كور حيدو او دې به چې د مردان نه كوهات
 پورې د كلو په دوره تلو دا آواز به خورا وه چې باچا خان
 شريف راوړي، باچا خان را روان دې. د خپل هيواد
 د نورو هومره دنگ باچا خان.

.. داس دا چاؤ د نه د غضبناکو پښتو په وجه نه وه
 دا د يو سپک دستي او نرم خو په هندوستان کې نډه په
 وجه وه. انگرېزانو او هندوستانيانو د کاندې په خير
 انسان نه وو ليدلي. دې وړوکې غونډې بېک د سته
 انسان وو. ده په د کړونده کړو جا په اغوستلې وې.
 دې ډير کم خوراکه وو او د پر هين کارۍ ژوند په پې
 تيرولو. ده په خلکو ته د صفائې خبرې کولې او د انگرېزانو
 د استحصالي نظام خبرې به پې هم کولې. په لکونو هندوستانيان
 د ده پير وکاس وو. وې نه خو هندوستانيانو او نه انگرېزانو
 دا دعوی کولې شوه کني دوی کاندې پېښي.

د کاندې د تحريک زړه د عدم تشدد په ذريعه
 مزاحمت وو. بې شميره تقريرونو او مضمونونو
 کې کاندې هندوستانيانو ته ښه په زړه وړتيا او
 انقلابي ډول هدايات ورکول. ده وويل چې عدم تشدد
 يو خاموشه تحريک نه دې. او نه دا بې مقصد او
 بې قوت نه دې. ده وويل چې د عدم تشدد معنی

دا د جابر حکمران خلاف ټول روحاني قوت مجتمع کړا دي .

کانهي. د عدم تشدد د خاموشه مزاحمت معنی سره اتفاق نه وړ. ده خپل لفظ "ستیاکړه" ایجاد کړه. د ستیاکړه مقصد او معنی "رښتیا" او استقلال دي یعنی یو داسې قوت چې هغه رښتیني وي او استقلال لري یعنی یو داسې قوت او طاقت چې رښتیا، مینې او محبت او عدم تشدد نه پیدا کېږي.

د ستیاکړه مقصد نه وو چې کڼی خواږی ټپي یا استحصال د آرغې شي. د دې مقصد د ذاتي، اولسي، اقتصادي او سیاسي استحصال خلاف یو موثره مزاحمت کول وو. دکاتدهي مطابق ستیاکړه یو داسې قوت دی چې مینه یي وسله ده دا یو روحاني قوت دی، ښی خالص او ساده روحاني قوت او هغه ټوک چې په ستیاکړه عمل کوي. د هغه د ارادې قوت ډیره وده مومي. دا یو داسې قوت دی چې د سړي د زغم او برداشت قوت سیوا کوي. کانهي، ولس، جم، و دې قوت، په خپل ولسه د ښه

ظلم وخت وي نو په کار ده چې زور ظلم او استحصال
برداشت نه کړې شي.

کاندهي ليکي وو چې د ستياکړه د پاس نه خو د
وخت څه قيد شته او نه د مشکلاتو زغملو په لړ کېښي
د صلاحيت څه حد شته او دغه وجه ده چې د ستياکړه
په عمل کېښي د شکست او ماتې خوږ هډو سوال نه پېدا
کيږي.

چې جنگ ختم شو نو د کاندهي په هندوستان کېښي
درې کاله شوې وو. په دې لنډ وخت کېښي دې دکانگرس
د مشري په کرسې ناست وو او دا تنظيم پې د دال شورانو
د بحث مباحثې د انجمن نه په يو سياسي تحريک کېښي
بدل کړې وو. اوس اوس د دې تنظيم مرسته او حمايت
شودو کړې وو. د کال ۱۹۱۹ په ابتدائي موده کېښي د تير
پنځوسو کالو راسې په اولني حل کاندهي د انگرېزي راج
خلاف بغاوت را اوچت کړو. خو دا بغاوت د عدم تشدد
په فکر ولاړ وو.

کومې پابندۍ کېدلې وې. هغوی ته قانوني شکل ورکړې شو. د انګریزي راج په دفاع کې د خپلو وینو تویولو نه پس هندوستانیان په دې نتیجه را اړیدل چې د دوی د قربانو مننه په داسې ډول کولې شي. چې د ۱۸۵۷ د غدر نه پس پرې یو داسې قانون نافذ کولې شي چې د زور او ظلم نه ډک دې. ناجانز جائز کوي او بې انصافي روا کوي.

کانهي د دې خلاف د هرتال غږ وکړ. ټول ملک کې د دۀ په غږ هرتال اُشو. بسونه اوږدې کادي او دریدل، دوکانونه، سرکاري دفترونه او کارخانې بندې شوې او ټول بنارونه او بنارګو کې کاروبار تپ شو. پښتونخوا کې پښور په عملي توګه بېخي بند وو. او په زرګونو پښتانه اتمانزو کې جمع شول هن دا چې د غفارا خان پلار صاحب بهرام خان د پښتو په دغه غونډه کې ګډون اوکړ. بهرام ژوند کې په رومېني واسی غونډه کې ګډون

کوي ده دې غونډې ته اووئیل چې د آزادۍ د نعمت
نه بل لوی نعمت په ژوند کې نشته. ده اووئیل چې اخر
دا څه وجه ده چې انگریز د دومره لرې نه راځي او په
موږ حکمراني کوي. ولې موږ په خپله حکمراني نشو کولې؟
د غفار خان د خبرو انداز ساده، آسان او په زړه ټکيدونکې
وو. ده پښتو ته حوصله او همت ورکړل او د ده په
مشرقي کې پښتون د هندوستان په آزادي کې یو نه
هیریدونکې کردار ادا کړو.

انگریز حاکم د غفار خان د خبرو اترو نه خبر شو
د پښتونخوا حکومت مارشل لاء او لکونه خان پېر کونفار
کړو او د مقدمې نه بهر پېر سزاوار کړو. ټین میاشتي
قید پېر کړو. انگریزانو د غفار خان په مضبوطو خبرو
کې د اوسپنې زوږۍ وایولې دا دولتي د ده په خبرو
تنګې وې او د ده خبرې پېر ژوبل کړې.

په اتمانزو کې انگریز حکومت د خپل ځاړدوب یو نه
هیریدونکې یاد پرېښودو فوځیان د کلی نه تاو شول د

ټوپکې او مشيت گڼونه نيغ کړل. کمانډرنگ افسر خپل لاس
اوچت کړ و او حکم يې ورکړ و چې فائر۔

۱۵۱

خلکو نارې سورې جوړې کړې۔ وې فائر او نه شو۔
نوحیانو په دې ور منلې کړې او چې څه قيمتي سامان
او شيان ورته په لاس راتلو هغه يې اُشوکولو او بيا په
کورونو ورکړل شول او چې څه ورته په لاس راغلل هغه
يې تالاکړل او کادي يې ډک کړل۔

انگريزي فوځ به په داسې موقعو په منظم ډول لوټ
مان کولو انگريزانو چې په پښتو کوم ظلمونه کړي دي
د هغې تر مخه دا د انگريزانو يوه بې بنياده دعوی ده چې
کښي دا د شريعت مخه په قام دي۔

چې کوم وخت نوحیانو لوټ کولو په دغه وخت انگريز
کشنر خپلې ماته کودا پښتو کښې کليوالو ته تقرير کولو۔ ده
وئيل چې انگريز سرکار په تاسو د بغاوت په سزا کښې
دېرش زره روپه جرمانه لکوي دی نه علاوه تاسو به اوه
کسان وژکوي چې د غفایان پلار بهرام خان به په کې
شامل وي دا به هغه وخت پورې د پېښور جیل کې ساتلې

لیدو حیښن شوې هم وي او خوشحاله شوې به هم وي. بهرام خان په خپله بڼه خوشحاله وو وې چې د هغه دا خیال وو چې انگريزانو به د هغه کثري شوې پانسي کړې وي وې هغه ژوندې وو. د زېږ خان دپاره درې مياشتې جيل يوه تحفه وه ولې چې دا د خپل شوې سړک دده د لیدو يوه بڼه موقع وه. اډر

چې دې شپږ مياشتې پس د جيل نه راوتو نو ده ته دا پته او لکیده چې مور او پلاس د ده د واده په بند وېست کېښي مشغول وو. ده خو خپله د بل واده سوچ هم نه وو کړې ولې د فرمان برداره شوې پس چېت پې د مور او پلاس خوښې ته سوتېت کړ.

دې د واده په سلسلې کېښي د سود سودا اختو دپاره پېښوس ته روان شو او دې لا پېښوس ته نه وو رسيدلې چې کڼ قمار کړې شو او د جيل په يوې وړوکې کوتلې کې کېښي واخلې شو. دې کوتلې کې دوه کمبلې وې.

انگریز کشتی نه تپوس اوکړو چې تاسو زه وې نیولی
یم ؟

ما ستاد معاملي تحقیق کولو. انگریز کشتی ده ته
بې پروایۍ سره لندېشان جواب وکړو.
خان ورته اووئیل چې تاسو هغه وخت حُما د معاملي
تحقیق وې او نه کړو چې کله زه تاسو د دې نه وړاندې
نیولی وم ؟

انگریز کشتی ورته اووې چې دا حُما خوښه ده چې
تحقیق وړاندې کړم او که کړتای وړاندې ادرکړم.
زه یو انسان یم خان جواب وکړو. حُما په حیثیت خان
پوه کړه تاسو ماته په نه څه خبره وې تکلیف راکوې ؟
انگریز لیکل بند کړل او د لوړ دنگ غفاسا خان په
لورېې په قهر ادرکتل. بیا د انگریز په مخ څه سکون
را ښکاره شو، لیکل پې شور و کړل او د غور و په
نشه کې پې تپوس ادرکړو چې ته د خپل حیثیت
په پاڼه څه خبرې کوې ؟ د حیثیت خپل خو انگریز دې

۳. قانعۀ بنياد کينود دا يو غير سياسي تنظيم وو دا په دې
 غرض قائم کړې شوې وو چې پښتونخوا کېنې د اتحادي
 اولسي او تعليمي ميدانونو کېنې ښه والې پيدا کړې شي
 ده په خاص ډول په دې خبرۀ زور ورکړ و چې پښتو
 ته د کړووندي نه علاوه نورې پښي اختيا ساول
 په کار دي ولې چې دومره حمله نشته چې د ټولو کړونکو
 اورميدارانو د پاره کافي وي ده په خپله اتمانزو ځمکنۍ
 په دې غرض يو دودگان پرانستو چې د نورو د پاره پومنال
 قايم کړي.

کال ۱۹۲۰ء کېنې د ترکې د خلافت په پايله د کړوونکو
 د پايسو خلاف مسلمان د احتجاج په توگه افغانستان
 ته هجرت اوکړو. په زرگونو پښتو دې هجرت کېنې کلون
 اوکړو. خان هم په هجرت کورنکو کېنې شامل وو. دې ډير
 لږ د افغانستان نه پښتونخوا ته د اصلاحی کار شورو کولو
 د پام وړ استون شو.

ده په اتمانزو کېنې د آزاد سکول درجه اوچته کړه

کال ۱۹۲۰ء کېنې انډيا نیشنل کانگرس ټاکنپور کېنې
 عونډه اوکړه او په رومېني حل کې د عدم تشدد
 په ذریعه د مکمل خپل واکمنۍ د پاره په ډاگه د
 جدوجهد کولو اراده څرګنده کړه. غفار خان دې
 تاريخي اجلاس کېنې ګډون اکر. دا د رومېني ګډون
 وړ. دې اجلاس کېنې د ګانډهي سره دده لیدل اشول
 او دې د ګانډهي نه متاثره شو. خوده ورته څه تعلق
 جوړ نه کړو د سياست نه زيات د خان داخوبنه وه
 وه چې کلو کېنې په خاموشي سره خپل کار کوي دده
 اصلاح عمل په دی غرض جاری کړې وو. چې پښتون
 اولس د نړۍ د نورو قامونو سره سیال کړی.

خان چې څنګه څنګه په کلیوالو سیمو کامیابي موند
 داسې داسې د انګریزانو د پاره دده ناخوبنه سیوا
 کیده انګریزان چې په دې پوه شول چې د خان
 د سکولونو نظام وده مومي. او پښتون کېنې بیداري رڼي
 دوی د خان د سکولونو استاذانو ته د قید د بند ځای

کښې نشو زغلي د انگرېز فوجي افسران د پښتنو
په بېداس تيا موندلو وړ په تشويش کښې وو. د هغوی
سینه د پښتون د پاره کله هم پراخه نه وه او نه د پښتون
په حواله سره هغوی تهذیب یافته وو.

چيف کمشنر سرجان مافي د بهرام خان پيژندګلو
وو. ده بهرام خان پيښور کښې خپل دفتر ته راغی بلو
او ده ته چې اووکیل چې کوره بهرام خان! ستا خوې
غفار په کلي کلي کرخي او هلته مدرسه قائموي. کمشنر مافي
ته پته وه چې بهرام خان يو مختاط سپي دی. ده ورته
اووکیل چې کوره کنه چې نور خلک په خپلو کورونو کښې
ناست دي. د آرام ژوند تیروي او د دې شيانو هلو و
سره پروا نه کوي او ستا خوې کوڅه په کوڅه کرخي
ته خپل خوې ته هدايت نشي کولې؟ ده ته ادوايه چې
کله د نورو په شات په کور کښې کښي.

رښتيا وايي کمشنر صېب! بهرام خان جواب

کله بهرام خان په دې خبره ورسېد چې د دې خبرې کومه

بې مقصده کارونو نه لاس په سر شي. او د پښتو غم نه کوي.

بهرام خان دې خبرې ته تیار شو او چې د پښتو نه والپ شو نو د مخې سره بې خپل کشر ځوې غفاس ته او وئیل چې یا هلکه ته د نورو خلقو په شان په خپل کول ولې نه کیښې؟ دا نور خلک څه کوي؟ ستا ښه رنگیزه ښځه ده دوه ډولونه او پې مخې ځامن دي. جاهد او چاکر لري ته د خپلو ځمکو ټکوانې ولې نه کوي؟ دا تاڅه ناکړې راخستې دي. کله په کله او کوڅه په کوڅه کړچې او اولس ته نصيحتونه کوي. ولې د پښتو ټپکه ډاخستې ده څه؟

غفاس خان خپل پلاس ښه پېژندو. ده ورته او وئیل چې بابا! زه ډیر په ادب سره ستا نه یو ټپوس کوم. بهرام خان! وایه څه ټپوس دي؟

غفاس خان: بابا! که هر څوک مونځ کول پرېزي نو تاسو به ماته هم دا نصيحت کوي چې زه د هم مونځ کول

١ بابا! غفار خان جو ب وړکړ و. خلکو ته تعليم ورکول او د خپل قام او اولس خدمت کول او د دوي په کار راتلل هم داسې يو فرض دې لکه څنگه چې مونځ کول دي. آيا ستا دا نه ده خوښه چې زه د خپل غريب او ناداره اولس په کار راشم؟ که هر څوک په کور کې او د آرام ژوند تيروي نو دا د قام خدمت په څوک کوي؟ د دې بد قسمته اولس په کار به څوک راځي؟ چې دا اولس پيدا نه شي. د تعليم او ليک لوسته په خوږ و مور نشي د دوي راتلونکې سلونه به هم تيا او برباد وي زه بابا! دا تاسو ته د زړه د اخلاصه او رښتوني خبره کوم چې دا هم يو عبادت دى. يو مقدس فرض دې.

بهرام خان چې د خپل ځوي خبرې واوريدې نو سوچ او فکر واخست او لږه شيبه پس پې غفار ته او يېل چې ځويه که دا هم دومره مقدس کار دې چې ځومه ته واپې نو ځا د طرف نه تاته اجازت دې. خپل کار جاري ساته چې چرته تر نه څنگ او نکرې. بې فکره، بې خطره

فریښه پرینودلې نشو. ده ورته اوئیل چې ما هم خپل ځوی ته د دې کار جاري ساتلو اجازت ورکړې دې.

چیف کشر هم په آرام دیکناستو سړې نه ووده غفار خان راټپلو او تپوس یې تر نه اُکړو چې تا سره څه ضمانت دې چې ستا تنظیم به د حکومت او د دې دمقادو خلاف نشي استعمالولی.

غفار خان ورته ځواب کېې اوئیل چې، کشر صېب! تاسو په ما باور اوکړئ.

داسې نه شي کیدې، کشر په غصه کېې اوئیل. ته به ضمانت وړکوي، معافي به غواړې او د دې کار نه به لاس په سی کېږي.

غفار ورته په کله سره اوئیل چې ضمانت؟ دا ضمانت چې زه به دخپل اولس په کارا نه راځم، د هغوی خدمت به نه کوم؟

دا خدمت نه دې چې ته یې کوې، کشر ورته اوئیل دا خو سک بغاوت دې، بغاوت.

ننجا د خپې گرفتاری نه پس یېکې چې .

” چې زه گرفتار کې شوم نو د حالات په ځای
د مخې سره د هې مانو کوټنې کې واچولې شوم .
چې د دې کوټنې دروازه پرانستې شوه نو دیر
بدبوې ځا په پوزه را ننوتو . دا بوې د هغه لوښي نه
ایورته کیدو چې د یو قیدي خارج شوی کید یکنې
پروت وو . ما د جیل افسر ته اړویل چې زه خودای
سناڅڅې او بدبودارې کوټنې کې پاتې کیدې
نشم خوده راته دیر سوپ جواب راکړو چې تاته
دې معلومه وي چې ته یو جیلې پې او کوټنې
ته پې دیکه کړم “

دا کوټنې دیر څخه هم وه وې چې د دې مخ د
قطب په لور وو او د نمر تاوې چرې نه وو خوبې . ماته
دینځ نه دینچ کیدو د پاره درې ورې اوږدې کمبلې
او یوه درې راکړې شوه .

ځا په جیل کې بندولو نه پس ځا نور ملګري هم گرفتار
کړې شول . شپه او ورځ په موږ په کوټنې وکښې ساتلې

ورکولو فیصله اوکړه. ولې ما او عبدالقيوم د ضمانت نه ورکولو
فیصله اوکړه.

لس ورځې پس خان ډیپټي کمشنر ته وړاندې کړې شو
چې ډیپټي کمشنر دې لوړ دنگ او مضبوط پښتون ته اوکل
نودا یقین یې نه راتلو کني دې عدم تشدد خوښوي خان
دکه ته او دویل چې زه عدم تشدد کښې د کاندې په لاره
روان یم.

. ډیپټي کمشنر ترڅه تپوس اوکړو چې که ته د کاندې
په عدم تشدد نه وی روان نو ستا رویه به څنگه وه ؟
خان په جواب کښې د حوالات دننه نه د اوسپنې د جکې
سیخونه په لاس کښې اونیول او لکه د مومو پې را تاو کړل.
دکه ورته او دویل چې ما به داسې کړي وو. د خان په
په مخ دې وخت سنجیدګي خوره وه. انګرېز ډیپټي کمشنر
چې د دکه طاقت ته اوکل نو یخې حیران پاتې شو. دې کښې
شک نشته چې د غفار بدن د پهلوانانو بدن وو. دکه د
خوانی رخیل زور او قوت د پښتو په خدمت کښې غورځ

جواب کښې او وئيل شول چې ده خپل سکول قائم کړې دې
 پښتو ته د تعليم حاصلولو د اتفاق جوړولو غږ ورکوي
 او د خلافت په تحریک کښې افغانستان ته هم تللې وو.
 د پتي کشر په دې خبره داسې شو لکه چاودلې وي. دې افغانستان
 ته لاړ و او د تاسو بيا والې راتلو اجازت ورکړو.
 د دې نه وړاندې چې پوليس وال د پتي کشر ته جواب ورکړې
 دو غفار خان امکا هوشو او دې وئيل چې تاسو رانه خپله خاوره
 او خپل هېواد قبضه کړو او اوس راته په خپل وطن کښې د اسيډ
 اجازت هم نه راکوي. د راج افسر د يو پښتون دومره کتاخي
 او ترينجه څنگه زغملې شوه. د پتي کشر په غصه کښې او وئيل
 چې دې څا د نظره پناه کړي. نه ده ته درې کاله سزا درکوم
 ده د خان په لور اوکتل. خان په انگريز افسر خپل نظر ور بنډ
 کړو هيڅ پي او نه وئيل. د ده نه د سخت مشقت واخستې
 شي. د پتي کشر زياده کړه.

لے پښتون سوته وایم

(۱۹۲۱ - ۱۹۲۴ء)

په تکلیفونو او مشکلاتو کېنې سرې چیر څه زده کړي
زده چې په دې خبره سوچ کوم نوحیران پاتې نشم
چې که ما د آسافي او فراغت ژوند تیرولو او په جيلونو
کېنې نه دوم پاتې شوې نو ما په دومره څه نه وو
زده کړي. (حضرت باچا خان)

انگریزانو به ویل چې موږ باچا خان ته سزا ورکول نه
غواړو. موږ لیس دومره غواړو چې هغه زموږ پخبره او فکر
ځان پوه کړي. خو د دې باوجود هغوی د باچا خان سره
د یو سیاسي قیدي نه بلکه د یو ملزم قیدي سلوک او کړو
او د دوه میاشتو د پاره یې د قید تنه یې سزا ورکړه.

و. دې هڅه يورپ کښې د برطانوي په فوځ کښې ميډيکل
 ډاکټر وو. دې پښتونخوا ته په دې عرض رايدل کړې شوې
 وو چې د وزيرو خلاف فوځي کاروايو کښې شريک شي
 خو ده د فوځي ملازمت نه استعفی ورکړه وې چې ده د خپلو
 پښتنو روڼو خلاف د انگرېزانو لاسونه مضبوطول نه غوښتل.
 دواړو د دېو د يو بل سره يوه شيبه خبرې اترې اود کړې
 بيا ډاکټر خان صاحب باچاخان ته د چيف کمشنر يوه چټي وړکۍ
 ده ليکلي وو چې د غفار خان د پارا تخا په زړه کښې څه
 بد نيتي نشته او زه د ده سره ختمولو ته تيار يم: دې په
 آزاد وي. ده ته به د سکولونو چلولو آزادي هم ورکړل شي
 خو دې به د کليوالو علاقه وده نه کوي. دې به کلي په کلي
 نه گرځي. که دې دا شرط مني نو هم دغه وخت د خپل
 دوا سره تلې شي.

د پښتنو دې عظيم او ستر مشر د کمشنر په دې چټي
 نظر واچولو بيا يې د خپل زور په لور اوکتل او دغه چټي يې

شروع کړ.

پورې کړې او دې د کمشنر شرط ته غاړه کېږدي ولې باچا
خان دغه خبره او نه منله.

بله هفته د دې خان په لاسونو او ځپو کېنې هنکړې
واچولې شوې د ده په محبت کېنې هم زخاير واچولې شو او
د ډيره اسماعيل خان جيل ته او لېږلې شو. او ده ته د خطرناکو
مجرمانو درجه ورکړې شوه. د ده په مړۍ کېنې يو شناختي کار
اويژان کړې شوې وو. په دې د ده نوم او سزا ليکلې شوې
وه. او د ده جرم - " بغاوت " ليکلې شوې وو.

د ډيره اسماعيل خان جيل کېنې دې حانته يواځې اساتلې
شو او هلته ده ته يوه ورځ کېنې د شلو سړو غمو مېچن
کولو کارا حواله کړې شو.

د جيل د قاعدې مطابق د حات سره. د خوراک شيان ساتل
جرم وو. يو پښتون قيدي ده ته لږه گوړه ورکړې وه. خان
گوړه خوړه چې کات ده ته اړې چې د جيل سپر نښه لاس ته
راړوان دې.

ده به اندرون خست کښې گوړه خوړي. ده شوه نه به به

و جیل سپر نټندلنټ راغی. ده سره ټپي یو خوځېږي.
 اوکړې او لاس و. نو خان کور د کمبلې د لاندې نه راواخته
 او بهر ټپي اېتلاو کړه. ده په دغه ځای د ا فیصله اوکړه
 چې زه به چرې بیا د جیل د قاعدو خلاف ورزی نه
 کووم. غله غلطي وړه پیدا کوي او ویره قیدي بونگه کوي
 ده دا خبره خوځو واره لیدلې وه چې قیدیانو به د جیل
 د قاعدو خلاف ورزی کوله او بیا به ټپي د سزا نه د بچ
 کیدو په خاطر جیل ته رشوت ورکولو. خاڼ په خپل
 عزت ډیر مین وو. ده فیصله اوکړه چې زه به داسې کار
 نه کووم چې ځما ټپي عزتی پرې کیدې شي.

د ډیره اسماعیل خان جیل کښې به بللې رشوتونه
 اخستلې شول. د دې جیل مشر افسر سپر نټندلنټ یو
 انگریز وو او هغه یواځې انگریزی کښې خبرې اترې
 کولې شوې. په دا وجه قیدیان د هغه په خبرو نه پوهیدل
 انگریز افسر ټول اختیارات یو نائب جیدر کنگارام ته

دکنکا رام یو دلال غفار خان ته اووې چې که ته غواړي
چې د تنهائی د ستا نه بچ شي نو کنکا رام ته څه ورکړه
د دلال ورته اووې چې ستا کلیوال پېښورې چې تا د غمو
مېچن کولو په کار ويني نو شومير يي. دکنکا رام دلال
غفار خان ته اووې چې که ستا سړه پيسې نه وي نو دغه
کلیوال به دېکړي او ته کنکا رام خوشحاله کړه چې د
محبت نه خلاص شي.

باچا خان ورته اووې چې اې هوښياره بنياد مه!
که دا سوچ وې نه کوې چې ما د ضمانت وړ کولو نه انکار
کړې دې. زه کنکا رام ته ولی رشوت ورکړم؟ صرف په
دې غرض چې کنکا رام لا باندې مهربانه شي. دکنکا رام
مهرباني او ښه سلوک ځان ته دې پکار. که ما انگرېز ته
رشوت ورکړې وو نو زه به اوس آزاد کړېدم. ده دلال
ته اووې چې کنکا رام ته اووايه چې زه د بدو رشوتونو
وړکولو سړې نه يم.

د خان د بدو رشوتونو نه وړکولو اثر نورو نورو
هم قبول کړو. یوه ورځ خان په جیل کې د خپلې برخې

د پاره جیل کېږي چې آخر زه به الله ته څه ځواب ورکوم
چې زه د تاسو نه کورم او تاسو دې میچن کوې.

خان میچن کړځول پرینول او چې کله کارت د کړې
نه اوتونو دې بیا په میچن کولو لکيا شو. کارت د بهر نه
د ده ننداره کوله هغه چې بیا لاغلو لږ په قهر هم شو
چې زه درته وایم چې میچن مکه او تاسو هغه شان
میچن کوې.

خان د کارت په دې خبره ورسره بحثې کونځي ته کوله
اښه چې کوزه دغه کونځي کېږي یو ډاڅو او قاتل
میچن کوي. که یو ډاڅو د خپل عمل د پاره میچن کولې شي
نور زه د الله د پاره میچن نه شتم کولې؟

خان بیا د میچن کولو په کار اخته شو. یو څو ورځې
پس د یو بل کارت ته دې معلوم شو چې هغه کارت د جیل
د ملازمت نه بل چي ته په ملازمت لار دې ولې چې په
جیل کې د پښتو قیدیانو شمیر زیات وو او هغوی د خان

چې د قيديانو د رشوت نه وركولو په وجه د كنگارام
آمدني كمه شوه نو د جيل سپر تهنلوټ ته ېې اوډيل
چې دا باچا په وركشاپ كېې فساد پيدا كوي او چې
نرشو دې دلته وي دلته به بد نظمي وي. خان وايي چې
د كنگارام په دروغه شيطاني او شكايت انگريز سپر تهنلوټ
بښه پوه شو خو انگريز د نظم او ضبط ساتلو په نوم هرڅه
كولو ته تيار وي.

كنگارام د خان خلاف شكايت كولو په وجه په ناپوهۍ
كېې د خان سره نېكي اكره او خان ېې د مرك نه بچ
كړو. خان وايي چې دا د الله شكر دې چې زه د كنگارام
به شكايت ډيره غازي خان جيل ته بدل كړې. شوم.
كښي زه به هلته ډيره اسماعيل خان جيل كېې مړ شوې
ووم. . . . هلته زما غاښونه بيماران شوي وو. او زما
وړن پنځوس پونډه كم شوې وو.

د ډيره غازي خان جيل د پېښور نه په سهيل كېې
په درې سوه ميله فاصله وو. دلته به د پنجاب سياسي
قيديان ساتلي شول. دلته د ډيره غازي خان په جيل

به د یو بل سره بحث مباحثه کوله او د یو بل د مذهبي
 کتابونو مطالعه پې کوله. باچا خان د دې بحث او مباحثو
 او مطالعې په سبب خپل علم کښې ډیره اضافه کړه
 د دې نه علاوه آب و هوا هم ښه وه او په جیل کې خوراک
 هم ښه وو. د جیل افسر یو ښه مسلمان وو او د باچا خان بهرې
 ډیر قدر او عزت کوله. د باچا خان د رنځورغاښ ایستلو
 د پارک د غاښونو یو ډاکټر راوستې شو خو هغه د پیسو
 اختونه انکار او کړو. دې ډاکټر خان ته اوږې چې تاسو
 د آزادي گټلو د پاره کومه قرباني ورکړې زه به د هغې
 څه متقابله وکړې شم؟ زه بس دومره کولې شم چې تاسو
 نه فیس واخلم.

کال ۱۹۲۳ز کې د خان مور یې په حق ارسیده. ده
 ته هیڅا د دې واقعي اطلاع ونکړه. دې دیو اخباری خبر
 په ذریعه پوره شو. دا د خان د پارک یو دود کوږ زار
 وو. خان ویل چې مور خا د لیدو ډیره ارماني وه. خا
 مور بودی ده او ډیره غازی خان ډیر لری وو او باسین
 زموږ تر مېنځه حائل وو. هغې خا د لیدو د پاره راتلل غوښتل

مېوس چې ماته دا علم نه وو چې هغه د دې دنيا نه
ډيره ژر تلونکې وه.

زه چې د جيل نه خلاص شوم اوکلی ته لاړم نو
خورم راته اووې چې کله م مور په حق رسیده نو د
هغې په شونډو په اخري دخت ستا نوم وو. هغې به بيا
بيا مېوس کوو چې غفاسا چرته دې؟ غفاسا خه شو؟ او په
دغه ډول هغې په شونډو کما نوم یوړه.

خان چې جيل کېې کوم دې کاله تیر کړل دې دوران
کېې بهارت کېې د آزادۍ تحریک ډیر وړاندې تلې وؤ.
کاندهی چې د کانگریس د کال ۱۹۲۰ د ناکیپور د غونډې
د فیصلې تر مخه د عدم تعاون کوم تحریک شورو کړې وو.
هغه ډیر په تندي سره وړاندې تلې وو. د بهارت وکیلانو
د انگریزانو په عدالتونو کېې کار پرېښو. طالب علمانو
سکولونه او یونیورسټی پرېښوې او نوموړو هندوستانیانو
نخپلې تمغې او خطابونه والپس کړل او خبره دې حد ته
را اوړسیده چې کلیوالو هم د ټپکسونو ودرکولو نه انکار اوکړ.

چیلونو کښې آچول شوي وو. د قدامت پرستو هندوستانیانو دا خیال وو چې کاندې جې په حقه دې او د عدم تشدد په ذریعه هندوستان په مکمل ډول آزادي حاصلې شي. خو دې تحریک کښې تلل هندوستانیان په عدم تشدد ولاړ پاتې نه شول ځکه بنادونو کښې د تاد او ټپلي کراف واورونه پرې کړې شول، د انگریزانو عمارتونه اوسوزولې شول، په افرانو جلي اُشوې. د کال نولس سوه دوولشتم په پنځم فروری یو جلوس ېې قابو شو او چوري چولا په یو کلي کښې ېې دولس پولس وال اوښل.

کاندې د تشدد په دې پېښه ډیر زهیر شو. هند د عدم تعاون تحریک اُدرولو، رنځه ېې اُنیوه او د هر قسمه عدم تعاون بندولو حکم ېې ورکړ و.

د هندوستان اولس د کاندې په دې حکم کوته په خوله پاتې شو. داسې ښکاریدل لکه هغوی فتح ته نژدې شوي وو. نو کاندې په خپله خپق کلک ولاړ وو. هغه

تشاندي د نورو د فتحه موندلو، د ورو کاندې د

اگر خو ده وئېل چې که مريد نړۍ ته دروغتون بنکاره
 شو دا هېڅ خبره نه ده خو چې خپل ضمير او خپل ځانته
 ملائنه نشو د نړنگي حکومت ګاندهي گرفتار کړو. او
 مقدمه پې پرې جوړه کړه.

دا ځل ګاندهي د بغاوت الزام په خپل سر واخستو
 او د نړنگي د حکومت په مخالفت کې پې چېرته اوئېل
 دا په اصل کې د انګرېز حکومت ته خبردارې وکول
 و. ګاندهي شپږ کاله قيد کړې شو او د عدم تشدد په
 فکر ولاړ د هندوستان د اولس مزاحمتي تحريک مات
 شو. ګاندهي جيل ته لاړ او د هندوستان اولس بيا
 په قرار شو. خو د اولس په خپل مشر باور نه وو ژوبل
 شوې دوي د وخت په انتظار و.

غفار خان کال ۱۹۲۴ د کېنې د جيل نه خوشې کړې شو.
 دې په دې خبره خوشحال شو چې کله دې جيل کې و نو
 دده تحريک کمزورې شوې نه وو. نور مضبوط شوې وو.
 او اولس بڼه په سړه جذبه کې وو. په اتعاند کې

اثر نه بچ باقي نشو. ده به وئيل چې "اے خلكو تاسو لاپ شئ
د حكومت د فاكدارانو نه تپوس او كړئ چې دوى مخا پلار صاب
ولې قيدي كړې دې. لاپ شئ او لږه پښتنه خو او كړئ چې د
ده (خو جرم څه دې؟)

اتمانزو كښې باچا خان ته د ستړي مه شې وئيلو په غرض
يوه غونډه را بللې شوې وه چې په زرگونو پښتو په كښې كډون
او كړو. دې غونډه كښې د مردان، كوهانې، پيښور او سوات د سيمو
خلكو كډون اُكړو. د مومندو باجوړ نه هم خلك د خپل بلچا د
ليدو د پاره راغلي وو. دې غونډه كښې شريك كسان په دې
خبره حيران وو چې باچا خان د پالنسې نه څنگه بچ شو دوى
به وئيل چې الله تعالى خپله باچا خان په خطا كښې ساتي.

د قيد په دوران كښې د باچا خان صحت خراب شوې وو. د
ده اوږدې راتنې وې سترگې يې ډوبې شوې وې ولې بيا هم
دې داسې په نظر راتلو كه يو شهزاده وي، غونډې غوښتل
چې باچا خان دوى ته خبرې اُكړي. خان د غونډې په غوښتنه
پدته شو. ده په غونډې يو ژور نظر راچولو. لږې لږې

« ورشو کښې یوه ورځ یوې امزې د کدو په واسطه
اُکړه. دې امزې په کیدو ماشوم بچې وو او د هغې پس
دودان کښې د دې بچې پیدا شو. او دا مړه شوه او په دغه
ډول د امزې دا بچې د کدو په واسطه کښې لوې شو دې به
د کدو په څیر تحریدو او ټکیدو.

دخت پیدو او یوه ورځ یو امزې د کدو په واسطه
اُکړه او په دې خبره اریان پاتې شو چې د کدو سوه سم
یو امزې هم منډې وهی. دې په دې خبره ډیر غصه شو
ده دا اونیو او د سیند غاړې ته پې راټیټولو.

اولو کښې خپل شکل ته اُکړه امزې د امزې بچې
ته حکم ورکړو. ته کدو یا کدوړې نه پې، ته امزې پې
تاته د ویرې څه ضرورت نشته. د کدوړې په څیر ټکیدل
پرېنډه د مزي په څیر غم مېږي.

خان بزه دمه اُکړه غونډه خاموشه وه. ده بیا
سره راټیټوله او دې ویل چې اې ځا پښتو دونه ساه
تاسو ته وټار غم ارم چې تاسو امزې پې خو تاسو

او د دۀ غرمبأ د هندوستان د آنادی تحریک ته یو
نه میریدونکې قوت او طاقت ورکې و.
نن پښتون خوشحاله وو. دوی په خوشحالی خپلو
خپلو سیمو ته واپس شول. د دوی باچا را ستون
شوې وو. د دوی خندا کافي او خوشحالی په نحای
نسوې وې. باچا د دوی د پاره د روښانه مستقبل امیدونه
او لولونه راوپي وو.

اتم باب

د پښتون د ژوند هنداره

(۱۹۲۵ء)

شوک وائی چې پښتون د مینې خواب په مینه نه وکوي
چې شوک د پښتون سره مینه کوي د هغه سوه دوزخ
ته هم شي ولې په زور او جبر جنت ته هم نه شي
_____ رحضرت باچا خان

د انگریزي د زور او جبر نه علاوه د خان په لار کښې غټ
خښل د تشدد او انتقام هغه ماحول وو چې د پښتون
په معاشوه لکه د یو خادر ویر وو.

دا د یو پښتون د پارک نا ممکن وو چې د هغه بې عزتي

پښتون معاشره کښې هر يو کس مخپې وي. هر يو په وير
 اخته وي او دا د پښتون تر ټولو لويه بدقسمتي ده چې
 د معاشرتي او ټولنيز اتفاق او درلودل نه لرې لرې
 دي. د باچاخان د تحريک باوجود اتفاق د دوی نصيب
 نه شو. هر يو خان ته په جدا لار روان وي او هغه خپله
 لاره د هر بل کس د پل غوره کړي او د بل غوره لاره
 او غوره خبره د خان د پاره ناواني کړي.

دا د پښتون د مزاج نتيجه ده چې ماشومان بهي پلرونو
 شول، ښځې کونډې شوې. کاونډي د کاونډي نه خان په
 خطر کې کښې کښې او ژوند په هر قدم غي يقيني — د
 پښتون د شاعري او دومانس لوي هيرد هغه څوک
 وو چې انتقام بهي اخستې شو. دغه د عزت او درناوي
 نښه وه او د دې په وجه د پښتون د ژوند الميه چرې
 ختمه نه شوه. او دغه الميه لا جاري ده.

د پښتون په مينه او نفرت کې چې کوم تضاد وو

باچاخان به دې نه خپل واک د پښتون معاشره او

وجه پښتون د آزادۍ نه لاس په سر شوې وړ.

د یو اجنبی او نابوړه سړي د پاملر د پښتون خوې لوی او کړداس کښې په تضاد پوهیدل یو نا ممکن کار دې ولې دا د پښتون د کره ورځه رسم و رواج او قدر و لوړه نه بیلیدلې برخه ده. د خان مشرکوې غني خان لیکي "چې د پښتون سره مینه کول آسان کار نه دې. په پښتون ډیره پوهه پکار ده. دې د جنګ سره مینه کوي ولې د سپايي جوړیدنه نه نفرت کوي. د پښتون ارادې ډیرې اوچتې وي ولې بهی خبره دې او دغه وجه ده چې پښتون په عام توګه حلې عمر کښې مري؟

د بدل او تشدد په صحنې روح پوهیدلو د پارک چې د پښتون د کلتور برخه جوړه شوې ده، غني خان د خپل هلکوالي د وخت یوه تیښه کوي. کومه چې دا شرکندونه کوي چې د خان خاندان هم د بدل او انتقام اختو د اثر لاندې وو. د دې واقعې نه د پښتون طبیعت او مزاج په ښه ډول ښکاره کېږي.

په دږته امزړې وړيل. دې خپل کلک ملګري موفقي وټپه وو.
 د غني عمر دغه وخت دولس کاله وو خو ده ته ياد
 دي چې دې څنګه د عطا د مرګ نېغې په اوږدو خوشحاله
 شوې وو. غني ليکي چې ما هميشه د عطا نه نفرت کولو. دې
 وايي چې:

"دې يو ښکېل ښيادم وو موږ د ده د بهادري او
 مړانې قيصې اوږدې وې ده يو ضعیف سړې وشرې
 وو چې څا د يو ملګري پلار وو زه هلک ووم او ماته
 دا علم نه وو کښي په دې بدېا سړي د خلعتوب راسې
 د وينې بدل پروت دې. ده دا تخم رد مرګ د بدل ورکولو
 تخم) په ځوانۍ کښې کړې وو. او چې عطا راځلي شو
 نو ده دغه تخم اړيېلو. ولې چې د پښتون د وينې بدل
 د وينې نېغې بل څه نشي کيدې"

دا بدېا سړې په خلعتوب کښې زياتي ځورا او بې ځه
 وو او د ځنډ کمزوري او ناداره کسانو حقونه يې خورلي وو
 دې ناداره کسانو کښې د عطا د خلعتوب شرمه او لارښوونې

چې د دغه بدو ها سړي کار تمامول په کار ده. دې ښه
 حلې وو، رنگیز بڼیاد م وو، شرم زښل او برداشت
 کول د ده د وس خبره نه وه.

او بس عطا خپل ټوپک را واخستو او د شرم هغه وچه
 بې ختمه کړه او دا حق بې په خلکو اُمنلو چې دې اوس
 د عزت او درناوي حقدار دې.

اوس د بدل کړی تاؤ شوي وه او عطا فرمندا مارا
 شوې وو. کنړ پولسوالو او په سلونو کلیوالو د عطا قاتل
 مرتضی او د ده ملګري په غرونو کې اُنیول. د غرونو
 په پکو کې د کولو یو یاران وو او هر څوک د پناه په لټون
 کې وو. آخر... د مرتضی سره گولی ختمې شوې دې
 اُدریدو، ټوپک بې کوناسا کړ و او ځان بې پولس ته
 حواله کړ.

غني واي چې دغه مار یګر د پولس سکواچ دې
 اُتوانزو ته بوتلو کي کې غلقله وه. عطا مړ شوې وو
 او اوس مرتضی نوې هیرو وو. عطا ښه ښه ځاننان
 وژلي وو. څه اوشو که مرتضی یو چا کو وو؟ ولې دې

او په خپل تعريف او ستاينې ېې د مرتضیٰ ټوله دښمنه
کړه. مرتضیٰ چې د عطا قاتل وو.

غني - مرتضیٰ آتمانزو کښې ليدلې وو. ده نه پوښوال
تاؤ وو. خپو او لاسونو کښې ېې بيرته وې. د ټنډې
د زخم نه ېې پټې تاؤ وه. مرتضیٰ د يو جنگ د پاټور
په څير روان وو. ده خنډل او په لاره ولاړه تخنيک کونکو
سره به ېې ټوټې ټپالې کولې. نن د مرتضیٰ ورځ وه.
تلو تلو کښې مرتضیٰ يو ځای ټول پرېت را ايسار کړو
لاس ېې پورته کړو او حکم ېې ورکړو چې په ټولو
ولاړو کسانو د شربت آښکې شي. ولاړه کليوالو لاسونه
پرق وهل. پوښوال هم په آرام ادریدل او مخ شويت ېې
آښکلو.

او دغني مخ د خوښۍ نه روڼ شو مرتضیٰ خوځا،
رشته دار وو؟ ماڅ پر په وياړ سره خپلو منگرو ته
او بيل چې مرتضیٰ ځمکولې رشته داسې دې.

او څه د آواز کونکي کليمه (جنت) د پوښوال

غلبي ته ياد دي چې بړه موده پس - کلونه پس زه د
ژمي يوه شپه اور ته ناست وم کرميدم چې ما څه آواز
واوريدو - چې ملگريه چرته بهي ؟

ما دروازه پرانسته - دا مرتضیٰ خان وو - په بد حال
د مخ نه بهي دورې پرېوتې توپک بهي غاړې ته اچولې
وو - غني وايي چې دې به بل چا خپل محالې کتې نه وو
پرينې خو ما ورته دروازه او خپل زړه پرانستو وې
چې ما دې پيژندو او زموږ د پلرونو او نيکونو هم پيژندکلي
ده -

موږ اور ته ناست وو او ما د مرتضیٰ نه د هغې خبرې
تپوس اکر و چې مرتضیٰ ! عطا خو ستا ډير ښه دوست
او ملگري وو تا هغه ولې وژلې وو ؟

مرتضیٰ : هغه کما تره وو - چې ما تره نفرت کولو
او اوس هم تره نفرت کووم زه مفرور وم او د تورنو
ملگرو يوه ډله ورسره وه - خوره په خپل تره ډير کړان
موم دې د زه نه شل - آيا به چې ما ته د زه ياد

غوښه ووم، د دكا وینه ووم، د دكا د ورور خوږې ولام
او ما به د دكا د مینې ځواب په خلوص او لحاظ وركولو.
يو مابښام دكا ماته پيغام را اړيږلو. زه سختې پخښې
كېږي د خپلې پناه كالا نه د نيا د انځري ټوډې غاړې
ته اړسيدم. ځا تره ماته اديل چې عطا ځا د دينمنانو
سره ځا د وژلو سازش جوړ كړې دې. دې ځا تر خپو
پروټو، په ژړا شو. ده ماته خواست اكر و چې زه دې
پنج كرم، د خاندان او كورنۍ عزت محفوظ كړم. خو ما
د داسې كولو نه انكاس اكر و.

بيا م تندپاسر د تره ښځه، ماته دوې په خپكان سره
اكتل او تپوس پې را نه اكر و چې ولې ته به د خپل
پلار د ورور د قتل تماشه كوي؟ تندپاسر را ته اوي چې
هغه رستا تره، ضعيف او سپين ږيرې دې. ته خپلې او
صحت مندې. د دې تېر او خاندان په تا هيڅ حق نشته
چې ستا پزور شي پې اكر و، تاته پې نوم او عزت دركړو

کولو لوظ اکر و.

غني ته د هغه نه یریدې ؟

مرضي: زه د هېڅ څه نه هم یریدلې نه يم ما سوا د دې نه چې په څه د نځ مړ شم. خو يو مفور همیشه یریزې ولې چې د هغه د بېنات ډیر وي او د هغه د سر قیمت وړ کولو ته هر وخت تیار وي هر څه چې وي ما د عطا وټل نه غوښتل ولې تره مې څه کنجالتش پرې نه شو. هغه زه دې کار ته مجبوره کړم.

دې اړپید و. د ده په نسواري سترگو کې د غم اثر را اوجت شو. ده اوې چې ما غوښتل چې حما او د ده تر مینځه لویه فاصله پیدا شي ولې زه داسې کولو کې چې کایاب نه شوم. عطا همیشه حما په ذهن سور وي، حما په فکر کې اوې راوې، هغه حما سره خبرې کوي، خا ندي، تپو تې کوي مرضي زیاته کړه چې، غوښتل چې زه خپل تره هم ختم کړم خو ما داسې انکړ شول. حما تره ډیر عمر ژوندې وو او حما ضمیر ډیر عمر

به حُما تَره دُرې وړو- خو بس پرېږده ياره دا چې راز
چې څه ساتي سندرې واړو.

غني خپل ستاس را واخستو او څه غمژن سازېې اوهو
موبده دواړو د اوس د لمبو په لوس اکتل او نور مو هڅ
او نه وبل- د دې ضرورت هم نه وو. ولې چې ماته
پته وه چې زه هم پښتون يم.

د پښتون د زور ورو او سخت مخ لاندي د ده غاړه
فطرت او ساده ضرورت پروت وي. غني يکي چې غريبي
بې په سر واخلي نو د بل نه د غوښتنې په حايي به غلا
کول بڼه اُکچنري ولې چې دې يو سوي دې چينې
نه دې. چې دې د خپلې پې مخې ښې شلېدلې خامو
او د خپل ماشوم وږي سترگو ته کوري نو اور پرې
بل شي.

دې تيوپک تر غاړه کړي. دې د الله تعالی د غصې او
قهر او انسان د نفرت نه پرېږي نه ولې د ناداري او

پاره موزون دې. دې وايي.

” چې راځي چې د دیر واده ته ورشو. دغه
پښتون زموږ په لور چې روان دي. میانه قد لري. ده
اوږده اوږده وینتان پرې ایښي، ښه ستها دي، تیل
بې پرې لکولي او کومنه شوي دي. د سر نه بې داسې
سور رومال تاو کړې لکه چې ده د کسري تاج په سر کړې
وي. ده په وینتانو کې یو ګل ټومبلي او سترګو کې بې
راڅخه اچولي دي. ده شونډې په دنداسې سرې کړي
دي. د ده په لاس کې ستار دي او په اوږه کې ټوپک
پوت دي. دې به تاته ښځې په نظر راشي ولې سترګو
ته بې پام اکره دا صفا دي، دې کې زړه ورنوب
میرتوب دي دا په ویره نه پوهیږي“

د پښتون د میرني قبیلې فرزند جنګ کې چو ته
ښیته نه کوي او د یرې په وخت خندا کوي او سندرې
وایي. دې به ډیر زر جنګیدو جنګیدو کې مر شي ولې
چې دې دا ځل په دغه وخت کې د دې د شالو د

نه ټیټه اُکړي.

د علمي مور خپل علمي خوږې ته نصیحت کوي - چې
 بزدل مړ شي خو چغې پې ټول عمر یاد ولې شي او دغه
 هلک او علمي خوږې په دې پوه شي. چې چغې وهل د
 میراثو کار نه دي. ده ته دیر داسې قدرونه ورکړې شي
 چې د ژوند نه دیر قیمتي دي او په دا وجه هغه نه
 خو د وژلو دنده کوي او نه د مرګ نه پره کوي. د ده
 د پاره رنگینې جامې او بدېسي موسیقي اوریدل منع دي
 ولې چې دا لاس او مټه کمزوري کوي او سترګې نوموي
 ده ته دا سبق ورکولې شي چې باز ته کوره او بلبل پرېږد
 پښتون د قبیلې موزی ته حان حواله کوي چې قبیلې
 ته حان حواله کړي. نو خپل حان پې پاتې نه شي او په
 دغه ډول دې د ژوند تر ټولو لوی فن زده کړي دا د
 پښتون د ژوند فن دي. "څنګه اوزنم او څنګه مړ شم"
 او چې کله دې دا فن زده کړي نو دې به معنی

ده په خندا خندا اٹخان ورکړ و. او بس دې نورڅه نه
غواړي. غني وايي چې يوه ورځ دې لار شي او بيا کورته
والې را نه شي.

ده په خندا خوشحالي يوه کوله زغملي وه چې د ده
خپل ورور ترېور او د قبيلې وگړي په ده چلوې وه.
د ده بنځه د يوې لمبې د خوشحالي او د ټول عمر د ويلي
ژوند د پاس کونډه پاتې شي. دا کونډه د خپلو دوه ځامنو
د پاره د ده ټوپک او ستاس ژورېد ساق او چې کله
دا پرته ماريگري کښې د مينې او محبت سندره واورې
نو دې خپلې رنې رنې او ښکې پټوي چې د چا نظر
پرې بنځ نه شي.

دا کونډه د خپل مشر ځوږي سوه ډيره مينه کوي
ولې چې د ده جوسه د پلاس په څير ده. دې دخپل
کشر ځوږي سوه مينه کوي ولې چې دې د پلاس په څير
نغاندي. دا ښمان هټکان چې د مور نه تپوس اگري

په موقع وئیل شوي وه چې د ده پلار په کښې وشل
شوې وو. او د پلاس درې روفر او پنځه تربوران په
کښې وشل شوي وو.

“ دا یوه مشوره ، بې خونده او بې رنگه

ورځ وه دا د سپر لي آخري ورځ وه . ”

غني واي چې که د يو پښتون بې عزتي او سپکاوي
اوشي نو د هغه سره د کولی چلولو علاوه بله څه لاره
نشته ولې چې که هغه داسې نکوي نو هغه به د دونړو
په نظرونو کې پریوځي ، پلاس به ورپې ملنډې کوي
خو پندې به د هغه په نه کتونو شحاله وي او خپله
بنځه به ورته سپک کوي او ملگري به هم ورته څه
دروند نظر نه کوي .

دې به ضرور کولی چلوي . د عطا د پاره بله څه
لاره نه وه پاتې ما سواې دې نه چې د خپلو خلکو
پیغورونه ختم کړي . مرتضی د خپل خوښ ملگري عطا

د مسخ شوي او وران شوي احساس ښکارشي او په دې وجه
 دې ډیر ند وران کاري ته مائل کیدې شي. د ده په دې
 کمزوری انگریزان ډیر ښه رسیدلي وو. د راج د فارورډ
 پالیسی یو اهم مقصد دا وو چې پښتون خپلو کښې د یو
 بل خلاف اویشلې شي. غني وایي چې د هندوستان د
 حکومت د سیاسي محکمې مقصد ما سواي د دې هېڅ نه
 وو چې د خپل بازانو ته د کارغانو او لیوانو سپکې لارې
 چارې اښودلې شي. دې سړه د قبیلو کینه او حریفان
 را مخکې شول او اهمیت او اثر یې جوړ شو.

د انگریز دا طریقه ښه کامیابه شوه. پښتون د یو
 بل مری پریکولو کښې بوخت وو. هرخواه وینه او
 تیاره خوره وه. د انگریز باچايي محفوظه وه او پښتون
 خوا ته وو.

غني وړاندې وایي چې د صدو راسې راروان د بدل
 او انتقام په ماحول داسې ثغه آشول چې د معجزې نه

۱۰ په کښې د زغم ، برداشت او حوصلې غېږ معمولي
 قوت او توان موجود دې. د باچا خان کار دا وؤ
 چې پښتون وکړې ته تعليم او پوهه ورکړي. د تعليم
 په برکت به دده نه تشدد او انتقام داسې پاتې
 شي نکه د يوې وڼې نه پرېکړې څانگه را پرېوځي.
 "مني وايي چې د باچا خان سياست په حقيقت
 کې د پښتو سياست دې"

باچا خان پښتون پيژندو او پښتون بلچا خان پيژندو
 او چې څو ډېرې لوستې پښتون نه وي هغه په پښتون
 نشي پوهيدلې. ته چې هغه بل وخت اوښي، ته د هغه
 نواړي سترگو کې اُکوري، نو ته به د پښتون په سياست
 دومره پوه شي چې زه هومره پوه په يو زړ يا ډونو کې نه شم
 درکولې.

باچا خان پدې حقيقت رسيدلې وړ چې مينه او اخلاص يو
 يکله کې نه پيدا کولې شي هغه نمونه يوې صلي کې تيا کولې
 شي. د مرستوب مې لږ هغه ده چې سړې ريښتوني وي. يو
 صفا ستړي خوب د ژوند نه غوره دې. دا هغه شيان دي

نهم باب

پښتون او دخدي ځي خد متکار فلسفه

(۱۹۲۶ء — ۱۹۲۹ء)

که یو مسلمان یا حما په څیر پښتون په عدم تشدد
 دعات شي نو دا څه د تعجب او حیرانتیا خبره نه ده
 دا څه نوې عقیده نه ده څوارلس سوه کاله اکاهو
 زموږه پیغمبر علیه السلام په دې اصولو او عقیدې
 عمل کړې وو او د هغې نه دوستو په دې هغه چا
 عمل کړې دې چې د ظالم د ظلم نه ځان خلاصوي
 خو زموږ نه دا اصول هیڅ شوې وځو او چې کله
 کاندې ځي په دې عدم تشدد عمل شروع کړو
 نو زموږ دا خیال وو کني هغه یو نوې کار کوي.

(حضرت بابا خان)

کار پیل کړی، بهام زمانه به جتړی اوسیدو، د

غدر دۀ ته بنه یاد ووه. دا د پښتنو رسم دې چې دوي
پخپلو مرو خير خيرات او صدقه ورکوي د بهرام خان
په مرگ کښې ملايان د خير خيرات په طرح را غوښتو
شول ولې چې بهرام خان څه معمولي خان نه وو.

غفار خان د خپل پلاس د مرگ په موقع اعلان کړې
وو چې زۀ به د خدايي مخښلي پلاس په نوم دوه زره
روپۍ صدقه ورکوم. ده د غم خپلي کليوالو نه تپوس
اوکړو چې دا د خيرات رقم زۀ ملايانو له ورکوم او
کله سکول ته بهې ورکوم.

هنوي په يو آواز اودې چې سکول ته بهې ور اوځينه.
ښاغلي الله بخش يوسفی خپل کتاب "صوبه سرحد او
جدو جمد آزادي" کښې هم د دې واقې په بابله ليکي
چې کله د باچا خان د پلار حق اړسيد او په اديره
کښې ملايان د سخات نه کير چاپيره کيناستل نو باچا خان
هم د دوى په ټولي کښې ناست وو. چې کله ملايانو
صلعبانو يو بل ته ځښل را ځښل شروع کړل او باچا
خان ته ورسيد او رسيدو نو ده اودې چې

سم دم چاودلي وي. او د ده خلاف يې پرويگندره
شوروكړه چې باچا خان وهايي دې. هغه او دغه ولي
باچا خان د پښتو په مینه دومره مت و و چې داسې
پرويگندو ته به يې څه پام نه کولو.

د خپل پلار د مرگ نه دوستو خان، د ده خور يې او
نور حج ته د تلو فيصله اکره. دا د يو مسلمان د پاره مقدسه
فريضه ده او په هغه مسلمان فرض ده چې مکې مدينې ته
د تلو راتلو مالي توان لري. باچا خان يو باعمله او
سوچه مسلمان وو. دې حج ته په داسې وخت لاړ و
چې هلته مکه کې د مسلمان قامونو د شامندګانو
يوه غونډه کيدونکې وه. ده په غونډه کې د اسلام
د مختلفو شخصيتونو سره اړيدل خو د مذهبي نېټو په
حوالې سره د مسلمانانو تر منځه اختلافاتو دې مېوسه کړه.
دې يو وارې بيا د صدي بنګار شو. د باچا خان بيګم
صاحبه يرو شلم کې د اوچتو پاړو نه را پرېوته او په
حق او رسیده. خان دواده نه کولو فيصله اکره. ده

ده او په دغه ډول ده د کونډاتوب ژوند خوښ کړو.
 د پښتو دا عظیم خان په خپل قول پوره اختو. د
 کاندې په شان د خپل جذبات د قابو لاندې ساتلې شول
 ده خپل ټول قوت پښتو ته په تاریخ کې د یو لوړ او
 جائز مقام ورکولو د پاره په کار راوستل.

باچا خان هندوستان ته د واپس په لاره فلسطین، لبنان
 شام او د ایران دوره اکره. ده اسلامي هیوادونو کې قوت
 او توانائی اlyده. دې هیوادونو کې نوي نوي اصلاحات
 کیدې شول. دا هغه وخت وو چې مسلمان کې د بیدارۍ
 لمر په خوریدو راغلی وو. ده محوسه کړه چې د اسلامي
 هیوادونو قامي تحریکونه د هندوستان په لورې کوي.
 هندوستان د انگلیسي شهتاشیت د کوټ تیکه ده، که
 چرې دغه تیکه لرې کړې شوه نو ښځني ختیز کې به
 د انگریزانو قوت او طاقت را ښکې شي. او د دې نه
 پس به د فرانسې د قوت د را نسکوریدو وار هم راشي.

د ښځني ختیز د بیدارۍ نه پامداره د نوي فکر

او د تعلیم، ادبی او سیاسي اصلاحاتو په پروگرام کې لاس پورې کړو.

دۀ یو مېنې کاس دا اګرو چې زښته معاشره کېنې د کړداس ادا کولو جوګه کړې شي. پاچا خان د زښته وؤ د پردې رعایتي نظام چې نه خوښولو وې چې د پردې په وجه مسلمانې زښته معاشرې کېنې د یو فعال او تند کړداس ادا کولو جوګه نه پاتې کېږي. دۀ د زښته وؤ ډاډ کېر نه اګرۀ او هغوی ته پې د پردې نه د بهر راوتلو غږ ورکړو. د دۀ خوښندې د دۀ په تحریک کېنې دګډې شوې او کال ۱۹۳۰م پورې هغوی د صوبې دورې شروع کړې او تقریرونه به پې کول. — داسې په زړۀ وړتیا پې کار شروع کړو چې د اسلامي منکوتو دارالخلافو کېنې به هم زښته وؤ داسې نه وي کړې او بیا د پښتنو په غیر قدامت پرستی ټولنه کېنې خودا د غیر معمولي جرأت او زړۀ وړتیا کار وؤ.

د کاندې جې هم دا پنځه عقیدې وه چې د عدم

صداوت بیکم سروجني نیدو ته حواله کړو. دا یوه
اوجته شاعره وه او د قیادت او مشرۍ کولو صلاحیتونه
پې لرل. د دې مثال د هندوستان زنانه ووتنه حوله
وکره او هغوی د سیاسي سرکرمو د پاره د خپل اهلیت مظاره
او تحرکندونه وکړه.

د پاچا خان د ډیرې مودې راسې دا اراده وه چې د
نوي فکر د خورولو د پاره پښتو کښې یوه رساله اېاسي
ده ته دا علم وؤ چې پښتون د نړۍ نور سیمو ته لار
شي او هلته استوگن شي نو دې ډیر ندد هغه حای
ژبه خپله کړي او خپله پښتو ژبه هیره کړي. خپلې پښتوخوا
کښې دننه لوستي پښتو د اردو او انگریزی د پاره پښتو
شا ته کړي وه دې حالت دې پریشانه کړې وو. ده خپلې
پښتو ژبې کښې د فوک لور، رزمي او بزمي شاعرۍ
لوی ذخیرې سره ډیره مینه لري. پښتو ژبه کښې
چې د تصوف په بابه کومه شاعري شوې ده دا برصغیر
کښې د نورو ژبو د شاعرۍ مقابلي کښې ډیره خوندي وکړه

شوی ده د برصغیر نوری ژبې د هغه سوچ هم نه شي کولی. چې کوم وخت پښتو ژبه کې ترقي يافته شاعري کيده هغه وخت د اردو ژبې د سره هلو وځه وجود نه وو. د باچا خان دا خيال څه غلط نه وو گڼي پښتو ژبه کې د يوې رسالې په برکت به د پښتو په خپلې ژبې وياړ کول په ځانې کړې شي او دې سره ژبه د اصلاحاتو پيغام هم تولو پښتو نه اورسولې شي.

چې پښتون نومې کومه رساله جاري کړې شوه دا نه يواځې پښتونخوا کې سمدستي کاميابه شوه. دا يورپي هيوادونو او امريکې پورې اړسيده. ولې چې هلته هم گڼ شمير کې پښتانه استوگن وو. لوستي پښتانه د پښتون په جاري کولو ډير خوشحاله شول ولې چې د دې په ذريعه د دوی افراديت په ځانې شو او دوی کې د خپل نسل د لوړوالي او عظمت احساس را بيدار شو د مدير د قلم د څوکې د لاندې په تنقيد دوی

که خاځري شني مې په قبر وي ولاړې

که غلام مريم راحي توکړ پرې لارې

چې پخپلو وينو نه يم لمېدلې

په مامه پليټوي د جمات غاړې

يا به دا سپړه وطن باغ عدن کړم

يا به کړم د پښتو خوږې و بجاړې

"پښتون" کېږي به د صحت د اصولو، اولسي مسئلو

او اسلامي قوانينو په بابه مضمونونه چاپېدل. دې

رسالې کېږي به بيا بيا د زمانه وو په پردې ټکونه

کيدل. يو ليکونکي ليکلي وو چې د پښتو په سيمه

خو رنگيزې او پېرې هنرې او ښائسته جوته په راغونو

او غرونو کېږي خشاک را ټولوي، دا په خپلو سروونو

وږي، فصلونه ريږي او د جنگ په ميدان کېږي د خپلو

نارينه وو مدد کوي او چې چرته جوته داسې درې

ذمه داري تر سره کوي هلته خو د پردې کولو سوال

وؤ چې د پښتو نه سړوا د ښځې هېڅوک دشمن نشته
 يواځې پښتون داسې وکړې دې چه خپلې زنانه د دېاو
 او فشار لاندې ساتي. دې پښتون ته غږ ورکړې وؤ چې
 اې حما پښتون ورور ته خود خان د پاره آزادي غواړي
 دا آزادي ته خپلو زنانه وو ته ولې نه ورکوي ؟

دې ټول دخت کېږي د برصغير په نورو سيمو کېږي د
 هندوستانيانو او انگرېزانو تر مېنځه تاؤ ترې خواې زياتيدو
 نوې وائسرائې لارډ ارون (LORD IRWIN) د هندوستانيانو
 د خود مختار حکومت د غوښتنې په جواب کېږي د کاندېهي
 يا د اولس د نورو نمائنده کالو سره د ليدو کتو نه
 انکاس کړې وؤ.

لکه څنگه چې د ښاغلي ارون يو انگرېز ژوند ليکونکي
 رايې ښکاره کړې ده. چې وائسرائې کېږي د افسوس تر
 حده د مهارت کې وه، وائسرائې د هندوستان د نمائنده کالو
 سره د خبرو اترو په حايې د هندوستان د قسمت
 په بابه ده ته د مشورې ورکولو په غرض يو خاص

د کال ۱۹۲۸ء په فرورۍ کې د سائن کمیشن غړي هندوستان ته را اړسیدل خو د دې کمیشن په مکمل ډول بایکات اکرې شو او دغه ټول کل درې درې مظاهري آشيې. کله کله به دغه مظاهري پولې د تشدد په ذریعه ماتې کړې د پښتونخوا کاونډي صوبه پنجاب کې ډیر بې قراري وه. د دې صوبې خلکو شپيته کلنې مشر لچیت راي لاهور کې پولې اوهلو او ډیر ژر مړ شو او د ده د مرګ نه یو ټو هفتې وروستو د ۱۹۲۸ء د سمبر کې د لاهور د پولې استهنې چیف اوښلې شو. بنګال چې هلته هم زبردست مزاحمت شروع شوې وو. مهباش چندک بوش د انقلاب د پارک کولو. د اړي کړي په دې وخت کې د دغه کال د سمبر کې مسلمانانو مشرانو د بنګال دارالحکومت کلکتې کې یو کانفرنس را ابللو. پاچا خان په دې کانفرنس کې کلون اوکړو خو د غونډې شور شغریې دې ډیر مایوسه کړه. د کانفرنس صدر په خپل اختیایي تقریر کې په هندوانو

بد رد اوسیل. یو بل پنجایي په دې موقع چاقورا اویستو
او په دغه چول دغه غونډه کله وچه شوه.

د کانفرنس د حال احوال په لیدو باچا خان دلکیر
شو. د دغه په خیال دغه یوه همدېه انساني او اسلامي
طریقه نه ده. چې دغه ته معلومه شوه چې د کانگریس
غونډه هم په دغه وخت کلکه کېږي کیږي. ده دغې
غونډې ته د تګ او د کاندهي د لیدو فیصله اکره.

باچا خان چې هلته ورغلو، کاندهي غونډې ته تقریب
کولو او په دې دوران کې یو ځلې به د دغه نه پرله
پسې پښتني کولې. کاندهي د ځلې په دې پښتنو په تاو
کېږي نه داتلو. ده به آخاندل او بیا به یې خبرې شروع
کړې. د کاندهي صبر او زغم په باچا خان اثر اکره
دې چې کله خپل کانفرنس ته بیا وږ وایس شونو دغه
د کانفرنس صدر ته جان ته اړوې چې څا خیال دې
چې که زموږ مسلمان قیادت د صبر، استقامت او
زغم او برداشت نه کارواخلي نو د آزادی دا تحریک

د کانفرنس د صدر دې خبرې باچا خان ته لکه د
لږم تېک ودرکړو. خان په دغه وخت کانفرنس پرېښو
او کودته وایس روان شو خو د کاندهي مثال دۀ ته
یاد ؤو. په دۀ دا خبره څرګندیده چې تشدد او
خپلوکښې جنګ جګړو د دۀ خلک کمزوري کړي
وؤ.

یو څو میاشتې پس لکهنؤ کښې د کانګریس یوه پله
غونډه کښې باچا خان د کاندهي سره بیا ملاقات اُکړو.
دۀ د جواهر لال نهرو سره هم اُلیدل چې د هندو
د قام پرست تحریک ځلمی مشر ؤو او د باچا خان
د ورور ډاکټر خان ملګري ؤو دوی دطریق انګلستان
کښې د طالب علمی د وخت ته دوستان ؤو باچا خان
جواهر لال نهرو ته چې روستو د هندوستان ریښې
وزیر اعظم اُتیاکې شو د پښتو حال احوال تیر کړو
دې ملاقات سره د دې درېو مشرانو تر مېنځه دیني
په ټولنه کې د باچا خان د پلویانو د کورنۍ داسې دښمنۍ

پاچا خان د لکهنو نه نيخ دلی له لاپړاو هلته پې
 د نورو قام پرستو مشرانو سره اَلیدل. ده هرځای
 کښې زړه توره د آزادۍ حاصلولو جذبه اَلیده
 د کال ۱۹۲۲ء راسې چې هندوستانیان د راج تحته
 کلتی کولو کښې قریباً کامیاب شوي وو دوی انگریزانو
 ته دا خبره درې ورکولو چې شو پورې د خود اختیاره
 حکومت خه شکل تاسو نوې منلې، یوه بله جگړه ناکزیره
 اوسوړي وه. انگریزان دې وخت کښې یو اچي پاتې
 شوي وو. او د هندوستانیانو بې قراري میوا کیده. دوی د
 آزادۍ غوښتنه کوله او د دې د پاره قربانو ورکولو ته هم
 تیار وو.

د نورو او سېهاش چندره دوس په شان مشران د
 راج کړنلار ته د لاس اچولو په حق کښې وو ولې کاندې
 به دوی ته وئیل چې لږ د انتظاري ضرورت دې او انگریز
 ته لږ نور وخت ورکول په کلې ده چې اراده پې ښکاره
 شي. د کاندې دا هم خیال وو چې هندوستان لا د

آخره پورې جنگ کولې شي.

خان د آزادي حاصلولو مرام د خان سره په دې غرض
یورو چې پښتانه د هندوستان د معاملو نه خبر کړي
او د هندوستان په سیاست کې یې راکډ کړي. ده
د گرمې سختې وړجې د پښتونخوا د کلو په دورو تیرې
کړې ده خپل اولس ته اووې چې تاسو خپل نظر د
خپل کور او خپلې پولې پټې نه بهر اُباسي، خپلو
کښې د بښمنۍ پروژې او په یو اتفاق شې او د
هندوستان نه د انگریزانو په ایستلو کې خپل کردار
ادا کړی تاریخ گواه دې چې دا د بلچا خان د کوششونو
نتیجه وه چې پښتون د بلچا خان په مشرۍ کې د
هندوستان په آزادي کې یو نه هیریدونکي کردار
آلوبولو.

د ټولو پښتنو په خیر د خوشحال په خیال، صحت
پسري کې نه، خزان کې وده مومي. دا هغه وخت وي
چې سترګه په سهیل کې، بحیره عرب کې دویږي

ينځې هواکافي راوړې. باچا خان خان د جنگ د پاره تيار
محسوسولو. خو دا جنگ لا د انگرېز سره نه وو ده
دا لیده چې يو ډير اهم وخت را روان دې او ده
دا اراده کړې وه چې د دې وخت په را رسيد وې
خا اولس د مقابلې د پاره بنه تکره تيار وي.

باچا خان يو ماسپڅين اتمانزو کښې يوې درې
غونډې ته د تقرير کولو په وخت هغه وې وې
وې په کور ته کړې د کرمو په وجه چې پښتون د يو
بل گريوان خيري کوي. ده اووې چې "خا رولرو پښتو
ناسو کښې دومره قوت ضرور شته چې څوک مو وهلي
نه شي وې ستاسو خپلې بې اتفاقه چالاک او عيار انگرېز
ته دا موقع په لاس ورکړې ده چې تاسو بې بڼه کړي
او تاسو سپک کړي. خو د دې حالاتو د پاره مونږ انگرېز
دنده ورسو نشو گرځولې. دا څه چې کيږي دا مونږ د خان
سره خپله کوو خپل عمل د لارې مل وې. مونږ د خپل

او یورپ په بابلې اوریډلی وی. د دغه هیوادونو اولس
 کیدې شي زیات مذهبی فکر او رجحان نه لري وې
 هغوی ټول په خپل وطن او په خپله خاوره مین
 دي، د خپل اولس او قام سره مینه لري او اولسي
 بیداري لري.

تاسو لنډ د هغوی په ترقی نظر واچوې بیا د
 خپل خان په لور اکرېږئ. مونږ خو لا په خپلو خپو
 هم د اودریدو جوگه شوي نه یو د هغوی د ژوند
 معیار ته لکوټي پام اکرې او بیا د خان په لورې
 پام را اوگرځوې. فرق صفا جوت دې.

باچا خان زیاته کړې چې که مونږ د تباهی او بربادۍ
 په لاره سم شوي یو نو دا ځکه چې نه خو مونږ
 د خپل وطن او خپلې خاورې سره مینه لرو او نه
 په قام مین یو. یو لوی انقلاب را بیان دې خو
 تاسو لا د دې نه خبر هم نه یې.

زه چې اوس اوس د برصغیر په دودې تلې د قوم

هم د قام او د اولی د خدمت څخه جذبه نه لري
دوی د "قام" د تورې په معنی هلو د سره
پوهیږي نه !!

باچا خان خوا دینخوا اکتل، د ده په سترگو
کښې یو پړق وو د ده په خبرو لویه غوللوه داسې
خاموشه او په قرار ناسته وه لکه چې هلو څوک
موجود نه وي. یو یو کس په خپل ځای ناست وو
او هېڅ حرکت په نظر نه راتلو. لوی او ستر بلچا خان
خپل تقریر جادی آساتلو.

ګوری ځما پښتو روڼو او ملګرو ځما مشرانو او
کشانو زه وایم چې ستاسو نه خپل ځان قربان کړم
ستاسو بلاګرانی واخلم او ستاسو ټول بوج زه خپله
اویخت کړم. اې ځا د زړې سرونو تاسو ته څه علم
شته چې انقلاب څه ته وایي ؟

د انقلاب مثال لکه د سیلاب دی. یو قام د انقلاب
په وجه خوشحالیږي شي او د انقلاب د لاسه ختمیږي

نه فائده اوچته کړي، دا قام بناد شي او آباد شي. که اولی بیدار وي او د سیلاب د پاره تیار وي نو چې کله سیلاب را شي ټول قام د دې سره سره روان وي خو که اولی آوده او خوبولي وي، په دښمنو کېږي بوخت وي، چې یو بل نه ویزاږ وي د قام، وطن او خاورې مینه نه لري نو داسې قام، د قام داسې وکړي د سیلاب په پخپو کېږي لاهو شي، برباد شي او تباهی پې نصیب شي او ورک او سپک شي. ایا تاسو خپل سپکیدل، تباة کیدل او ورکیدل غواړئ؟

باچا خان د یو ساعت د پاره دمه شو، ساه پې واخسته او پښتو ته بیا مخاطب شو. ده اودې:

”اې مې غریبه او ناداره اولسه، په دښمنو کړکو او کینو کېږي لیتو پیتو پښتو، په تن بر بنهلو، په خپو بې آبله پښتو روڼو تاسو ماته دا اجازت را کوږي چې زه ستاسو په وړاندې لن نور اګنړیږم. زه ستاسو

ورځ کښې مالداره او خوشحاله شو؟ ستاسو څه خيال
 دې کښې دوی ته ترقي د آسمان د لوري را پریوته؟
 داسې هیڅې نه ده او نه مونږ ته داسې څه
 طمع په کار ده کښې مونږ ته به ترقي د آسمان د
 لوري نه شي.

د هغوی د ترقي راز دا دې چې د هغوی په
 نرانو او نیمکو کښې د قام او اولس د پاره د قرباني
 ورکولو جذبه ده، هغوی خپلې خوشحالي او سود مندي
 د قام د خوشحالي او ښیوانۍ د پاره قربانوي.

ای پښتو روڼو، زمونږه بدقسمتي دا ده چې زمونږ
 سره داسې کان نشته. مونږ یواځې خپله فائده او
 سود منده لټو. د خپل ځان د پاره قام او اولس
 لټو. نور هیوادونو کښې خلک په دې پوهیږي چې
 هیڅوک د معاشري او ټولنې نه اوجپت نه دې وې
 زمونږ په وطن کښې هر څوک ځان د اولس او قام
 نه غوره کښې او د خوبونو په نړۍ کښې اوسی. داسې

نخپلو بچو حفاظت کوي. مونږ هم دغه شان کوو. په
دا وجه مونږ دا حق نه دې حاصل چې ځان ته
اشرف المخلوقات اوایو ولې چې مونږ کم زیات هغه
کارونه کوو چې ځناور بهې هم کوي.

د دې نه آگاهو پښتو په خپله ژبه کښې به
داسې ساده او با مقصده ټکو کښې څوک نه وړ وړیدلې
ده او وې چې :-

“ای څا د وینې او مینې روڼرو دا خبره یې ده
ساقی چې قام ښاد شي او آباد شي نو د قام هر یو
وکړې خوشحاله شي، نور، ښځې، ځوانان او ماشومان خوشحاله
شي. داسې خیال چې مکوي چې کښې د یو کس د آياکه
سره به ټول قام خوشحاله شي. داسې نه ده. که تاسو
په رښتیا او ایماندارۍ سره دا غواړي چې ستاسو قام
د آباد شي، ښیرازده او ښاد شي نو یواځې د ځان
د پاره ژوند مه تیروي، یواځې په خپلو فائدو او سود
مندو نظر مه ساتئ. د قام د پاره، د اولی د پاره.

خوشحاله کیدې نه شي. هم دغه یواځنی لاره ده. ۱
 باچا خان چې تقریر ختم کړه نو ټوله فضا د
 الله اصغر د نعرو ته ډکه شوه. د باچا خان ساده
 او تیز او صفا خبرو د پښتنو فخر داسې غوڅ کړې
 وو لکه چې په تورې پرېکړې شوې وي خو هغوی
 گڼې څه تاو ترخوالي یا احتجاج نه وو ولې چې
 هغوی ته دا پته وه چې د تورې دا کولاس د مینې
 او محبت کولاس دې او دا ځکه شوې دې چې د قام
 د عزت او درناوي تحفظ اکرې شي.

یو ځلې پښتون چې د باچا خان تقریر ېې
 اوریدلې وه، هغه ټوله شپه ېې خوبه اوړید او
 راوړیدو او فکر ېې کولو چې باچا خان چې څه
 خبرې اکرې دا خو یو حقیقت دې. غونډې جوړې وې
 او لوظونه کړي وو. په زرگونو کسانو قسمونه کړي وو
 خو دا کافی نه وو. سیدې نژدې را رسیدلې وو.

صبا ونختي، چې ملا د سحر د مانځه اذان لاندې وو
 کړې، دا ځلې را پورته شو او باچا خان ته حاضر

چې غړي ېې دا سوکند اُکړي چې هغوی به د قام
 د پاش خپل ژوند، وقف کوي د خلکو لیک نه - هغه خو
 د منتظمانو او اولسي کارکنانو د پاره د هیوټن ته د یو
 داسې تنظیم ضرورت دې، چې د هغې غړي د ضرورت
 په وخت د قام او اولی د پاره خپل ثبات ودرکوي.
 د باچا خان د دې تخلي خبرې خوښې شوې. ده ته
 ېې د ناستي د پاره او اوئیل چاڼي راوپې شوې.
 یو داسې تنظیم چې غړي ېې لکه د سپایانو پې
 څیر د قام د پاره ثبات قربان کوي؟ د باچا خان دا
 فکر خوښ شو ده سوج اوکړو چې پښتون یو جنگجو
 اولی دې خو څوک چې په فوځ کې بهرني شوي
 دي هغوی خو د راج د دوام د پاش جنگ کوي - ده
 فکر اوکړو چې مونږ ته د ۱۰۰۰ سپایانو ضرورت دې
 چې تشدد نه کوي.

د باچا خان فکر ښه شو. ده یو داسې فوځ چې په
 عدم تشدد عمل کوي د دې فوځ به پرېل وي تنظیم
 به ېې وي، افسران به لري، وردي به اچوي بیرغ به ېې

جنگ به نه کوي دوی به بهې وسلې وي او علم تشدد
به د دوی وسله وي.

باچا خان ته دا علم وړ چې داسې فوځ چراته
ولاندې وجود کې نه دې راغلې، د تربیت یافته، پښه
ورو عدم تشدد سپایانو فوځ دا یو نوې فکر او نوې
خیال وو.

دغه ځلې د باچا خان په لور په حیرانتیا سره اټکل
او وې وئیل چې پښتون به وي. په عدم تشدد به عمل
کوي او دا به د تشد لاسي پښتو فوځ وي ؟

باچا خان دې ځلې ته او وې چې نوی څوک —
خو یو پښتون داسې کیدې شي چې د عدم تشدد
لاره خپله کړي ولې چې داسې کار یو بهادر او مړني
اولس کولې شي. پښتون مړني دې، حوصله لري او اخلاقي
جرات لري او په دا وجه مولو دا یقین کولې شو چې
په عدم تشدد به عمل اُکړې شي. او ښه په کامیابي
سره. باچا خان دا باور هم څرګند کړو چې پښتون

په دې تجويز رد عمل ښکاره کوي او وايي په چې دا
 خو د بدل او انتقام شکل وړانول دي ولي چې
 د بدل اختو جذبه خو د ده د فطرت برخه ده او
 او د ده په وینه کېنې شامله ده خو کاندېي خو
 هم د لښو کالو راسې د عدم تشدد د فلسفې غورونه
 کوي او وايي چې يواځې په اخلاقي توګه مضموت خلک
 په دې عمل کولې شي. کاندېي وايي نو چې دا په خاص
 توګه د هغه خلکو د پاره ده چې د جنگ نه پرېزي
 نه، د دښمن د ولس پروا نه کوي او په هيڅ قيمت
 د تېښتې تور داغ په شان نه لکوي. او هغه څوک چې
 د جنگ د پلار موزون نه وي هغوی په دې فلسفه
 عمل نه شي کولې. باچا خان زياته کړه چې پښتون کېنې
 د ميرنتوب ټولې خوږې شته. دوی صرف پوهول غواړي
 که ښې وکسانو هم په دې عمل اکرې شو نو دا به د
 ټول پښتون اولس د پاره د يوې ودې کار وکړي.

حاجت مند او مواتاره نه دې په دا وجه د هغه د مخلوق خدمت کول د هغه یعنی د الله د خدمت درجه لري. خدایي خدمت کاران د باچا خان په مشرۍ کې په موجود کې دا غل- دا په نړۍ کې پرومېني پېشه ور او بې وسای فوڅ وو- نه د دې نه اکاهو داسې مثال چرته موجود و او نه به مستقبل کې د نړۍ آلونه داسې مثال پیدا کړي- دا د باچا خان معینه وه چې د پېتون په شان په وسله مین قام پې تش لاسې کړ او ښه په کامیابۍ سړه بې پرې عمل اکر و. هر یو پېتون وگړې په دې فوڅ کې شاملیدې شو وې د هغه دپاره د تنظیم د لاندینو مقصدونو سره اتفاق او په دې عمل کول ضروري و.

۱- زه یو خدایي خدمتکار یم او خدایي ته د خدمت څه ضرورت نشته خو د هغه د مخلوق خدمت کول او په کار راتلل د هغه یعنی د الله خدمت دې

۱- نه دا اقرار کووم چي ~~هغه~~ شوک به معاف کووم چي
خا سرا زور زياتي يا را باندې ظلم کوي .

۲- زه جنګ جګړو کښې د برخې نه اختوا لوظ کووم
او دښمني به نه پيد کووم

۳- زه به هر يو پښتون خپل دوست، ملګري او ور
کښم .

۴- زه به اولس دښمن دلاجوئو کښې برخه نه اخلم
او نه به خپله وده وکوم .

۵- زه به ساده ژوند تير کوم، د نیکۍ کارونه
به کووم او د غلطو کارونو نه به څنګ کوم .

۶- زه د ښو اخلاقو او ښه سلوک کولو لوظ کووم
او فضول او بې کاره کارونو کښې به وخت نه بربلوم

۷- زه به روزانه کم نه کم دوه گڼنې د اولس کارونه کوم
د پښتون د پاره سوکند کتل څه معمولي يا ورکي
خبره نه ده . پښتون په آسانه د سوکند په پوري

عدم تشدد د سوگند او د تنظيم روح وودانه
 يواځې د انگريز د تشدد خلاف يوه وسله وه بلكه
 دې سړه سړه د پښتون په ژوند كې چې كوم تشدد
 وو د هغې هم خلاف وود. عدم تشدد په برکت سړه
 دوى آزادي هم موندې څه غرت او درناوي هم.

باچا خان د خپلو سكونو گريجوېټ په دې تنظيم كې
 بهرني كړل. دوى د باچا خان نه راغونډ شول، ودي
 هې واچوله او په كلو او بانډو كې خواږه شول.

شورو شورو كې به دوى سپينه ودي اچوله.
 خولې سپينه ودي به زرخيز نېټه په دا وجه تنظيم
 خپلې ودي ته د مزي ريو پورته چې د ټوكرو
 جوړولو د پاره استعمالولې شي) رنگ وکړو. دې
 سړه د دې -- رنگ سورنخن شو. دا يوه كاميا به
 تجربه ده ولې چې اوس به ودي په يو مخ ډيرې
 ودي استعماليدې شوه. د سړې ودي روينفام) په

او یو څو میاشتو کې د دې تنظیم د غړو شمیر پنځوسو ته اړسیدو خو دا دومره زیات تعداد نه و وکړی د راج قوت دې ختم کړي. دا یوه ابتدا وه. څوک رضا کار چې دې کې شامل شول، هغوی سوکند اوچت کړو، پلټنې یې جوړې کړې. د دوی به یو کما مېلر و او د فوځ بنیادي تربیت به ورکولې شو. او نور هر یو د فوځي نوعیت کار به یې زده کولو ما سواږي د وسلې د استعمال نه. دوی به پریت کولو، بېجونه به یې لگول، درې رنگي بیرغ به یې ساتلو او فوځي دنده بندۍ په ډول دا تنظیم ولټ شوې وو.

باجا خان کني کمیټه جوړې کړې. دې ته به جرګې ویلې شوې. دا د روایتی قبائلي جرګو په څیر جرګې وې چې د سلونو کالو راهې یې د پښو غیر تحریري قانون ژوندې ساتلې وو. په یو څو کلو مشتمل به یو یونې جوړ کړې شوې وو او دا یونې د ضلعي په سطح

د تنظيم افسران به منتخب کولې نه شول ولې چې
 باچا خان په تنظيم کېنې په دې وجه اختلافات نه
 خوښول. سالار اعظم يا د تنظيم سر لښکر به دۀ په خپله
 ټاکلو او هغه به بيا نور افسران ټاکل. دا بيخي پوښاکار
 فوځ وو. دې کېنې افسران هم رضاکار وو. زياته هم
 دې فوځ کېنې بهرني کولې شوې چا چې د آزادۍ په کوشش
 کېنې يو اهم کردار ادا کړو.

د رضاکارو دا فوځ به کلو او بانډو ته تلو، اسکولونه
 به ېې پرانستل، د خلکو سړه به ېې کار بندکار کېنې
 لاس کولو او په عامو غونډو کېنې به ېې امن ساتلو.
 د فوځي شکل پر پټ کولو، مارچ به ېې کولو
 او په تلو تلو کېنې به ېې داسې سندره په يو آواز
 وئيله.

”دا خدايي فوځ دې چې د مال دولت او مرک نه پرېږي نه
 مونږ په مخه روان يو. مونږ اوزمونږ مشر مرک ته تيار دې

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دقیصه خوانی شهیدان

(۱۹۳۱ - ۱۳۰۰ ۱۹۶۱ ع)

نه تاسو ته يوه داسې وسله درکول غواړم چې پولې او
فوخ به ستاسوڅه کولې نه شي. دا زموږ د پيغمبر وسله ده دا
د صبر او استقلال او په نېغه لاره د تلو وسله ده د دنيا يو
توت هم د دې طاقت لڅه نشي نيوي.

چې تاسو ځه خپلو خپلو کلو ته والېس شئ نو خپلو کلي
والو ته او وايي چې دلته يو د الله تعالی فوخ دې چې وسله
پې صبر ده. خپلو روڼو، تربورانو او کليوالو ته او وايي
چې د الله تعالی په دې فوخ کې شامل شئ او په دې
لاړ کې ټول تکليفونه برداشت کړي. که تاسو صبر خپل کړو
نو تاسو به بريالي وي. (حضرت باچا خان)

پنځوزرو نمائنده کانو د هندوستان د مستقبل په بابله خبرې
 اترې کړې وې. پنځوشت زره همدردانو د دې خبرو اترو
 تماشه کوله. خبره دا وه چې آیا په سمدستي توګه
 د آزادۍ غوښتنه اکرې شي او د انقلاب په لاره روان
 شو او یا د انګرېز سره په دې بابله په دلیل او تفصیل سره
 خبرې اترې اکرې شي. د غور او محض نه پس دا فیصله
 اکرې شوه چې انګرېز سرکاس ته خو په دې غوښتنه
 د فکر او سوچ د پاش یو کال ورکړې شوې وو. کال تیر
 شوې وو. او د انګرېز د با مقصده خاموشۍ هم دا مطلب
 کیدې شو چې هندوستان به د انګرېز د قبضې لاندې
 وي. نو نا معلومه ونځته پورې.

او په دې وجه، په دغه حایې او دغه وخت
 پنځوزرو نمائنده کانو په شریک او یو اتفاق دا غږ
 اوجت کړو چې هر یو هندوستانی تر او پنځه د هندوستان
 ټول استوګن د نن نه آزاد دي.

دا اعلان هم داسې وو لکه څنګه چې کال ۱۹۴۶ کې

آسونو په خیر دا د هندوستان د اولس حق دې چې دا دې
 آزاد وي او د خپل محنت په خوبو د موږ شي او د دوی
 د ژوند ضرورتونه د پورا دي چې دوی ته د ودې کولو
 او پرمختګ پورا پورا موقع په لاس ورشي زموږ دا هم
 باور دې چې یو حکومت، یو اولس د دې حقونو نه محرومه
 ساتي او په هغوی زور او ظلم کوي نو دا اولس حق لري
 چې داسې حالت بدل کړي او یایې بڼې ختم کړي. هندوستان
 کې د برطانیې حکومت نه یواځې دا چې د هندوستان
 اولس د آزادۍ ته محرومه کړې دې بلکه د اولس په اتصال
 او لوټلو تکیه لري او هندوستان یې په اقتصادي، سیاسي
 او ثقافتي توګه تباہ کړې دې.

په دا وجه موږ دا باور لرو چې هندوستان ته د برطانیې
 سره ټول تعلق پریکول په کار ده او دا دې مکمله آزادي
 حاصله کړي. موږ دا د بنده او د الله تعالیٰ خلاف یو
 جرم ګڼو چې موږ د څه موده پورې نور دا څلور اړخیزه
 تباہي او بربادي برداشت کړو.

دې قرارداد کې وړاندې دا ویلې شوي وو چې:

مونږ به حُات د دې خبرې د پاره تيار کړو چې ټول
 رضا کاران اڅمنونه د برطانوي حکومت نه خپله لمن راانځاري
 مونږ به د سول نافرمانۍ تيايي کړو. دې کښې به د ټپکسونو
 عدم اداسيگي هم شامله وي. که مونږ د حکومت د کوشش
 باوجود د تشدد نه حُات اُساتو نو پاور لرو چې د دې غير
 انساني حکمرانۍ خاتمه يټلې ده.

د هندوستان درې رنگي پيرغ جگ کړې شو او په غولۍ
 کښې د خوشحالي او جذبي يوه چپه نوره شوه. په دې موقع
 دوه سوه پښتو ځلمو خپلو کښې کوچني ورکړې وې دوی په
 يوه دائره کښې ولاړ وو. او د دې په آواز يې د پښتو
 يو مت وائس، يوه مسئله او ليونې گډا شورو کړه. نهرو د
 پښتو د دې گډا نه دومره اثر واخستو چې هغه خپله هم
 د متي نه بخوده شو، د پښتو پټکۍ يې په سر کړو
 او په گډا شو. هندوستان نن آزاد شوې وو، بس ضرورت
 د دې خبرې وو چې په انگرېزانو دا حقيقت ثابت کړې
 شي.

دا اوس د کاندهي کار وو چې هغه دځ او هغه مسئله

هندوستانیانو ته غږ وركړو چې ثبات د دې كار د پاره تيار
كړي او دې لړ كې دې د خپل دعائي غږ په انتظارا وو.
هندوستان په انتظارا وو او سوريدلو داسې لكه څنگه چې
د مون سون ورزې په افق خوتكېږي، د درې سوو ميليون
خلكو هيواد د هغه وخت په انتظار وو چې كله به دا طوفان
را ماتېږي. د جنوري مياشت راغله او تيوڅ شوه ورپسې
فروري راغله او لاړه. دكاندهي د اړخه څه خبره نه وه
انگريزانو دفترونو او كلبونو كې د دې طوفان په حقله خبرې
كول او په انتظارا وو. انگريزان د كاندهي د اشارې په انتظار
وو. د دې نه اگاهو هغوى څه كول نه غوښتل. لول
د كال ۱۹۳۰ په دويم مارچ كاندهي وائيلې ته يوه داسې
چيتمې اېږله چې داسې د حكومت يو مشر ته وړاندې نه
وه لېږلې شوې. ده په دې ليك كې ښه په تفصيل سره
د هغه حالاتو او وجوهاتو جاج اختې وو د كومو له كبله
چې ده د انگريز حكمراني يو لعنت گڼو ده لارډ ايساون
ته دا خبردارې وركړې وو. چې كه تا د دوه برابرو دپاره

په دولسم مارچ کاندې د ساپرمتي سيند په غاړه
 د خپل آشرم نه را بهر شو او د سمندر په غاړه يې د
 جاندي نومي کلي په لور خپل تخليريشت ورځني سفر شورو
 کړو. په شپږم اپريل د ده د زدکونو هندوستانيانو په وړاندې
 د جاندي د غاړې نه مالکه را اوچته کړ او هغه قانون يې
 مات کړو د کوم تر هغه چې د مالکې جوړول او خرڅول
 د حکومت اجازت گرځولي شوي وه. د کاندې د دې اقدام
 سره د مالکې ستياگړه شورو شوي وه.

ټول ملک کې د مالکې د قانون خلاف ونډي شورو
 شوه دا قانون د انگرېزانو له اړخه د استحصال يوه وسيله
 وه. د هندوستان په شان ملک کې مالکه هم دومره يو
 لازمي شې دې نومونه چې اوبه ضروري او لازمي دي.
 د دې قانون تر هغه د مالکې منلې راخستون او
 خرڅون) سرکاري اجازت کې اختل شوي وه په دې يو
 محصول هم لگولې شوې وو او دا د آمدني په دويم نمې
 لويه ذريعه وه. که امير هندوستانې وو او که اداره مالکه

چې په اولس غیر ضروري پوځ اچوي یا د اولس د جذباتو او احساساتو خلاف وي یا د واکدارانو په مرسته کېنې او د انساني اقدارو خلاف وي هغه قانون څه جواز نه لري په کار دې چې داسې قانون مات کړې شي او خلاف ونږي بې اوشي.

که اولس را پورته شي او د یو داسې قانون خلاف ونږي شورو کړي، هغوي د داسې کولو حق لري. د یو قانون بنیادي مقصد دا دي چې په مجموعي ډول یوه ټولنه وده او کړي هغه د ټولنې افرادو ته تحفظ او سلامتیا ورکړي. د هندوستان د مالګې قانون یواځې په دې غرض جوړ کړې شوې وو چې د اولس د جیب ته زیاتي پېښې تګې وصول کړې شي او د انګریزانو خزانې په دې ډګه مګرې شي. د مالګې قانون د انګریز واکدارو د زور او جبر یوه مکمله نښه وه او یو ساده بډوډه نرمیدل هم په دې حقیقت رسیدلې وو. ټول ملک کېنې د مزاحمت او د حکومت د حکم خلاف ونږي شورو شوه په ملیشو هندوستانیانو په مالګه اخته

خوږ شوې ؤو انگرېز واکدار داسې څه شي وړاندې نه
 ؤو ليدلې. د انگرېز واکدار په ټول تاريخ کې د يو حکومت
 هم داسې تجربه نه وه شوې. نوځايانو او پولس به تش
 لاسې اولس په چوکو ځپول، د کانکريسي په دفتر وېې چاپې
 اوهلې جايدادونه بې ضبط کرل او دکاندهي نه علاوه
 بې د ټولو سياسي کوندونو د سرسرمشان اټيول. د حکومت
 دا خيال ووکني دې سره به دغه تحريک پخپله موخوړي
 په جلسو او غونډو بنديز او لگولې شول او اخبارونه بند کړي
 شول. سل زره کسان چيلونو کې واچولې شول.

خو د دې کاروايو سره طوفان نوسا سوا شو. د هرې لويې
 گرفتارۍ او وهلو ټکولو په نتيجه کې مزاحمت نور
 سخت شو او آخر چې د لندن اعتراضونه د برداشت
 نه اوتل، کاندهي په خلورم شي اټيولې شو. کاندهي په دې
 موخه خپل وطنوالو ته دا پيغام ورکړو چې مزاحمت جاري
 ساتي ولې دا خيال د آساتلې شي چې مزاحمت سره تشدد

يادګاره دا ولس دوى د مهاتما صبر په ازميننت كېنې اچول
نه غوښتل هندوستانيانو په دې تحريك كېنې ځان د تشدد
نه لرې آساتلو.

د پښتونخوا په سيمه د تحريك په جواب كېنې د انګرېز
واكدارو زور ظلم پرې آښلولې. د اپريل د دويمې هفتې
نه پس صوبې ته د اخباري رپورټرانو په تګ پاڼېدي اګولې
شوه او د صوبې اخبارونه به په درنه پيمانه سر كړولې
شول. په تش لاسې اولس د جزو و هلو تګولو او شرمولو
په پايله دېرې افواګانې كړهځيدي راكړهځيدي ولې انګرېز
واكدار د پښتو په دغه بهادره سيمه داسې تورتم جوړ كړې
وو چې د خبرونو او افواګانو تصديق چا كولې نشو.

كانګريس د حالاتو د جاج اخستو د پاره يوه كمېټې اټاكله
د دې كمېټې مشر وټال بهائي پټيل مقرر كړې شو
چا چې اوس اوس د قانون سازې اسمبلۍ د سپيکو د
عهدې نه استعفى وركړې وه. دې كمېټې ته دا كار سپارلې
شو چې د پښتونخوا د حالاتو صحى جاج واخلي. حكومت د

هغه ملګري د پښتونخوا سره نژدې د پنجاب صوبې پندوي
 بنسټ کېږي د یوه شول او د هلته نه بهي د حالاتو پلټنه
 شورو کړه. دې کمېټې یو کم اتیا گواهانو سره مرکه اکره
 او د دوی د شهادتونو په رڼا کې بهي یو پراخه رپورټ
 تیار کړ. حکومت په دې رپورټ د مخې سره پابندي اکره
 دې رپورټ کې ویل شوي وو چې د پښتونخوا په اولس
 څومره زور، ظلم او زیاتي شوي ده داسې زور زیاتي د دې
 نه وړاندې د هندوستان استوګنو ته ده لیدلې.

خو په پښتون د زور او ظلم د قبضو سره سره د
 هندوستان استوګن د دې رپورټ په وسیله د هغې مرانې
 او بهادری د قیصو نه هم خبر شول کومه مرانه چې
 د پښتنو په برخه رسیدلې ده. هندوستانیان خبر شول
 چې تش لاسي پښتون د عدم تشدد په قوت د وسله
 بند انګریش څنګه مقابلې کړې ده.

صبي او رښتوني خبره خو دا وه چې د پښتنو مرانې او

لندو دې هغه دا چې " غلامي نه منم "

ډیرې خبرې سره یو چې د پېښور د اړي کړي قیصه
د خات نه شورو کيږي.

د کال ۱۹۳۰ء د جنوري په رومېني تاریخ چې لاهور کېږي
د آزادي کوم اعلان شوې وو. دا ټول هندوستان کېږي اولسي
غوندو کېږي اوروې شوې وو. دغه اعلان پښتوخوا کېږي هم
په جلاو او غوندو کېږي اوروې شوې وو. د دې اعلان
سره سمدستي لوی خان د ده سرخپوش خدایي خدمتکارانو
خپل په نندۍ سره د تعلیم او تنظیم کار شورو کړې وو.
موبې کېږي بې د کلو دورې شورو کړې وې انگریز واکدار
د خدایي خدمتکارانو د تعلیم او تنظیم کار ته کتې نه شول
هنوی په پښتو یو هم نه کولو وې د هنوی د غصې نه
بې هم خان بچ ساتل غوښتل او په دا وجه د یانې په
لټون کېږي وو. د سوچ او فکر نه وروستو د پېښور چیف
کمشنر خان ته د ده سره د لیدو پیغام ور اړیولو ده
خان ته حکم ورکړو چې ستا خدایي خدمتکارانو کوم کار

تحریک نہ دی. دلا اووې چې دا خو د حکومت کار دې چې داسې
تحریکونه شور وکړي او اول ته تعلیم وکړي زه خو د حکومت
کار کووم. په کار خو دا وه چې حکومت دې کار کښې حما
مرسته وکړي. حما ملگرتیا اوکړي او حما کار آسان کړي.
کشر د خان په خبره غوږ او نه کږولو او نه خان د
انگړي پټا سترگي په خبره حان پوه کړو خان خپلو خدایي
خدمتکارانو ته اووې چې د پښتونخوا کلي په کلي او کوڅه
په کوڅه خواره شي. پښتنو ته اووایي چې په خپلو ماشومانو
نران دي او که جینکۍ تعلیم حاصل کړي چې د قام وکړي د
یو بل په کار راښيي. پښتنو ته غږ وکړې شو چې خپلو کښې
دښمنۍ ختمې کړي. او د یو بل کږیان ته لاس مه اچوې دې
کښې څه مرسته نشته خپل ورور توبور ته عزت او درناوې
وکړې چې ستاسو ټولو خپل عزت سیوا شي. یو بل ته په
درنه سترگه کوري د یو بل په کار راځي.

بوټ نه، مونکي سيمه خان کمزورې گڼلو دوی په دې پوه
 وړ چې د پښتون قابو کول یو کران کار دې. دوی یوې اختی
 وړ چې د پخوا په خیر دا ټوله صوبه اور واخلې ولې چې د
 دوی په خیال د دې سیمې اور هم زیات تود وي.

د کال ۱۹۳۰ء درویشتم اپریل خان اتمانزو کېنې یوې لوی
 غونډې ته خپل تقریر کېنې په سول مزاحمت کېنې د شاملیدو
 هدايت اکر و دې په خپله یوې بلې جلسې ته د تقریر
 کولو په غرض د پېښور په لور روان شو. د ناکۍ سره
 دې گرفتار کېنې شو د دغې کلي اولس د لوی باچا خان
 سره د عقیدت او د ده د گرفتاری خلاف د احتجاج
 په توګه اعلان اکر و چې د نن نه پس به زموږ د کلي
 ټول خلک خدایي خدمتګاران وي.

د باچا خان د گرفتاری خبر داسې په ننډۍ سره
 خورا شو لکه چې ځنګل کېنې د وچو وښو اور خورپړي
 د سترګو په رپ کېنې په زرګونو مظاهرة کوونکي د جیل
 نه تاو شول. دا ښه اشول چې د باچا خان مشر روس
 جاکت خان صوبه د مټو را اوړېدو او بارېدلی اولس

کاله سزا اورول شوې وه او دوی د خپلې پښتونخوا نه
د څه پيښې نه بهر بل چرته روان کړې شول.

بل خوا پښتونخوا د عدم تشدد د لاسه په چاودلو
راغلي وه پيښور کېنې هم په دغه وځ سحر وختي د
خدایي خدمتکار تنظیم نور مشران نیولې شوي وو. او غرمه
پورې ټول بنام کېنې عام هتپال شورو شوې وو. د گرفتارو
خلاف ډیر خلک قیصه خوانی بازار کېنې راټول شوي وو
د نژدې چاودنې نه فوحيان دريو بکتو بند کاډو کېنې
را اورسیدل.

دغه وخت پورې ټولې گرفتاری په امن ناکه توګه
شوې وې او د پولس یو سب انسپکټر دغه بنام کېنې راټول
شوو خلکو ته اووې چې کورونو ته لاړ شی او څه تشدد
او نکرې. خلک د سب انسپکټر په وینا روان شول او داسې
څه اراده پې نه وه کني دوی په تشدد کوي. د کانګریس
تحقیقاتي کمیټې هم په دغه نتیجه را رسیدلي وه چې د
قیصه خوانی بازار دغه خلک چې د گرفتارو خلاف د احتجاج

په غونډه ور اخیل په دې وجه ډیر کسان چټي شول
 څه ژوبل شول او یو شو کسان هم په دغه ځای مړه
 شول. دا خلک بېخي تش لاسي وو. د دوی په لاسو کې
 څه کاري یا چوکې هم نه وې. د پښتو دا غونډه چې
 د حاجا خان د عدم تشدد په فلسفه کلکه ولاړه وه
 ډیره په قراما پاتې شوه، ډیر په صبر او استقلال او
 وقار سوه بې خپل ژوبل او شهیدان شوي کسان راټول کړل.
 د کانگریس رپوزټ کې لیکل شوي وو. چې په دې
 پېښه نوښت کسان راټول شول فوځیانو ته د کولو چلولو
 حکم ورکړې شو انگریز واکدار په دوی ډرې شور و
 کړې مګن کسان شهیدان او ژوبل کړې شول او د دې ډنډو
 په نتیجه کې خلک لږ په شا شول.

پاؤ د پاسه یو لږ بې ځنډه دریمګرو را غونډل شوي
 کسانو ته اووې چې خواږه واړه شي او د حکومت واکدارو
 ته پېښه هم خواست اوکړو چې خپل فوځیان او بکتر بند
 کادي وروسته کړي. دې کسانو اووی چې مونږ څه

نه انکاسا اکر و . د دې نتیجه دا شوه چې را غونډل شوي
کسانو هم د خوریدو نه انکاسا اکر و درې او دې چې مونږ
کولو زغلو او د خپل سر قربانی ورکولو ته تیار یو او دې
نه پس د حکومت په نشه کېست واکدارو د کولی
چلو حکم ودرکړو او دا دې درېو گڼه پورې جاري وې.
د هارودو چنی شارب د عدم تشدد تحریکونو په لړ
کې د پېښور د قیصه خواتی بازار د دزو په بایله
یکي چې :-

" چې کله د رومبي قطار خلک ژوبل شول او

دا پروتېل نو دوی پې چې کوم ولاړ وو هغوی
را وړاندې شول. د دوی تهر و نه بر بند وو او
کولو ته مخامخ شول. دې مړو او ژوبل کسانو کې
داسې هم وو چې یو ویش یو ویش کولی لیکدلي
وو. او دغلته ټول موجود کسان دیر په استقلال
او وقار سره د کولو په انتظار کې ولاړ وو.

د دې واقعاتو په اړه د کولو په باران کښه د کس

چلوه. فوځي کولی اچلوله او دې پې په ځای اړولو پښتو
نکيالو دغه غونډه په ځای ولاړه وه. فوځيان ورته مخامخ
ولاړه وو او په دوی کولی وديدلې او ودر ودر د مړو
او ژوبل کسانو يوه دلی جوړه شوه.

د لاهور نه شائع کيدونکي اينکلو انډين اخبار چې د
سرکاري فکر څرگندونه کوي په خپله دا خبره منلې وه.
چې خلک په خپله خوښه يو په يو ډزو ته را مخامخ
شول او چې څوک به ژوبل شول هغه به اوچت کړي
شول او نور کسان به را وړاندې شول. داسې ډز چوڅ
د سحر يولو بڼه مابښام پنځو بجو پورې جاري وو.
چې دشهيدانوشمير ډير سيو شو سرکاري ايمبولينس کادو
کې واچولې شول او پنځه کړي شول.

فوځيانو په دغه ډول ټوله ورځ د پښتو وینه ټوټې
کړه د هندوستان يو جج ليکلي وو "چې پښتون د مرگ
نه ټينته نه کوي. ده ليکلي وو چې که څوک دا راځي قلمه
کړي چې پښتون د خطري نه مخان اُباسي نو به دی

دونه د جزو نه اټېټي. د کانگريسي په رپورټ کې ويلي شوي وو چې په دې موقع د ددو نه ددو سؤ پورې کسان شهيدان کړي شوي وو. او هم دومره کسان ژوبل کړي شوي وو. د دې پېښې نه د انگرېز د خاوندتوب او د پښتون سره د دښمنۍ ښه اندازه کيدې شي.

په دې ورځ په يو وخت حکومت کړه وال رانقلز ته په غونډه د جزو کولو حکم وکړ. کړه وال رانقلز د حکم منلو ته انکار وکړ. دوی اودې چې مونږ په تشي لاسي اولس جزې نشو کولې. تاسو که غواړئ مونږ د سزا په توگه د توپ خاني فائر ته ولاندې کولې شئ. دا خبره د ياده وي چې کله د ۱۸۵۷ء بغاوت ناکامه شو نو دې کېنې شريک موخيان د سزا په توگه د توپو کولو ته ولاندې کړي شوي وو. او دېنې ريځي شوي وو.

چې د کړه وال رانقلز د مړينې خبر په هندوستان

شوه. يو کس د ټول عمر د پاش جلا وطن کړې شو، يو
کس پنځلس کاله قيد کړې شو او باقي ټولو کسانو ته مشقتي
سزا چکاڼي واورولې شوې.

دا په ټولې نړۍ کې يوه مشهوره رجمنټ وه چې
د خپلې مېلني او وفادارۍ د پاره مشهوره وه او د حکم
منلو نه د دې انکاس انګرېز واکدار ته د لویې بغاوت
ورځې وريادې کړې او د بغه وجه ده چې انګرېز واکدار
د دې د مخنيوي پخه او کله اراده کړې وه آخر دغه
آشوه او د مالګې قانون ماتولو تحریک کې چې کوم
په زرګونو کسان نیول شوي وو. هغوی د خلص کړې
شول ولې ګر هوال د افسر کسانو خپلې پورا سزا چکاڼي
تېرې کړې.

پېښور کې خپله هغه وخت اړې کړې جوړ شو
کله چې پولس او فوځ د مظاهرو د مخنيوي هسه اکره
د کانګرېس رپورټ کې وئيلې شوي وو چې د راتلونکو
دوه ورځو د پاش پېښور د انګرېز واکدار د زور د ظلم.

ته پوړينو يو نحو ورځې پس فوځ او پولس بيا د بناس
 بندوبست خپل لاس کښې واخستو او دا وار دوى پرمېږي
 دا کار اکر و چې د خدايي خدمتگارو تنظيم ېې غير قانوني
 او کرځولو د دې تنظيم ټول دفترونه ېې بند کړل کاغذونه
 او ريكارډ ېې تباہ کړو او د تنظيم پيسې ټکې او ټنگه
 ېې قبضه کړه. د کانگريس رپورټ کښې وئيل شوي وو
 چې په دويم وار د بناس قبضه اخستو نه پس:

بناس په علي توگه د مارشل لا لاندې دې. پښور کښې
 د هېچا آزادي او سر و مال محفوظ نه دې. د پښتو دا
 صوبه د بېس دنيا د پاره ممنوعه سيمه ده. دا صوبه د
 ټول هندوستان نه پرېکړې شوي وه او هېڅ يو سياسي
 مشر ته د غلټه د تلو اجازت نشته. د دې ټول زور
 او جبر باوجود د پښتوت اولس جذبه ماته شوي نه
 ده او بڼه په کلکه په عدم تشدد عمل کوي.

په دغه برخه د خان په کلي کښې هم د زور ظلم
 ابتداء اکرې شوه. داکټر خان صيب چې پښور کښې

چې د خلکو مدد اُکړي. دې ر ډاکټر خان چې بيا د
خيالي موبې وزير اعلي اُتيا کړې شو، وايي چې په دغه
موقع ما په اول ځل سياسي تقرير اُکړو. ډاکټر خان
صیب اولس ته خواست اُکړو چې په علم تشدد ولاړ
آسي. چې څنگه ده خپل تقرير ختم کړو کائيدز کيولي
د غلټه را اُرسیده.

د کائيدز کمانډر اعلان اُکړو چې ند خواږه شې گني
ځا کسان به ډرې شورو کړې چې چا د ده په خبره
غورب اُ نه کړولو، ده ډاکټر خان صیب ته د مدد
کولو د پامل خواست اُکړو. ډاکټر خان صیب کمانډر
ته اووې چې ستا د پاره غوره خبره دا ده چې په
کومه لاس را غلې پې په هغه لاره والې لاس شه او
مونږ پريږده چې د خپل هدف په لور روان شووې
که ته کولې چلول غواړې نو دا کار اوس اُکړه وې
چې که مونږ د دې ځايه روان شول، د هغې نه پس

حمله اکره - د اکثر خان صیب په دا موقع د پوه په
تاو او نړيو والي دا خبره کړې وه چې انگرېز واکدار
په عقله شوې دې دوی زور ظلم جاري اوساتو. خو
خدایي خدمتکارانو د انگرېز د زور او جبر جواب
په تشدد ور نکړو. د دې نتیجه کې د ستمبر آخره
پورې د خدایي خدمتکارانو شمیر اتياؤ زره ته اړسیدو.
هغه خبره چې انگرېز ترې یویدلې وه او هندوستان
ورته کوته په خوله پاتې شوې وه هغه د پښتون عدم
تشدد وه. هیڅ دا طمع نه وه کړې چې د پښتون په څیر
جنگیالي قام په عدم تشدد ولاړ پاتې کیدې شي. انگرېز
د پښتون د عدم تشدد په وجه د اعصابو رنځور شوې
وه. انگرېز پوهیدو چې سوړ او یخ پښتون د متشدد
پښتون نه زیات خطرناک ثابت کیدې شي. د خان وينا
ده چې انگرېز په پښتون د کوم زور او ظلم کولو د
هنې یو مقصد دا وه چې پښتون په اشتعال کې
راوړي. د حکومت د اتیانامو د کوششونو په

پښتون د زور ظلم کولو جوانر پیدا شي. انگریزي په د حقیقت

هم رسیدلی وو. چې پښتون په کومو کومو خبرو

اشتعال کېږي راتلې شي. دې مکار واکدار خدايي

خدهت مکاران خپل لوظ او قول ماتولو ته تیار کړل.

د کال ۱۹۳۰ء په دیارلسم می سرکاری فوځونه د سحر راپاڅوډ

نه آگاهو اتمانزو ته واپس شوي وو. لا تیاره نه وه چو دې

چې اته سوه انگریزي فوځ، د اندېن کیولري یوه رجمنټ

سره د څلورو تلوپو او بې شمیره گڼونو د اتمانزو د کلي

نه تاو شول په دغه وخت د دې کلي ټوله آبادي د پنځو

ندو نه زیاته نه وه. سحر وختي فوځیان په کلي ور دننه شول

او هغه حایي بې فالو کړو چرته چې د خدایي خدمتکارانو

هیدکوارنر وو. چې دوی دروازه ماته نه کړې شوه نو

په دیوالونو وړ اختل. دغلته د خدایي خدمتکارانو کمانډر

رب نواز خان په دغه عمارت کېږي ټولو رضاکارو ته

او دې چې د عدم تشدد لوظ یاد ساتي. د دغه مقصد دا

دو چې فوځیانو ته د تشدد جواب په تشدد سره مه ورکړي

انگریز د پښتنو کشته خا چې به قصه خوانی کوي

او پخپل سور یونیفارم اُباسی - دوی د دې خبرې
 نه انکار اُکړو. د پټې کشر خپله تماچه را اوریته او د
 یو پښتون په سینه پې کیښوه. ده ورته اُوې چې خپله
 سره وردي اُباسه کني کوله چلووم.

خدایي خدمتکار ورته ویر په تسلی سره اووې چې
 "حسبه داسې خو نشي کیدې. چې شو پورې یو پښتون ژوند
 وي د هغه جامې شوک ایستې نشي؟
 دې د ټوپک په بت اوهلې شو چې بې هوشه راپړیو
 نو بیا پې د ده جامې اشلولې.

ده پې فیض محمد نوې سړې هم د دردی ایستو ته
 انکار اُکړو. فوحيان د ده په وهلو لکيا شول. دا یو لوړ
 دنگ او تنومند سړې ؤ، ده خو خه جکره نه کوله ولې
 بیا هم د ده وهلو او لغښولو د پاښ د آتو نهو کسانو
 ضرورت وو. لنډه دا چې دا کس هم پې دردی سره
 اوهلې او اُټکولې شو. دومره چې بې هوشه راپړیو.
 په دې ډول یو په یو ټول رضاکار اوهلې شول.

فوحیان محمد نجیب خان ته را او رسیدل. دې کا
 خدایي خدمتکارو کپتان وو دې هم چیر پیدریدو سو
 و هلی شو او آخر د ده نه قمیص ایستولو کښې کامیاب
 شول. خو چې کله ده ته بیا حکم ورکړې شو چې پر توک
 هم اُباسه، د ده په مخ کښې وینه اُرچه شو. دوی ته
 باچا خان ویلی وو چې د مرگ نه به پر یږي نه او دا
 کپتان مرگ ته تیار وو وې د انگریز واکداس په حکم او
 د مغوری په وړاندې د یږي نه پر توک ایستل د مرگ
 نه هم میوا خپره ده. د دغې خبرې نه مرگ غوږ او
 غر تناک وو. ده په دې اراده منله کړه چې ټوپک
 ته لاس کړي او د پښتون په څیر مړ شي.

په دې موقع د ده کماندس محمد نجیب ده ته او وې
 بې دومره زړه ستا صبر تمام شو؟ تا خو دا لوظ کړې وو
 چې زه به مرگ پورې په عدم تشدد کلک ولاړ یم.
 دا د باچا خان کرشمه وه او کنه د پښتون د قوت مظا
 هره چې داسې سختو حالاتو کښې هم دوی په خپل لوظ پوره اخل

د یو مشروینا ده چې د هندوستان د آزادۍ په تحریک
 کېږي د هر څه نه لویه معجزه د پښتون په عدم تشدد
 ولاندې پاتې کیدل دي. د کمال خبره دا ده چې هغه پښتو
 چې د وسلې سره لکه د ناوې مینه لري. هغه ټوپک
 تماچه کوزا کړه او د بې رحم انگریز واکدار مقابلې یې
 په تش لاس اکره. دا دومره عظیم قوت پښتون کېي د
 کومې راغې؟ د دې مقصد دا دې چې پښتون یو زرخیزه
 او د قوت خېټن قام دي او که د ده د دوې د پاره جک
 جوړ حالات ده ته په لاس ورشي نو دې د نړۍ یو
 ډیر تورزن، باتور او ترقي یافته قام جوړیدي شي. ولې
 د پښتون ډیرې خوږې یو طرف ته او یوه کمي یې په بل لور
 دا یوه کمي د ده خوږې داسې خوري لکه څنگه چې د سمند
 غټ کبان وکوتي کبان خوري. د پښتون دا کمي د ده
 بې اتفاقي ده. خوشحال خټک هم په یوه موقع په افسوس
 سره ویلي وو چې د مغل نه ځا هره یوه چاره ښه ده

بهر داوتې شول او نه د اودس ماتي په غرض د
 کورونو نه داوتلې شول. انگرېز واکدار دومره خنډور شوې
 و چې د کلي نه بهر څاروي بهي هم اوښتل او چې چا
 به سور قميص اچولې و هغه به وهلې شو او نيغ به
 جيل ته لېږلې شو.

آخر د اتمانزو کلي صفا کرې شو. د گرفتارولو د پاره
 څوک رسا کار نه وو پاتې. نور څوک سرخپوش شته؟ انگرېز
 کمشنر په فخر او ويام لکه د گولډانگ سپي اتميدو.

د يو عباس خان د پاره د انگرېز داچيلنج د زغم او
 برداشت نه بهر وه. دې په خپله سرخپوش خو نه و و خو
 ده د پاره د انگرېز واکدار داسې د فخر ځناور توپ
 برداشت کول د پښتولي د دايړې نه بهر وه.

عباس خان په گندۍ سره کورته لاړ. زر زر بهي
 خپل قميص ته سور رنگ ودرکېد. او لوند قميص بهي
 واچول، کلي ته په منډه منډه راغلو او د انگرېز کمشنر

په وړاندې لکه د المړي اتميدو. "حې، صبا داي"

برداشت کولې شي وې د خپل قوم سپکاوي نه برداشت کوي. دا د انگرېز د زور او جبر جواب وو چې باچا خان په خپله يو زر رضاکار بهرني کړي وو وې د انگرېز د زور او ظلم په رد عمل کېنې اتيا زره کسان د خدايي خدمتکار په تنظيم کېنې شامل شول. دا راځي سړې په آساني سره فائموې شي چې دا که بل څوک وو نو د انگرېز د زور ظلم په جواب کېنې به د دغې تنظيم نه څنګ ته شوي وو وې پښتون په نور زيات شمير کېنې دغه تنظيم کېنې شامل شو پښتون او د هندوستان په نورو قامونو کېنې دغه فرق دې.

چې حکومت د پښتنو په یرولو کېنې ناکامه شونو لوري طريقي ېې په کار راوستې اګست کېنې مارشل لا اګلې شوه او صوبه په مکمل ډول فوج ته اسپارې شوه — خدايي خدمتکاران به نيولې شول او عجيبه عجيبه سزاګانې به ورکولې شوې، يو مهم جو استېت سپر نندارنې بناغې

د کوهانت په سخته نځی کېږي به زمونږ کسان اوهلي
 شول او بیا په د ښار په منځ کې د اوبو یخې ولې ته
 ور واچولې شول. ښوون او ډیره اسمعیل خان کېږي هم
 دا قیصه څه مختلفه نه ده. دلته د کلو نه فوحيان تاو شوي
 وو، مقصد یې دا وو چې د لوږې او تندي د لاسه
 کلیوال تنگ کړې شي او په اطاعت او تابعدارۍ مجبو
 کړې شي د صوابۍ د استوګنو پټي او فصلونه تباہ
 کړې شول، د دوی د غنمو په ځخړو تیل واچولې
 شول او تیلې ورته کړې شو.

نور پښتون اولس، د دې حقیقت باوجود چې د تشدد
 او خونړیزۍ په ماحول کېږي لویې شوې وو او پایدلي وو
 خو د آزادۍ حاصلولو په خاطر یې د ژور او جبر او
 ظلم دا سوي لوي رویه په سره سینه اړغله.

د انګرېز واکمن د پاش کاس بیخي بند شو، د تحریک
 ډېر په قوت سره خور شو. ټول برصغیر کېږي هڅه لونه

د کال په آخر کې لارډ اېرون په یوې لوظنامې
د خبرو تړو د پام کاندې ته دلی ته د راتلو بلنه
ورنډه وړمېني حل برطانیې په سرکاري توګه
کاندې او د دغه تحریک امانلو.

د یو څو ورځو د خبرو اترو نه پس کاندې
او اردن د برابرتیا په بنیاد په یوې لوظنامې لاس
لیکونه اکرل د سول نافرمانۍ تحریک ختم کړې شو
د ټول هندوستان کې گرفتار کړې شوي سیاسي
قیدیان را خلاص کړې شول. د پښتونخوا په سیمه د
خان د تحریک په نتیجه کې حکومت هغه رعایتولو
ورکولو ته مجبور شو د کومو چې له ډیرې مودې
راسې غوښتنه کیده. هغه څوک چې د دې غوښتنو
سره یې څه همداردي نه وه هغوی هم دا خبره مني
چې د کانګرېس او سرخپوشو د دباؤ په وجه پښتونخوا
د کورنۍ صوبه اکرځولې شوه. دلته اوس یو کورنی وزیر

ولې د کاندې او اړون تر مېنځه چې کومه
 لوښنامه آشوه دي هېڅوک مطمئن نه کړل. لندن
 کېنې د سياستدانانو خيال وړ. چې د دې لوښنا هې
 تر مخه ډير رعايتونه ورکړې شوي دي. د هندوستانو
 په خيال کېنې چې هغوی د آزادۍ په طبع ناست
 وړ، کاندې څه د ذکر وړ کاميابي نه وه تر لاسه
 کړي. اگر چې دا لوښنامه په شروع شروع کېنې
 بې نتيجې نسکاريدلې ولې حقيقت دا وو چې د کاندې
 او اړون لوښنامه د امپريزم د خاتې ابتدا وه.
 چرچل په دې خبره رسيدلې وو. هغه پوهيدو چې
 تاريخ د هر چا نه زيات پوه دي. دا لوښنامه د
 هغه په خيال کېنې د انگرېزي واک د مرگ تلمه وه.

یولسم باب

مهد به شوک دې

انگریز که پښتون؟

(۱۹۲۱-۱۹۳۳ء)

خا سړه د ناپ تول او پېماتش یو معیار دې او دا پېمانه الله
تعالی ته خا سپارل دي. (حضرت باچا خان)

پښتون د ژوند په هره یوه معامله کې په الله تعالی ساده
او کله عقیده لري. د یو پوځ مسلمان په حیث دې پنځه وخته
مورخ کوي. دې د کلي د ملا نه را هڅایي حاصلوي او دا وجه ده
چې د پښتو قبیلوي ژوند کې ملا د طاقت او قوت سرچینه
وي. دا خبره صحت ده چې د پښتو جنگیالي او ښکیالي جنگونه
کوي ولې ملايان دې جنگونو ته قوت وربخښي. ملا مستون، د

حاجرانو د قوت د دې له مثال دي.

دي او يوه هم داسې قبيله نشته چرته چې د پي فقير
او د پرهيزكاره بنيادم زيارت نه وي. هم په دې مقدس
ځايونو پښتون د قام د عزت او سربوړي د پاساره د خپل
سروړكوو لوظ او قسم كوي.

دا خود خات د خوښې خبره نه وه ولې اشول داسې چې
اولس ده ته د يو بزرگ او د برخې د ثبوت په نظر كتل
شورو كړل. دې چې د كاندهي او ايرون تر مېشه د
لوظنامې نه پس كال ۱۹۳۱ز كښې پښتونخوا ته واپس شو
نو كليوال د ده ته تاو را تاو شول، د هغوى دا عقيدة
وه چې دې په سړي لاس اووهي نو روغ جوړ شي. دې
سره د دې خات ژوند دومره ساده وو چې دې د پښتون
كاندهي په نامه مشهور شوې وه.

د خات د پاساره د ده د نوم نه وو خوښ ده د
طالب علمانو يوې غونډې ته اووې چې خا د نوم سره
د كاندهي د نوم اضافه مه كوي. تاسو چې خا كوم
تعريف او ستاينه كوي زه خات د دې څوكه نه گنهم —

چې تاسو څا کومه ستاينه کوی په دې زه نه خوشحاليږم
 زه ستاسو په محنت خوشحاليږم. ده به پښتو ته د محنت
 او خواري کولو وينا کوله او وويل به چې چې دنيا کښې يواځې
 هغه قامونه عزت او درناوي مومي چې محنت کوي او د
 قام سره مينه لري او د قام د عظمت د پاره قرباني ورکوي
 هغه قامونه سر اخوري او پناه شي څوک چې د نفاق په
 رځ اخته وي.

ده به وويل چې د خدايې د پاره ماته "باچا" مه
 وايې. زه خو ستاسو خادم یم، ستاسو خدمت کاس یم
 زه خو غواړم چې ستاسو چم کاوندل جارو کړم او ستاسو
 بدکاني په خپل سر واخلم. خو بيا هم د خپل اولس
 د پاره دې باچا وو.

د خان خوراک ساده وو. ده به غوښه نه خوړه
 چاي به به نه څښکې. د خامتا کپړه به به اچوله.
 دې دومره ساده وو چې د سړي به په دومره ساکي
 يقين نه راتلو.

انگريزانو او ملايانو د ده مخالفت شورو کړې ؤ، لويو لويو
 خانانو هم د اصلاحاتو د پاره د ده کوششونو ته د شک
 په نظر کتل او د دوی خيال ؤو چې بيدار او وينې پښتون
 د دوی د مفادو د پاره خطره جوړې دې شي. مالداره
 کسان هميشه د ناداره اولس د اتفاق او بيدارۍ نه پرته
 کوي او په دا وجه هغوی دا کوشش کوي چې ناداره
 او بې وسه اولس تل د پاره همدغه حالت کېږي وي.
 دا هم يوه صحي خبره ده چې ملايانو هم د داسې "نپو
 تحفظ کولو او په دا وجه باچا خان يواځې ؤو او د انگريز
 مالداره خانانو او ملايانو قوتونه د ده خلاف ملگري
 شوي وو.

ناخواندگي دومره زياته ده چې کليوال د خان ملگري
 کولو د پاره د ذاتي رابطې ضرورت وو. خان په صوبې
 کېږي د هر يو کلي دوره کولو کوشش اوکړو. ده سره
 په پند وکي کېږي دوه جوړه کېږي وې او نور ضروري
 شيان به ورسره وو. دې به کله به خپلو خپو سفر کولو

اثرې کولې، هغوی ته به ېې د قامې تحریک پیغام
 رسولو. کله کله به د ده مگر و رضاکارو د ډرامو
 په ذریعې کلیوالو ته د عدم تشدد د فلسفې سبق ورکولو.
 چې دې به اخري کلي ته اړسیدو. د ده دوه ډومې
 کار به د کلي جات ته ورتلل وو. ده به هلته جاسو
 اوهله. ده د جادو وهلو مطلب دا وو چې زه ستاسو
 خدمت کار راغلی یم. ستاسو پاچا نه یم. پاچا خان د
 پښتو په طبیعت رسیدلې وو. ده ته علم وو چې پښتون
 په خپلو کښې د برابر تیا په اصولو عمل کوي. دې به کلي
 کښې اکثر د غریب میلمه وو. ده به د ماشومانو
 سره مینه کوله او اکثر به دوه ماشومان د ده په
 پلنو اېزو ناست وو او ده به د کلیوالو سره خبرې اترې
 هم کولې. ده به دوی ته خپلو کښې د رورولې، مینې
 او محبت سبق ورکولو. که حجره به ده او که جات، ده
 به د کلیوالو سره دا دوه خبرې کولې چې زموږ د تحریک
 مقصد خپل وطن د غلامۍ نه آزادول دي او غریب

کول. د پښتو د دې لوی مشر دا اراده وه چې د هیواد
 زنانه هم را بیدارې کړې شي. ولې چې د زنانه وؤ
 د بیدارۍ نه بهې قام پر مخکې نه شي کوي ده د
 زنانه وړ دراولیولو کار شورو کړو او بس په یو کام
 پښتو زنانه وؤ زړه دنیا شاته کړه. ده بهایي زوکښې
 د زنانه وؤ یوې غونډې ته د تقریر کولو په وخت اوږې
 چې :

”زه نن یوه خاص قسم بخوشیالي محسوسوم ولې
 چې زه بهارت کې چې چرته هم لاهم او ما د
 هندوانو او پارسیانو زنانه ایلیدې نو ما به دا
 سوچ کولو چې یا الله داسې ورځ به هم وي چې
 زه به پښتو زنانه وؤ کې داسې بیدارې اولیدي
 شم. دا د دوی الله مهرباني ده چې غما خوب نت
 ریبتوني کیږي؟“

د الله تعالی په نظر کې سړې او ښې کې څه فرق

دا موب یوه لویه غلطی کوو چې زما نه وو ته سپک گورو.
 که موب کامیابي اُمونده او خپل وطن مو آزاد کړو، نو
 ستاسو سره دا لوظ دې چې تاسو ته به ستاسو حقونه ورکول
 شي د قرآن مطابق ستاسو برخه د سرو سره برابره
 ده. تاسو باندې زور زیاتي نن حکه کوې شي چې موب
 ستاسو په حق کې د الله او قرآن وینا هیر کړې ده.
 نن موب د رواجونو په زنجیرونو تړل شوی یو او په
 تاسو زیاتي کوو. دا د الله تعالی شکر دې چې موب
 دا خبره محسوسه کړې ده چې زموږ گټه او تاوان
 ترقي او تنزل، غم او خوشحالي شریک دي.

انگریز دا غوښتل چې بلچا خان د پښتونخوا
 د دورې نه لاس په سر شي. د پښتونخوا حکومت د لاس
 نه دا اطلاع ودرکړه که بلچا خان د دورې نه لاس
 په سر نه شو نو موب د دغه د گرفتارولو اراده کړې
 ده. ګاندهي په دې خبره احتجاج اُکړو او وې وئیل
 چې که بلچا خان اُنیولې شو نو د حکومت سره به

شو ولی د دۀ خوې دیواداس ته د پښتونخوا د دورې
کولو اجازت ورکړې شو. هغه رپورټ ورکړ و. چې
حکومت د باچا خان نه ځکه یوړیزي چې باچا خان پښتنو
ته سیاسي شعور، پوهه او بیداري ورکول غواړي. دۀ د
پښتونخوا د شپږو ورځو د دورې نه پس خپل رپورټ
کښې اووې چې:

”ما دا خبره محسوسه کړې ده چې د باچا خان
عزت هغه کسان هم کوي چې دۀ سره مخالفت لري
او د دۀ د قوت او د اولس سره د دۀ د ثرون نه
متاثره دي.“

پښتانه د باچا خان نه متاثره دي او د دۀ د
شخصیت اثر داسې دې لکه جادو. باچا خان د پښتنو
د خدمت په جذبه کې آرام کول هیڅ کړي دي. دې
دیو کلی نه اوځي او په بل ورننؤځي. داسې ښکاري
لکه چې د دۀ خپل کور ته وي او د هس پښتون کور
د دۀ خپل کور وي. دې د اولس سره کېښي پاشي

کښې دې، اولس هم ده سره بې کچه مينه کوي.

حکومت د هريو سړک سره تړلورو ميلو فاصلي کښې په غونډلو پابندي اټکوله او د انگرېزانو د مخبري د محکمې افسران به هر وخت ده پسې لگيدلي وو. د برطانيې اخبارونو کښې به د ده په بابله ټخه عجيبه او دروغه خبرې سکې شوې. دېلي ايکسپريس په باچا خان الزام اټکولو چې ده د انگرېز حاکميت خلاف جهاد شورو کړې دې. "دېلي ميل" اووې چې رپنټونخوا، خودروس بهرني چوکۍ ده. دې اخبار ليکلي وو چې د روس له الهه پسې تېکې پښتونخوا کښې تقيمولې شي او د دې سيمې پښتون د انگرېز سره د جنگ د پاره تياروې شي. ده اووې چې د دې پښتو مشر د جيل مرغۍ (JAIL BIRD) باچا خان دې ټوک چې د انگرېز نه ستړېکيدونکې او نه پښيما نه کيدونکې دشمن دې.

د رکاوټونو باوجود باچا خان د پښتونخوا دکلودوې نه لاس په سر نشو. د رستم په کلي دفعه ير سل ټولوس

اُکړي وې چې دا د لوښاډي خلاف وړي ده. ده اووې
چې د مرک نه مه پرېږئ.

”دغه یو سل څلور څلویښتم (۱۴۴) ستاسو ازمنیت دې
که تاسو د دې حکم خلاف وړي اُنکړې شوه نو تاسو به
د جنگ میدان ته څنګه را اوتې شئ د انګرېز سرکار د
دې حکم هېڅ پړاوه مه کوئ. تیار اوسئ او د عدم تشدد
میدان جنگ ته راشئ. د عدم تشدد جنگ مقصد هغه
جنگ دې چې ستاسو مشرانو څوارلس سوه کلونه آگاهو
کړې وو.

په خپل ځان خپله حکومت کوي او د بل چا حکومت
او حاکمیت ته غاړه نه ږدي. ملا تېلي اوسئ او ځان
د غېرو د حکومت او واک نه آزاد کړئ. که تاسو
د جنگ په میدان د وطن د آزادۍ په هسه کې مړه
شوې نوڅه خبره نه ده ځکه چې مرک خوښې هم
حق دې.

د پښتونخوا په سیمه تاؤ تر پخواي زیات شو

په خدایي خدمتگار کارانو زور ظلم کوي هغه وخت
 پوډې زده د انگرېز سرکار سره د ناسته پاسته قائل نه
 يم. کړمته په خپله خبره ولاړ وو. ده د باچا خان د
 راوستو د پاره د پولې نه کار واخستو خان ده ته اووې
 چې کوره! زه ساده بنيادم يم. زما سره ساده
 خبرې کوه چېرې غوړې پي زده نه دي.

کشن ورته حواب کيې اووې چې سياست د شطرنج
 لوبه ده. ده تاته ماتي درکوم او ته ماته - که راکوي
 شي؟

که ستا دا خيال وي نو زه هغه شطرنجي سوي نه
 يم چې ته پي لټوي. باچا خان دا اوئيل او را پانځيدو.
 کشن ورته اووې چې لب دېخوا پام اکره کوره!
 دا تحول کسات، کشن د انتظام د کوي په لور مخ واړولو
 تخا سره د ليدو د پاره د چپرو ورځو راسي انتظام
 کوي. دا هم خانان دي او کليوال سپين روڼي دي او بل
 ...

دا به ستانه خه غواړي زه ستانه هېڅ نه غواړم - خما
هېڅ نه دي پکاس - ماته ستاد لیدو د پاره د انتظار
ضرورت نشته.

سر رالف د پاچا خان په دې خبره مین په زوره او وړو
ده او وې چې " دا یو بد قسمته حکومت دې چې ایماندار
خلق تر نه خان لرې ساتي او بې ایمانه، خود غرضه
او لالچي بنیاد مان تر نه تاو را تاو دي د دې حکومت
هېڅ مستقبل نشته. بریادي د دې مقدر ده "

خان او کشر د خپلو اختلافاتو په بابه خبرې اترې او کړې
د خان خبرې ساده او عام فهم وې، ده سر رالف ته او وې
چې تاسو د پښتو قیاسلو په وړلو او تباة کولو کوږې پیسې
خوځ کړې، که دا تاسو د دوی د پاره په وړو وړو کارخانو
جوړولو او سکولونو او سړکونو خرڅ کړې وې نو پښتون به
ستاسو دشمن نه دوست او ملګري وو. تاسو ته به د پښتون
نه د یریدو خه ضرورت نه وو. خومره پورې چې بهارت

خلاف جنگ کول غواړي، موږ د خپلې خاورې او خپل
 وطن د تحفظ د پاره خپل هر څه قربانولو ته تيارېږو
 د خبرو اترو نه پس سر رالف دا اُميد ښکاره
 کړو چې زموږ ليدل کتل به هم داسې کيږي، خان
 ورته اووې چې صهي دي اووې - ليدل کتل به کيږي
 خو بيا به بيا هم د پولس راييزو ضرورت وي.

هغه وخت د پښتونخوا انگرېز حاکمانو به په خپلو
 مخالفينو الزامونه لگول ولې هغوی ته دا علم وو چې
 د احترام قابل څوک دي. انگرېز د پښتو قبائلو د جرأت
 همت او مړانې نه ښه متاثره وو او چې دوی به
 ځانته وو نو د پښتون د ميړنيو ستاينه به پې
 کوله ولې بيا هم ده باچاې د تحفظ په لټ کېږي ده
 خپل قربانۍ په ښه توګه ادا کول سر رالف باچا خان
 ته په مخه اووې. د وائسرائي د ليدو په غرض دلی
 نه روان شو، په خپل ټيم د سمن د هلته نه راولي
 شو او باچا خان، ډاکټر خان، ولي، غني، علي - ټول

په ایماندارۍ سره د خپل کور او کلي درک ورکوی. بیا د فوځ یا د پولس یوه دسته د شپې مال کلونه ورځي او د رضاکارو په کورونو چاپې وهي.

د فوځ یا پولس داسې دسته اڅکشر د سحر درې بجې کلي ته ورسي دکلي نه تاو شي. سپین دوی او شرانو ته حکم ورکړې شي چې د خپل کلي سرخپوش موب ته حواله کړي که دوی اڅکس اکرې نو دوی وهلې او ټکولې شي. که څوک سرخپوش دوی ته په لاس ورشي نو گرفتارې شي، وهلې او ټکولې شي، د دوی یونیفارم د دوی نه ایستلې شي او سوزولې شي.

کلي کېنې د خدایي خدمتکار تنظیم دفتر وران وچېار کړې شي. پولس په کورونو ورننوي او چې څه ورته په لاس ورځي هغه د ځان سره اخلي. هېچا ته دا علم نشته چې آیا هغه محفوظ دي او که نه دي محفوظ. ایلون (ELWIN) چاته چې کاندې د پښتونخوا

چې د خدايي خدمت کارو دا فتنه ختمه کړو. ايلون ته اوښل شول چې د دې تنظيم خلاف کارواځې کښې په جلاسونو ډزې شوي دي. د خلقو جاويدونه ضبط کړې شوي دي. کورې وهلې شوي دي. د جرمانې ورسولو په غرض کلي تالا ترغا کړې شوي دي دې نه کښې يو پولسوال اووې چې انگرېز سپايان د مغلو په چول پيسې راټولوي.

يوآځې پښور کښې پنځه دېرش سوه کسان گرفتار کړې شوي وويلسم جنوري پورې چې کله ايلون بهامته اوسيدو، يو سونچپوش په نظر نه راتلو. سکاږی اهل کارو په ډيره په ډاډه او زړه وړتيا دا خبره کوله چې "دې ته د پښتو سيمه وايي" د بهارات اولس ته خو د پښتو په حقله څه معلومات نشته کله؟

ايلون دوی ته جواب کښې اووې چې د بهارات د کوزه سيمو اولس هم کم نه کم په دې خبره رسيږي

چې د خلکو د...

خلق دي. دا د مينې او محبت اولس دې او په ستړکو
 کښې مينه لري. ايلون وايي چې ما د دوی نه تپوس
 وکړو چې نور څه کيدونکي دي؟ دوی اووې چې دا
 وئيل خو کرانه خبره چې څه کيدونکي دي خو موږ
 به هر څه کوو موږ خپل سرونه هم وړکولې شو خو دا
 زور ظلم او زياتي د جوابي حلې نه بغیر زغمل اوږداشت
 کول هم ممکن نه دي.

ستاسو څه خيال دې چې تشدد ستاسو مدد کولې شي
 ايلون تپوس وکړو. نا. بابل نه!

نو بيا تاسو په عدم تشدد يقين لری او کنه؟ ايلون
 تپوس کوي بابل. موږ د زړې د اخلاصه په عدم تشدد
 يقين کوو.

دا خبره څه پته نه ده چې پښتون يو کم لوستې
 اولس دي. دوی د وسلې سره چړواک مينه لری. د
 دوی د غېټت او خود داری کم نه کم معیار دا دې چې

گوناگون کړه او د عدم تشدد په لاره روان شول — د هندوستان د آزادۍ په تحریک کېنې دا خبره بیا بیا کولې شي چې دې تحریک کېنې تر ټولو لویه معجزه د پښتون په عدم تشدد عمل کول وو. دا څه وجه وه چې دوی د باچاخان په دې خبره روان شول؟ — دا حکم چې دوی ته دا علم وو چې باچاخان د دوی د پاره ژوند تیریږي. دا هم یو حقیقت دې چې د هندوستان سیاسي مشرانو کېنې باچاخان جیل کېنې زیات وخت تیر کړی وې بیا هم د دې اثر کم نه شو.

باچاخان د عدم تشدد د تحریک د کامیابۍ تشریح په دې ډول اړکړه.

"زموږ په صوبه کېنې دوه قسمه تحریکونه چلیدلي دي. د تشدد تحریک د کال نولس سوه نولس نه اګاهو بغاوتونو. د تشدد خلاف د اولس په زړه ونو کېنې د تحریک د پلټنې مینه او همدردی پیدا کړه. که د تشدد په تحریک کېنې به یو نور ټکی اوږلې شو نو نه یواځې د هغه قاتل

تشدد تحریک کښې موند په خپله ځان گرفتاری تر
 وړاندې کوو، تکلیف او ظلم برداشت کوو او په دې وجه
 د تحریک سره د اولس مینه او همداردي پیدا شوه
 ایلون خپل رپورټ کښې لیکلي وو چې د تشدد پېښې
 شوې دي خو د تشدد دې پېښو کښې ځنه داسې واقعات
 شامل وو چې ماشومانو د پولیس یا فوځ سره شرارت
 کړې وو او چې پولیس او فوځ په اولس کوم زور ظلم
 کړې وو دا د تشدد د یوڅو پېښو مقابلې کښې ډیر
 سیوا وو او څه جواز یې نه وو.

ایلون دې لړ کې د کشر راتگ گرفته سره د موکې خوا
 اکر و چې د حکومت نقطه نظر معلوم کړي خو ښاغلي گرفته
 ایلون گرفتار کړو او په رومېني کادي کښې یې د پښتونخوا
 نه آیین لو.

ایلون خپل رپورټ کښې په دې نتیجه را اړسیدو چې
 حکومت امن قائمولو کښې کامیاب شوې دي خو دا د صحره
 امن دي. د دې امن په نتیجه کښې ژوند یې خونده

سراختي وي. انگريز زور هم کولې شي او ظلم هم ولې
 دې به کله هم د آزادۍ سره د پښتون مينه او جذبه آنه
 چټکولې شي.

باچا خان د پښتونخوا نه بوتلې شو او د هندوستان بهار
 صوبه کېنې جيل کېنې واچولې شو. دې جيل کېنې جانته يواځې
 دوه ده ته به اخارونه نه شو وړکولې، چېرې به ده ته
 نشوې ورکولې او د هېچا سره ورته د خبرو اترو اجازت
 نه وو. جيل کېنې نور وښايي ته دا اجازت هم نه وو چې
 د ده د کوټنډۍ په وړاندې تپ يا راتپ شي.

د کال ۱۹۳۳ په اپريل کېنې کاندې د سوانا فوماني تحريک
 ختم کړوولې چې د دې تحريک زور ختم شوې وو. ټول سياسي
 قيديان راخوښي کړې شول خو باچا خان جيل کېنې ساتلې شو.
 جيل کېنې د باچا خان صحت نور هم پريوتو آخر يو انگريز اهل کار باچا
 خان ته جيل کېنې ملگرې ورکړو. د باچا خان دا ملگرې د ده روس
 ډاکټر خان صيب وو. دلته دا خبره ټول بې حايه نه ده چې باچا خان
 ته څه سزا نه وه ورکړې شوې. انگريز سرکار دې پخپله خوښه درې

حضرت بلچا خان

اود بنکال مسلمانان

(اگست - دسمبر ۱۹۳۳ء)

زه چي کله هک دوم نو بڼه زيات غصه ناک دوم
 د پښتو کومه وينه خپه زکونو کښي او پېده راوړېده
 چي کله زه جيل ته لاړم هلته به ما د قرآن پاک مطالعه
 کوله ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم د ژوند واقعات
 اوستل دده د صبر او استقلال او د تکليفونو قيصي چي
 اوستي زه چي ماشوم دوم نو هم ما دغه قيصي او پيښي
 لوستي وې ما چي کله دکا نډهي سره ايلدل او دده عدم

دې چې هغوی د وېم تر حده ده پسې روان دي د ده
تقریرونه په موجوده حالاتو کې د اولس په جذباتو او
احساساتو اور لگولې شي. په دا وجه دا تجویز کولې شي
چې ده ته د په هېڅ صورت پښتونخوا ته د واپس را ستلو
اجازت ور نه کړې شي

باجا خان او د ده مامور چاکتر خان صیب د کال
۱۹۳۷ز په ۲۷ اګست د هزارې باغ د سنټرل جیل نه راخوځې
کړې شول خو پښتونخوا ته د دویمې په را تګ پابندي
الګولې شوه. دې چې دویمې خپل کور او وطن ته ستیځلې
نشول، دوی د کاندې په بلنه مرکزي بهارت کې د
د کاندې لوی آشوم ته څه وخت تیرولو په غرض لار
باجا خان وړاندې شو خو وار د کاندې سره لیدل کتل
کړي وو دې د کاندې سره پې وخت نه وو تیر کړې
مسلسل کار، د جیلونو ژوند او د تحریک ناروځکار تیا
کولو د بهارت دا دوره عظیم شخصیتونه د یو بل نه لرې
ساتلې وو.

هغه دا نه غوښتل چې اولس د ترمه ماو را ماو وي
 ده به وئيل چې زه هم د دوي په خير يو سړي
 يم. ده به وئيل چې د الله د پاره ماته بښتون کاندې
 مه واړې. کاندې يک يو دې. دې محاتما کاندې دې
 چې د هندوستان د آزادۍ د پاره کار کوي او موږ ته
 په کار دي چې د هغه ملا تر اُکړو. هغه زموږ جنرل
 دې او جرنيل يو وي.

که څوک دا تپوس اوکړي چې د باچا خان د جددو
 جهد نه بغير به هندوستان آزاد شوې و او کنه؟ نو د
 دې سوال ځواب ډير ساده دې دباچا خان د جد وجهد
 شخصيت او ملگرتيا نه بغير به د انگرېز لاس نه وو
 مات شوې.

د مالګې د ستياکړه راسې کاندې په ټوله نړۍ مشهور
 شوې وو دې د سياست د طوفان نه د بچ کيدو په خاطر
 د مېنځني بهارت يوې کوچې سيمې کېنې د علاقې د يو غريب
 او ناداره کلي سره نژدې ميشته شوې وو ده غوښتل چې

د عدم تشدد په ذریعه د ژوند تیرولو او جنگ کولو
طریقه نبودلې وه. د کاندې د آشرم دغه مقصد وچې
دوستو سیواکرام بلل کیدو.

دواړه روڼۍ د ستمبر په میاشت کې آشرم ته
اړسیدل او ډیر ژر د کاندې د عقیدتمندو ماشومانو
او چیلو او د کاندې د لیدو د پاره د لرې لرې نه راغلیو
میلنو او مریدانو سره بلد شول.

دلته آشرم کې ژوند ساده او سخت وو. د دواړو روڼو
دا ژوند خوښ وو. د دوږي خوداک ساده وو، کار به یې کولو
او د کاندې په منگرتیا کې به یې د کلو دورې کوې او
اولی ته به یې د حفظان صحت د بنیادي اصولو خبرې
نبودلې. ډاکټر خان صیب یوه وېرکي دواخانه پرانسته
او په باقاعدۀ ډول به کله چې کړنځید و او د اولی علاج
به یې کولو او خان په کله چې د کپړې جوړولو چل زده کړ.
دا دواړه روڼا داسې ساده وو چې د کاندې آشرم
یې په خپلې سادګۍ بناسته کړې وو. کاندې په خپله

په نوم د دوی د ژوند حالت اُلېکه. ګاندهي د دې کتاب
په سرېزه کېنې اُلېکل چې:-

”چېي څومره څومره څما پېژندګلي د دې روڼو
سره سيوا شوه داسې داسې زه د دوی په لور
راګرځې شوم. د دوی مينې او خلوص بې تکلفي
او سادګي زه حيران هم کړم او متاثره هم. ما
دا هم اکتل چې په عدم تشدد او حق پرستۍ
د دوی عقیده ډېره کلکه او ژوره وه. په کثري
روس رهاچاخان) د مذهب پوخ اثر دې خو دې
تنگ نظره مذهبي انسان نه وو. د ده فکر عالمګر
وو او د ده سياسي د مذهبي مطالعې پخوړ وو.“

چيساي د خان دروحي مزاج په بابل په دې ډول ليکي:

”زه چېي څومره غورکوم روحانيت ده کېنې د
هر څيز نه لوړ دې يا دا چې د اسلام رېښتوني
جذبه. ده خان خيل الله ته ورسپارلې دې. ده

د پاره غه کتن لري. دا دکاندهي د ملنگي او
 فقيري خالص ژوند دې او حان خالص او سوچه
 ساتلو باندې د ده اسرار دې چې د خان د پاره
 څه مقصد او کتن لري او د ۱۹۱۹ راسې دخان
 خپل ژوند هم د حان خالص او سوچه ساتلو
 د پاره يو سلسل او باقاعده جد وجهل دې؟

اعتراف به ماريکو دوي د هغه پتو او پولو او
 باغونو په بابله خبرې اتري کوي چې د تير و دريو
 کلونو داسې دوي نه وو ليدلي. دوي غوښتل چې
 کاندې جي پتوخوا ته لار شي او هلته د دوي سړا ميشته شي ده
 به کاندې ته وويل ته وويل چې ته خپل آشرم هلته هم جوړوي
 شي. د سيند په غاړه به کوي. د دنيا په خپل داسې
 بناسته حاي نشته. د پېښور وادي د ميوو دانو
 ډکه ده. هلته به آرام اکري، موب ستا د پاره د ښه
 خولک بندوبست کوي شو او ته به هلته غوښته واخلي
 دا غور به شي او دان به دي سوا شي.

او د دې لوی زړه لورنکي روڼو سره په گهڼو گهڼو خبرې اترې او کړې د چا د گرمجوشي او مينې نه چې کاندې بڼه متاثره وو. کاندې ليکلي وو چې د دې روڼو ملگرتيا او دوستانه د الله تعالی د اېڅه حما د پاره يوه تحفه ده. چې دوی سره څوک ډېر نيا ايسار شي، د دې سره ېې نوره زياته مينه پيدا شي دا دواړه څومره شائسته، بڼه او ساده کان دي ولې بيا هم د دوي په خبر وکې او د دوي په شخصيتونو کې څومره کشي او اثر دې. د دوی خبره يکه يوه خبره وي.

ماښام به د آشم اوسيدونکي ارميلمانه دنيم د وني لاندې د عبادت د پاره ټوليدل. دې غونډه کې به مذهبي سندري وټلې شوې او د مختلفو مذهبونو د عاکاني به کولې شوې. خان به د کاندې په خوا کې ناست وو او ناستو کسانو ته به ېې د قرآن مجيد سورثونه او ټول او په مطلب به ېې پوهول دا ېې

او عقیدې د تعلق نه اوچته شوې وه. کاندې یو هندو وو وې د باچا خان په نظر کېنې د چیرو لوړو لوړو مسلمانانو د دروندو باچا خان مسلمان وو خود کاندې د سترگو تور وو. کله کله به داسې او شول چې د باچا خان نه به د نظر خپلې پشمې هیرې وې نو ده به د کاندې پشمې استعمالې د ده په لوبې او پراخه مخ به د کاندې وړوکی وړوکی پشمې داسې ښکاري چې چې سړي ته به وېلې خندا ودرتله.

دې دواړو وونو کې د طبیعت فرق وو. ډاکټر خان دوستانه مزاج لرو او نرم خوږه وو. یوړپ کېنې د استوګنې په وجه هڅه په مزاج کېنې نرمې پيدا شوې وه او خان په بنيادي ډول یو مذهبي فکر لرو او ډاکټر خان دنيادار وو باچا خان حیرات کوونکې حد پورې ساده وو او فطرتاً منظم وو او ډاکټر خان یو بې فکره بڼیادم وو. ډاکټر خان به اکثر توفو کېنې وئیل چې خا د برخې مونځ هم باچا خان کوي. او منکر نیکر سره به خا د پاره سوال جواب هم کوي او باچا خان به د ده په تفرقه موسسو.

اسمبلر د پاره د پښتونخوا نه نهاننده اغوښتې شو نو مشر
 دوسر ډاکټر خان د دې غرض د پاره تيار شو. دا دوه
 خدائي خدمتکاران وو خو د دوي د بيلو بيلو او جدا هېعتونو
 متصل هم دا گيډې شو چې دا دواړه د بيلو بيلو کارونو
 د پاره موزون مزاج لري.
 چيسائي يکي ..

” د دواړو دوهو بې مثالو قرباني ورکړي دي
 دوي د آزادي په لاره داسې تکليفونه تير کړي
 دي چې چيرې د کمو کسانو ته بې تجربه شوې ده
 چې په خپل پښتون اولس د دوي نومونه راوسر
 اثر دې دا دې قربانو او تکليفونو په وجه ده
 او د دې نه هم زيات دا د دوي د روزمره ژوند
 اثر دې دا د يوې مالداره او اميرې کورنۍ غړي دي
 خو داسې ساده ژوند تيروي چې بدل بې ناممکن
 دې“

هم حیران وو. چې باچا خان یو ډیر پراخ ذهن لرې
 مسلمان وو. ګاندهي یوه ورځ د باچا خان نه د ډاکټر
 خان صیب د د انګریزي ښځې په بابه تپوس کړ چې
 هغه مسلمان شوی ده؟ خان ورته ځواب کښې اووې چې
 تاسو به څا په دې جواب ضرور حیران شئ چې ماته دا
 علم نشته چې آیا هغه مسلمان ده او کنه عیسایي ده. ګاندهي
 به د مذهبي عقیدې نه د لا تعلقي په دې خبره د باچا خان
 نه ضرور ښه ډیر متاثره شوې وي ولې چې دا یو داسې
 تپوس وو چې د مسلمان په نظر کښې بنیادي اهمیت لري. څا
 خیال دې، باچا خان اووې چې هغه د ډاکټر خان صیب انګریزي
 ښځه، مسلمان شوی نه ده او هغې ته مکمله آزادي حاصله ده
 چې په خپله عقیدې ولاړه پاتې شي. ما د هغې نه په دې
 بابه چرې تپوس نه دې کړې او ماته د تپوس کولو
 څه ضرورت دې؟ آخر یو ځاوند او یوه ښځه په خپلو
 بیلو بیلو عقیدو ولاړ ولې نشي پاتې کیدې؟ آخر د واده
 په وجه د یو کس عقیده ولې بدله شي؟

چې په زرگونو مسلمانانو کېنې يو مسلمان ته هم د اسلام د صحي روح علم نشته. خا نچل فکر دا دې چې زموږ د جگړو بنيادي وجه دا ده چې موږ دا حقيقت نه منو چې هره يوه عقیده د خپلو پي و کارو دپاره ښه کافي الهام لري. قرآن مجيد ښه په صفا تېکو کېنې دا خبره کوي چې الله تعالی ټولو قامونو او اولسونو ته پيغمبران ليري دي. دا ټول اهل کتاب دي او لکه څنگه چې يهوديان او عيسايان اهل کتاب دي هم داسې هندوان هم اهل کتاب دي.

باچا خان خپلې ثوارلس کلنې لور مهرتاج ته اړیکل چې د لندن نه وارهدها ته راشه او دلته آشرم کېنې شرکت اکره. مهرتاج نومبر کېنې را اړسیده. غنی هم شو وډې پس دلته راغې. ده امريکې کېنې د پيو تېکو د کېنې په وجه هلته د يونيورسټي تعليم نيماگري پرېنې وو. ولي او د خان دولس کلنې خوږې علي هم د دوی سره يوځای شول وارهدها کېنې د دوی د کرفتارو نه پس مدې کاله کېنې

کانهي زړه نه وو چې باچا خان د هلته لاړ شي ځکه چې د هغه دا خيال وو چې حکومت به دا خبره نه وې نه کړي چې يو تود او مينه ناک پښتون د قضيي بهارت غير فعاله مسلمانانو سره رابطه جوړه کړي. حکومت به د مداخلت کولو د پاره لاره سموي او دا چې امکان وو چې دې به گرفتار کړي شي. خو باچا خان د بنکال په لور روان شو او دا چې هندو پروا ا نکره چې د ده سره څه کيدې شي. کانهي هم ده سره د تلو په وخت کېنې شه ضروري خبرې اترې اکرې.

کانهي ده ته او ميل چې دا وخت د گرفتاري ورکولو او جيل ته د تلو د پاره مناسب نه دې. کانهي ده ته مشوره ورکړه چې هندوستانيانو ته د انقلاب بل مخ څرکند کړه. د انقلاب تعميرې اړخ.

خان په کلکه کېنې بنکاليانو ته ځاې په ځاې تقيرونه اېرل. ده بنکالي حکومت ته هدايت اکر و چې تاسو هم خدائي

چې زه يو عاجز سپايي يم او دا حقا خواهش دې
چې زه د ژوند خپلې شپې او ورځې د يو سپايي
په خير تيرې کړم، د يو جرنيل په څېر نه.

بل خوا کاندې د کانگريس نه په دې غرض استعفى
ورکړ چې حان تعميري پروگرام ته اسپاري. ده دې
غوندې ته اوې چې زه پښتونخوا ته تلل غواړم.

"حدا دا خوبه ده چې د هندوستان په يو کلي کې
دفن کړې شم او دا به ډيره غوره وي که زه د پښتونخوا
په خاوره ښخ کړې شوم. ده اووې چې که خدايي خدمت
کاران په معي معنو کې په عدم تشدد ولاړ دي نو
دوى به د عدم تشدد روح او جذبي ته وده ورکولو
کې د هماغه زيات کار اکرېي. زه غواړم چې په
خپله دا اووېم چې دا دعوى کوم حد پورې معي ده
چې دوى د عدم تشدد جذبه خپله کړې ده او دوى
په رښتيا سره او په زړه سره د هندوانو او د مسلمانانو

د دۀ په فېصلو شک نه دې کړې وې چې دې خپلې
معاملې الله تعالی ته سپاري او د هغه په حکم عمل کوي
هر یو عظیم مصلح هم داسې کوي او همیشه یو داسې
مرحله راتګي چې هغه د خپلو پیروکارو نه لارۀ بیلوي وې
داسې کولو کېنې هغه د خپلو خلکو سره خپل تړون نه پرې
کوي. د خپل خدمت دائرۀ نوره پراخه کړي

دۀ بمبې کېنې یو شوخایه تقریرونه اکرل. د کال ۱۹۳۰.
په ۲۴ اکتوبر دۀ د بهارتي عیسایانو انجمن ته د خدای خدمت
کارانو قیصه واوروله. څنګه څنګه چې د انګرېز ډور او
ظلم په بابل قیصه په وړاندې تلۀ د خان جلالیت راچتیدل
او دۀ تپوس اکر و چې زموږ قصور څه دې ؟ دا چې
زموږ صوبه هندوستان ته د را ننوتو دروازه ده او موږ
چې هلته استوګن یو نو حکومت موږ څوکیداران ګڼي
او ښه په ډاګه راته وایي چې "موږ څوکیدارانو ته اصلاحات
څنګه ورکولې شو؟ د انګرېز سرکار دا خیال دې چې که موږ
دوۀ ته څه ورکړل نو هندوستان به زموږ د لاس نه اومي

وکیل چپي که د هندوستان زنانه را بيدارې شوې نو دنيا
 کښې يو قوت هم په هندوستان حکمراني نه شي کولې.
 ده او دې چپي اولس کښې د غلامۍ احساس بيداروي
 نو د غلامۍ زنجيرونه که هر ثومره مضبوط وي دا
 شلېږي او ماتېږي.

دې بيا واردهاته والې شو، هلته پې د خپل کور
 د غړو سره اُلیدل او بيا د آشرم په ناورکاس تيا کښې
 چوب شو. ده او کاندې به په کهنټو کهنټو يو حاي په
 دې غرض ناسته کوله چې د بنکال د مسلمانانو د پاره
 د اصلاحاتو تخته پر وگرام جوړ کړي. بنکال ته د واپسۍ
 د پاره د خان بېړۍ وه ټکه چې د يوه موده پس ده
 ته د غريبانانو سره د کاس مفتح په لاس ورغلې وه.
 دې د دسمبر په اتمه نيټه روانيدونکې وه. خودې په
 دغه ورځ پاتې شو د انگرېزانو د پاره د پنجاب په خير
 بنکال هم د حکمراني د پاره يوه کرانه صوبه وه او
 هغوی دا نه شو برداشت کولې چې د پاچا خان لوړ

په اوم دسمبر د جیل نه د راوتونو نه سل ورځې پس د
 پولس سپرنټنډنټ بیا په ده یسې آشرم ته راغې او
 دې بمبې کښې د باغیانو خبر و په الزام کښې کړنکار کړې شو.
 کاندې د کرناری ورنټ اوستو او سپرنټنډنټ
 ته پې او وې چې خان ته دومره وخت ورکړه چې د
 کور د بنديانو نه اجازت واخلي. کاندې دا هم اووې
 چې دا ورس موږ د خان د دفاع کولو اراده لرو.
 خان د کاندې په دې خبره بېر شو. دفاع ؟ -
 څوک چې ستیاکوه کوي هغوی د خان دفاع په عدالت
 کښې نه کوي.

کاندې ورته جواب کښې او وویل چې دا مختلفه
 معامله ده. په دې وخت خو موږ ستیاکړه نه کوو او
 موږ جیل ته هم تلل نه غواړو. د کاندې په دې خبره
 خان او وې چې څنگه ستا خوښه وي.

چې د پاچا خان ماشومان د ده د کرناری نه
 خبر شول، نو هغوی پرېشانې شول. نو واری یې د

و. دې شوخو واره جیل ته لاپه شوخو واره ده دا
منظرونه لیدلي وو. د ډیرو مشکلاتو زغلو عمل ده نه
او سپنه جوړه کړې وه. ډاکټر خان یو جذباتي بنیادم
وو او د خپل کشر مامور سره یې ډیره زیاته مینه
وه او په دا وجه به دې د باچا خان په گرفتاری ډیر
زهیریدو. آخر شو پورې به موږ د آزادی موندلو
نه آگاهو جیلونو ته شو او دا د گرفتاری او جیل ته
د تلو تماشه به کوو؟ ډاکټر خان به تپوس اکر و.

بل خوا په دې موقع باچا خان ټکه د لکیر ووچې د
نېکال د مسلمانانو سره د استوګنې په بابله وعدې پوره
کولو کېنې خنډ پیدا شوې وو. ده کاندې ته او دې
چې ما خو د نېکال د مسلمانانو سره د اسیدو او د
هنغوی د خدمت کولو لوظ کړې وو خو زه خودا وړې
شان لوظ هم سرته رسولو کېنې پاتې راغلم.

په لوظ نه پوره کیدو د باچا خان خفکان په حای

وعدة نه پوره كول يو ډير گران كار دې. پښتون چې
 وعدة اكرې هغه پوښ كوي او دا يوه عظيمه اخلاقي
 خوږې ده داسې خوږې د نړۍ ډير كم قامونه لري كوم
 چې پښتون لري او دا حكه نكړيز واكدار او غير پښتون
 واكمنو هميشه داسې پاليسۍ اختيار كړي دي چې د هغوى
 مقصد تش د پښتون اعلى قدرونه خرابول وي.

خان په خپلو ماشومانو نظر واچولو، ډاكټر خان د خفگان
 نه د زمكې په لود كتل، كاندهي د پولس افسره خبرې
 كوي. خان بيا د كاندهي په لور مخ وړاړولو او دې وويل
 چې "خا دا پوځ يقين دې چې دا د الله تعالى مرضي ده
 د ده چې خومره خوښه ده زه پې د كار كولو د پاسه
 د جيل نه بهر آساتلم او اوس د الله تعالى خوښه ده
 چې زه د جيل دننه نه كار اكرم. د الله چې خه خوښه
 ده هغه خا خوښه ده" ده خپل بچي ښكل كړل، ډاكټر
 خان ورتړ غاړه شو او كاندهي ودرلېنډې شو او ده ته
 پې په مخه ښه او وويل. دې د پولس افسر سره تر نا

ديارلسم باب

دوه کاندېميان دوه شخصيتونه دوه ملگري او يوه فلسفه

”چې کاندې کله هم څه فيصله وکړي ځا دا تسلي وي
چې دا د يو داسې شخصيت فيصله ده چې ځان پې
الله ته سپارې دې او الله تعالی چاته غلطه لار نه
ښايي“
(حضرت باچا خان)

بمبېر کېږي د خپل تقرير په حقله د انگرېزي عدالت نه
نښه غوښتل د باچا خان د ماره د زهرو کوټ وو خو د

شو کله چې ده ته وډ نلې شول چې تاته د خان د دفاع
کوډو هېڅ حق نشته. کاندې هم نه غوښتل چې دې د
جیل ته ولېږل شي. د باچا خان د پاره د کاندې خبره د
کانري کوربه او قانون وړ او کاندې هم که په چا مټ
نوهغه یواځې د باچا خان شخصیت کیدې شو باچا خان
د زهرو دا کوټ تیر کړو. ده ووي:

"زه یو وفادار او مخلص کانگریسی یم او موجوده
وخت کې د کانگریس پالیسي دا ده چې موږ د گرفتاری
او جیل نه خان وساتو. په دې وجه ما چې خه وینا کړي
ده په دې غرض یم نه ده کړې چې زه بغاوت خپور
کړم. ما چې خپل تقریر کې داسې خه وینا کړې ده هغه
په غیر ارادې توګه شوې ده.

زه دا وئیل هم غواړم چې ما د خدای خدمت کار
تحریک په بابل خه وئيلي دي دا ما د خپلوهغه عیسایانو
منګرو په وینا او خواست وئيلي دي چې ماته ېې په دې
بابل د وینا بلنه را کړي وه او دې تقریر کې چې ما خه

خو د باچا خان دا وينا کافي نه وه. انگرېز غوښتل چې
 باچا خان د خپلې مخې نه لرې کړې شي. انگرېز خو دا
 خبره نه شوه زغملې چې د هندوستان يو مشر د
 دوی جذبات ژوبل کړي. زې هغوی خپله داسې څه
 ذمه داري نه محسوسوله چې دوی هم د هندوستان
 د اولس جذبات مجروح نه کړي. مجتهد پټ ایچ. پي. دستو
 ووي چې چې خان چې څه ويلي دي دا ده ارادتا ويلي
 دي دا چېر سنگين الفاظ دي. ده اووي چې خان يو
 غير معمولي شخصيت دي چې اثر لري او دي چې څه وايي
 د هغې اثر د يو عام انسان د خبرو نه چېر زيات او
 ژور دي.

ولې چې خان د خان په دفاع کې څه نه وو
 ويلي په دې وجه مجتهد پټ خپله فيصله د خان د هغې
 تقرير په بنياد رد کړه چې ده بېمېر کې کړې وو
 مجتهد پټ د خان د تقرير هغې برخې ته خاص حواله
 ورکړه چې ده په کې د قصه خوانه بازار د قتلان

الزام دي. د مجتهد پټ د فېصلي مطابق د خات داخبره
چې د انگرېز حکومت په بڼه په سره سينه د دوه سوو
يا دوه نيمو سوو بېي گناه کسانو د هلاکولو نه هم مخ وانه
روي. مجتهد پټ ووي چې داسې الفاظ د اوږد ونيو
په مغزو کېږي د حکومت خلاف کړکه او نفرت خورې
شي.

د کال ۱۹۳۴م کېږي په ۱۵ د سمبر دې لويې خان ته
يو واري بيا دوه کاله يا مشفته سزا ورکړې شوه. دې
بمبېر کې مرکزي جيل ته وليږلې شو. دې هلته يواځې
يوې کوټې کې واچولې شو. ده ته دوه کمبلې ورکړې
شوې وې دې به په بر بند فرش تخلصتو او د جيل
څوکيدارانو او نورې عملې ته ده سره د خبرو اترو
اجازت نه وو.

د بمبېر گرمه آب و هوا د ده د پارا مناسبه نه
وه. ده ته به لوبه نه لگيده او د سختې نړۍ رنجور

خواست اوکړې شو مخکې چې د هغه سیمې آب و هوا مناسبه وه. ولې مقامي واکدارانو د دې خیال او سفارش سره اتفاق و نکړ و دوی ووي:

” مرکزي صوبې کې بڼا غلې کاندې هم تر نا معلومه مودې پورې دیرې اچولې وې. واردها کې د هغه کور ته د هندوستان د کانگریس هر یو نوموړې مشر راځي. او که سیاسي بې اطمیناني کې امانت و شي د هغه کور به د داسې بې قراری مرکز جوړ شي . . . دا خبره غوره معلومېږي چې د بڼا غلې کاندې نه دده د پښتونخوا ملګري لري وساتلې شي. دا به زموږ د ذهني سکون د پاره هم سود مند وي“

د دېو مشکل نه پس مقامي واکداران بالاخر دې ته تیار شول چې خان ” الموده“ ته ورسوي. دې هلته هم هغه ځای کې اوساتلې شو د کوم ځای نه چې جواهر لال نهرو اوس اوس خوشې کړې شوې وو. ده به دلته

تيرې كړې .

کال ۱۹۳۲ز کښې د جيل نه په راوتو دې نيغ کاندې ته ورغلو دده د آشرم منگري کاندې د واردها ريلوي سټيشن ته دده ته ستړي مه شي د پاره راوتې وو. دوی باچا خان د کاجي په دريم کلاس درجې کښې وليدو چې په يوه تخته پروت وو، د تختې د بل سر نه يې خپې ځنکيدلې دده سرته دده زړوکې پروت وو. د پښتنو دا لوی خان او د هندوستان د آزادي د تحريک کا نوموړې مشر او د صف اول هير او مجاهد داسې ښکاريده لکه يو بې کوره او بې وطنه ملنگ. ده چې کاندې آليدو نو سربې را وچت کړو او اُموسيدو. ده خپل ځادر او يو پندل وکي کښې دوه جوړه کپړې په ترڅ کښې راواخستې او د چپې نه را کوز شو.

د انگرېز واکدار اوس هم ده ته زړه ډک وده او دده د پښتونخوا په تلو بې پاندي يو کال د پاره نوره سيوا کړه. دا هيڅ اندازه نشته چې دا پاندي به کله

په جنوري کېږي انتخابونه آشول. د اکتوبر خان د زرگونو
 ميلو لوی نه دې انتخابونو کېږي برخه واخسته او د پښتونخوا
 د اسمبلۍ د پاش منځمن شو. په ده هم د انتخابونو نه وړاندې
 خپلې صوبې ته په تلو پابندۍ وه. جولای کېږي دې د پښتونخوا
 وزیر اعلي وټاکلې شو او ده د هماغه نه اول د اکار وکړو
 چې د خپل دور خلاف بهي د پابندۍ حکم وچت کړو.
 د اکت په آخر کېږي خان شپږ کاله پس د پښتونخوا
 خاورې ته واپس شو. د ده پښتون سپوت نکام محمد یونس
 د ده د واپس په پایله داسې لیکي :

" آخر د جلا وطنۍ او د جیل د ستومانده شپږ و کلونو ژوند
 نه پس کال اوه دیرشم کېږي د سنگینې المیې دا قامي هیږو
 د جوش او خروش او خوشحالی په نندارو کېږي خپلې خاورې
 ته راستون شو. ده نه چې په کوم ډول او مینه پښتو
 ستړي مه شي او دې هغه هیږي یوکران کار دې او نه
 داسې څه چاچ اختې شي چې د هغوی په زړونو کېږي
 ده د پاره غومړه ژور احترام وو."

په مخ د ستوماني او تکليف دغه اثرات ښه جوت وړکوم
 چې په ده تير شوي وو. دې دلته په دې غرض بيا
 را رسيدلي وو چې د طوفاني او سيلابي اوبو نه د قام د
 آزادي کتنه را بهر کړي. عام انتخابونه شوي وو او د
 ده ملګرو ته د پښتونخوا د حکومت قائلولو بلنه ورکړې
 شوې وه. دا يقيناً چې د فتح او برياليتوب وخت وو.
 د پخوانيو کالو د مسلسل محنت او تکليف نه پس فخر
 افغان د پښتو دې عظيم مشر ليدل چې د ده پارټي
 ته د واک او اختيار يوه پيښه تر لاسه شوې وه. دا د
 ده حوصله، کلکه اراده، هنرمندي او د فيصلې قوت وو.
 چې د ده خدائي خدمتګارانو، چې په تن لغې وو او
 تش لاس وو د انګرېز واکداسا نه د اقتدار يوه برخه
 تر لاسه کړه او د مودو راسې د غلامۍ نه پس بې خپل
 پوښې حکومت جوړ کړې وو.

اکتوبر او ورپسې د جنوري مياشت کېنې نهرو پښتونخوا
 ته راغلو او د باحاجات په ملګرتيا کېنې بې د هرې

وه په دې وجه وائسرائي کاندې ته د دې صوبي ددوي کولو اجازت ورکړو.

خان د کاندې په دوره د پير خورشاله وو. دې کاندې ته د هرکلي د پاره نوښار ته راوړي وو. او د هلته نه يې پيښور کښې د ډاکټر خان کور ته بوتلو. کښې شمير کښې خاموشه، منظم او ساده پښتانه د ده ليدو د پاره د سرکونو په څنډه ولاړ وو. کاندې د دوي په ليدو خوشحاله وو. په کلونو کلونو کاندې داسې حالاتو سره مخ وو چې ټول هندوستان کښې به خلکو د ده سره نژدې کيدل د خان د پاره برکت گڼلو. د ده ترخپو به پرليوتل وې د پښتو دا دستور او دا عادت نه وو، هغوی ته باچا خان د نظم و نسق او ضبط سبق ورکړې وو. هغوی به په خپل ځای ولاړ وو او دسترگو او د مخ د تاثير نه يې د کاندې د پاره د احترام جذبه ښه ښکاره وه. اتمانزو او کير چاپيره کو کښې هم کاندې ته په دې ډول ستړې مه شې او بيلې شول. په زرگونو

ته سترې مه شي وئيل. داسې ښکارېده لکه ده سره
 نژدې کيدل، ده سره نژدې کيناستل او خبرې اتري کول
 د دوی د تسلي وجه ولا خان به د دوی تر مېنځه څه منفرد
 نه ښکارېدو. د باچا خان او د ده پښتو عقيدتمندو تر
 مېنځه تعلق. ده نه يواځې حيران کړم بلکه ده جوړ زيات
 خوشحاله هم شوم. موږ تر اوسه دا ليدلي دي چې د فوج
 د يو جرنيل داسې تابعداري کيږي. ولې ما دا آلیدل چې
 پښتون باچا خان ته د جرنيل په څېر تابعداري ورکوي
 فرق دا دی چې د يو جرنيل تابعداري د مجبوري له کبله
 کولې شي او د باچا خان تابعداري د احترام او مينې د
 جذبې تر لاندې کولې شي.

باچا خان په دوی ته رپښتو ته وئيل چې د انقلاب
 روح ځاندهي دي. دوی به چې چرته ايساريدل او ادریدل
 پښتو او سوريو نيفارم کښې خدایي خدمت کارانو په ځاندهي
 سره د خپلې مينې څرکندونه کوله. يو پښتون ده ته مردان
 کښې وويل: "چېرته تاسې د پښتو په څېر څرکونه کوئ او

خوښه کړه، ګاندهي دده د مينې مننه وکړه.

نو بې کس ګاندهي ته دوی، چې موږ بې علمه یو، موږ نادار یو. خو موږ د هېڅ څینې کې نه محسوس وې چې نا موږ ته د عدم تشدد سبق نیودلې ده. ګاندهي د رنځورۍ په وجه خپله دوره لنډه کړه او د معافي کړمې کېنې پې د زیات وخت د پاره د راتلو وعده وکړه. ګاندهي ښه په تفصیل سره د خدایي خدمت کار د تنظیم د مطالعې او حاجت اختو په عرض راغلې وو. ګاندهي د پښتونخوا نه د وتو په وخت د دې، چې تاسو زړه وړتیا او ضبط او تنظیم د ټول هندوستان د پاره یو بل مثال جوړې دې شي ده او دې چې زه ناستو ته په دې زده کړه د زړه د کومې نه اُمبارکي درکوم زه دا دعا خپل زړه کېنې د خان سره ساتم چې د پښتونخوا بانور اولس نه یواځې د هندوستان خپل رولې د انګرېز د غلامۍ نه آزاد کړي بلکه ټولې نړۍ ته په عدم تشدد د عمل کوو.

خبرې اترې کول غوښتل. د کاندهي دا خيال وو چې د
دوى عدم تشدد لا پوخ نه دى. هندوستان کې د
کاندهي د نورو پيروکارو په ډول دوى د عدم
تشدد په ذريعه د مزاحمت کولو د خيال او فکر
سره خو بلد وو ولې دوى په دې نه پوهيدل چې
د عدم تشدد په ذريعه يوه معاشره څنگه پيداواري
جوړېدې شي.

شورو شورو کېې کاندهي اتمانزو کېې د خان
په باغ کېې ديوه وو. زيات کارې دې دومره کمزورې
کړې وو چې ده د اولس سره ملاقاتونه بند کړي و.
ولې چې ده د خبرو قوت نه لرو

باغ کېې دگنډو ميوو او آلوچو په پټو کېې او د سيند
په غاړه غاړه روډو دکرځيدو دکرځيدو نه پس
د ده صحت ښه شوې وو.

يوه هفته پس کاندهي او پاچا خان د چارسدې
د ضلع د دولسم افغانو سره د اړتۍ په منو کېې

د دې نه څنگ نه شو کولې.

کانهي د دوی نه تپوس وکړو چې آیا دا حقیقت

نه دې چې ستاسو عدم تشدد به هغه وخت پورې

قائم وي خو پورې چې باچا خان وي ؟

نا - داسې نه ده ، خدايې د نکرۍ که زموږ باچا

خان هم په عدم تشدد عمل پرېښود، موږ به په دې

کک ولاړ يو دوی جواب ورکړو.

کانهي د دوی په خبرو پسې اځان بدل. کانهي

د پښتنو په حیا رواداری او فطري انداز څیر مین وو.

کانهي دوی ته اووې چې داسې وخت کې عدم

تشدد کول چې تاسو د یو وسله بند دښمن سره مخامخ

هې یوه قدرتي خبره ده. داسې وخت کې خو بل شخص

کېدې نه شي. دا خو داسې عدم تشدد دې چې د کمزورۍ

به کبله پرې عمل کولې شي.

خدایي خدمت کاران انسان د کانهي په دې تجربه

کښې د کونو په باران کښې کړې ده ؟

کانه دي خپله خبره جاري وساتله ده او دې چې حتما مقصد دا دې چې تاسو به خپل کښې په عدم تشدد څنگه عمل کوې ؟ بچا مقصد دا دې چې که د خپلو کمزورو کليوالو سره ستاسو جگړه راشي او هېڅوک داسې نشته چې ستاسو مخه اوهي، ما سواي د دې نه چې ستاسو خپله اراده او ضبط تاسو په کليوالو د دور زياتي نه ايسارولې شي -
داسې وخت کښې به تاسو څه کوې ؟

يو افسر ورته او دې چې مهاتما صيب ! موږ ستا په خبره پوه نه شو. کانه دي ورته ووي چې حتما مقصد دا دې چې تاسو له په کار دي چې د چاقو او د ټوپک په گوزارولو خان مضبوط محوس کړي. او که داسې نه وي، د چاقو او ټوپک نه بهي تاسو خان کمزورې شوې نو بيا نوره خبره دا ده چې بيا ټوپک او توره راواخلي کانه دي ووي چې د عدم تشدد مقصد دا دې چې د ټوپک او توري نه بهي هم خان مضبوط او باور

په ذریعه موب د هندوستان سره بدې کوو وې چې
 د دې په ذریعه د پښتونخوا په تورزن اولس توره
 او ټوپک په دې غرض نشته کوو چې د دوی د
 قوت او مرچا نه د هندوستان اولس محرومه کړي
 شي. ګاندهي وې چې په موب الزام لګوونکې وایي
 چې ټول هندوستان کې پښتونخوا د اسلام یوه مضبوطه
 قوډ ده. دوی وایي چې پښتون د تورې او ټوپک
 مرچي دي او زه ګاندهي چې تاسو ته د ټوپک او
 چاقو او تورې ګوزارولو کې سبقي درکوم. دا زه په
 اصل کې د اسلام دغه مضبوطه مورچه د پښتو
 ګوتش کوم او هندوستان کې د اسلام تحفظ په
 خطر کې اچوم.

ګاندهي وې چې زه دا الزام رد کوم. ایا داسې هېڅ
 لیدنه نشته چې د اسلام سره بدې وکړم. ده وې چې:
 "ایا دا پنځه غقیده ده چې د عدم تشدد په ذریعه
 به تاسو نه یواځې د ټول هندوستان بلکه د اسلامي

لري د نورو مذهبونو او عقيدو تحفظ به هم وکړي شي.
 دا ده حکه وایم چې ټول هندوستان کې یو پښتون
 داسې اولس دی چې صبر، استقلال، رواداري، حوصله
 زړه وړتیا او جلالري. دا داسې خوږ دي چې د پښتون
 په برخه رسیدلي دي او په عدم تشدد عمل کول د
 کمزوري اولس کار نه شي کیدي.

کله چې غلي شو او د پښتنو د سنجیده مخونو په لورې
 وکتل. ده ووي چې که تاسو د دې قوت په راز نه پې
 رسیدلي او د تودې او ټوپک کینولو په وجه تاسو ځان
 کمزوري او بې بڼه گنوي نو دا به ډیره غوره وي چې
 په عدم تشدد عمل کول پریږدئ ولې چې زه دا نه غواړم
 چې د پښتون په څیر یو غاړه او بادر اولس د ځما د
 اثر لاندې کمزوري او بې بڼه شي.

کله چې ووي چې نن ۱۸۰۰ سیکاري فوج په موږ
 حکمراني کوي. ده ووي چې که خدایي خدمت کاران
 به د خدا د عدم تشدد قوت او روحاني طاقت

ولې که په عدم تشدد د عمل کولو دعویٰ یې که ګان
هم وکړي او د هغوی په زیږونو کې تشدد چې وي
دوی په هیڅ ونکړي شي. بلکه داسې وکړي بوه خطر
جوړې دې شي.

د چارسلې یو خدایي خدمتګار د ګاندهي نه تپوس
وکړ چې د زړه نه د تشدد ایستلو نه ستاسو څه مراد دې ؟
ګاندهي ورته جواب ورکړ چې د دې مقصد په خپل
زړه کې د غصې او قهر په جذبې قابو موندل دي. دا
په زړه کې د غصې د جذبې توغده ایستل دي. ده وري
چې که یوکس په ما حمله وکړي، ما ته کنټرول وکړي او ځما
د سپکاوي هڅه وکړي او ما ته غصه راشي د دې مقصد
دا شو چې ما د زړه نه د غصې او قهر جذبې نه ده ختمه
کړې. دا عدم تشدد یو داسې شي دې چې د دی په برکت
سې خپل زړه کې یو قوت محسوس کړي. روحاني قوت
په دې توګه د زړه کې د غصې او قهر جذبې نه ده ختمه

د مازیکر خړه د انخوړه شوه. حجرې کېنې سپوږمې ر
اښدې شوې. کاندې د خدایي خدمتکار تعریف پدې
ډول وکړ چې: یو خدایي خدمتکار هغه کس کېدې
شي چې خپله مرضي خپل رب تک و سپارې. د دې
مقصد دا شو چې یو خدایي خدمتکار به پوهینګار
او محنتي وي. ده اووې چې د تورې او ټوپک کوزارولو
مقصد دا نه دی چې سړې د بیکاره کېنې هغه ته پکار
دی چې د کپې چلولو کار ونه کړي، د کوڅو او کورونو
د صفا کولو کار نشوړو کړي، د طبی امداد بڼیادي کار ونه
کړي او خپل الله په یاد کېنې ساتي. کاندې وې چې یو
داسې کس چې په رښتیا سره په عدم تشدد ولاړ دی
هغه به هرې ساه اخستو سره الله یاد وي. ده وې
چې زه د تپو و تلو کالو داسې داسې کوږم او اوس
په خوب کېنې هم الله یاد کوږم.

کاندې وې چې د سور یو نیفارم په اچولو څوک
خدایي خدمتکار نه شي جوړې دی. او نه د خدایي

دا هغه قوت دې چې د ټوپک او تورې د قوت نه جدا
 احساس لري. ده وې تاسو اوس د عدم تشدد درشلې
 پورې رارسيدلي ېې دا هم ستاسو د پاره يوه لويه کارنامه
 ده او چې تاسو کله په مکمل ډول د عدم تشدد په کور
 وردننه شئ نو تاسو به ځان بېخي بدل محسوس کړئ.
 پخلم اکتوبر پورې د کال نډهې صحت نور ښه شوې
 وو او دوی د پښتونخوا د سويلي ضلعو دوره په هغه
 ويځن کې شوو کړا چې چواځه لال خورو دوی ته ورکړي
 وو. دوی به په کلو کې ادرېدل، کليوالو سره به ېې خبرې
 کول او بيا به ېې سفر جاري ساتلو. دوی د کوهانتر په
 هدې ورواوړېدل. د کرم واده ته ورغلل، هلته ېې ځاي
 په ځاي کې و او لسي غونډو ته تقريبنه و نه وکړل ده
 يوې جلسې ته د تقريبن کولو په وخت وې چې تاسو
 ته پته ده چې پښتون ته د هندوستان په سيمه په
 کوم نظر کې شي ؟ ده وې چې څوک ستاسو نوم
 واورې د هغوی رنگونه زړې شي. مياندي خپل ماشومان

په عدم تشدد ولاړ پاتې شوه دده خوشبويي به د
 هندوستان د اولس په زموږنو وردننه شي او هغوی به
 د غلامۍ نه آزاد کړي. ده ووي چې اې پښتو! د
 هندوستان د آزادۍ ناوې ستاسو د عدم تشدد دمخې
 په انتظار ولاړه ده. دا کار يو تاسو کولې شى.
 دواړه سکانهيان د سويل وچې او پې ځي سيمې ډير
 جاتو په لور ورغلې. خدایي خدمت کاران په ميلونو اېډو
 قطارونو کې د دوى د ليدو د پاره د پاره ولاړ وو.
 اېډه اېډه او دعب ناکه وزيرې او اورکزى د خپلو
 مضبوطو او محفوظو ځايونو نه ټوپک په اېډه د سېکونو
 په تڅلرو د دوى د استقبال د پاره ولاړ وو. ډير به
 داسې وو چې ډولونه او سرنې کافي به پې د دوى په
 ليدو غږولې. دغه سيمو کې داسې بنکاريدنه لکه يونټي
 وي او ميله لگيدلي وي. د اولس په مخونو د خوشحالي
 آثار به څرگند وو.

په شلمه لستم دوى شو ته اوسېدل اوس اوس

وکرل او اولس ته پې غږ وکړو چې وزیریان بنیادمان
 دي، ستاسو په شان بنیادمان دي. ده ووي چې که ما ته
 اجازت راکړې شوره د هغوی سره اُسیدو ته تیار
 یم. د هغوی سره به خبرې اترې وکړم. دا څوک وايي
 چې وزیرې په مینه او دلیل نه پوهیږي؟
 د میاشتي په آخره کې خان او کاندې اُتغانو ته
 وایس شول.

د باچا خان په باغونو کې ونو بوټو پخې مُخندولې
 وې. دوی به د خان په ځمکه کړجیدل راکړجیدل او د
 هندوستان د سیاست په بابله به پې خبرې اترې کولې
 یوه ورځ د سیند په غاړه دوی د خدایي خدمتکارانو
 په حقله خبرې شورو کړې. کاندې جی د باچا خان نه
 تپوس وکړو چې ستا خدایي خدمت کاران په عدم
 تشدد څومره کلک ولاړ دي؟

خا خپل تاثر دا دی، باچا خان اووې چې لکه څنگه
 چې تاسو خپله د هغوی خبرې واوریدې هغوی هغه

که دوی ته موی ودرکې شي، مخا خیال دا دې چې دا
 بېخه شکل اُموي، خود پښتون د پاره په مکمل ډول په
 عدم تشدد عمل کولو کې چې ډیر وخت او سفر پاتې وو. د
 پښتو قبیلو او خاندانونو تر مېنځه په دښمنو او جنگونو
 به باچا خان همیشه زهین او غمجن وو. دوی دواړه
 څه وخت پورې خاموشه روان وو. بیا باچا خان دا
 خاموشي مانه کړه. د ګاندهي ته مخ و واک و لو چې کرانه
 مهاتما! ته پخپلو سترګو وینې چې دا ځمکه ډیره آباده
 او مړه ده. دلته هر څنګه میوه دانه کینې که د
 پښتو تر مېنځه دښمنی او تر ګڼی ودرکې شي نو د
 پښتونخوا دا وړوکي ټوټه د دې نړۍ په مخ د جنت یوه
 برخه جوړېدې شي. زموږ بد قسمتي دا ده چې دا دښمنو
 او تر ګڼی په موږ د یو آفت په څیر را نازل شوې ده. تشدد
 د پښتون د مزاج او طبیعت هغه بنیادي خرابي ده چې دده
 ټولې خوبې خورې. د دې تشدد او خپلو کېنې د دښمنو
 په وجه د پښتو اتحاد او اتفاق د مودو مودو راسې تالا

انگړې د تشدد پښتون په ځای د هغې پښتون نه
زیات پریږي چې په علم تشدد ولاړ وي. هغوی
وایي چې په عدم تشدد ورو پښتون د هغوی (فونکي)
د پاش زیات خطرناک دي.

کانهې په دې موخه باچا خان ته مشوره ورکړه چې
خیلو رضا کارو ته تعمیري پروگرام ورکړه. کانهې د پښتونخوا
د دورې په دوران کې داسې څه پروگرام نه وولیدل
کانهې وې چې دې کې شک نشته چې پښتون ته عدم
تشدد پر ذریعه د جګیدو چل زده دي. اوس دوی ته
دا هم ښودل په کار دي چې د عدم تشدد دا عمل د ژوند
په نورو معاملو کې روان کړي او د یو ګوان کار دي ولې
چې امن کې د جنګ جګړې خوندي او ښه نشته. کانهې
دوی چې د جنګ د پاره انسان همیشه ځان مجبوره کوي
او ځکه نن ټوله لړۍ د ویر او فساد او جنګ جګړو او
تباه کارو نه ځکه ده.

کانهې وې چې خدایي خدمت کارانو له په کار دي

خان دکاندهي د غېږې سره اتفاق وکړو. ده وې چې په دې لړ کې ما اتمانزو کېنې د یوه مرکز پر لستو منصوبه تیاره کړې ده. ده وې چې ثما اراده داده چې زه یو مثالي کلي جوړ کړم.

د خدای خدمت کارانو په مرکز کېنې به موږ هان ته پخپلو خپو د ادریدو، په خپل کور د پوره کیدو هدف ټاکو. چې هغه سړې په کاس راوستې شي چې موږ به په خپله جوړه کړو. یواځې هغه میوه دانه او سبز یانې اخوړې شي چې زموږ په خپله خادۍ پیدا کیږي. او په دغه ډول به دې مرکز کېنې هغوی ته د زده کړه ورکولې شي چې د یو قام په خیر موږ څنګه پخپل هان باور کولې شو. باچا خان وې چې د یو باعزته او دروند اولس سره دا خوند نه کوي چې د نورو آلسونو جوړه شيان او پیداوار استعمال کړي.

کاندهي ورته زړه په بیه وې چې خدای خدمت

دكاندهي دا خبره خوښه شوه او باچا خان ته يې تجويز وړاندې كړو چې د خدايي خدمت كارانو بڼه ډېره واردها ته راوړېده چې دوى هلته په كډۍ د كار كولو فرست ايډ، د صفائي كار او بنيادي تعليم تر ټوله كړي.

باچا خان د كاندې جې په دې پېښ كې ډير خوشحاله شو. كاندې ورته بيا وې چې خو پورې د ټول كارونه په خپله زده كړي. دې پروگرام كې كاميابى موندل كړانه ده.

سترگه د مغرب په لور د كوه سپيد په څوكه ولاړه وو هوا ډيره تندي سره يخه شوه او دوى دواړه د خپلې ديرې په لور راوړيدل.

كاندې وايي بې ده ته وې. چې دا كافي نه ده كه يو كس خپله وسله كوزل كړي. عدم تشدد داوچې درجې يو اعلى اصول دې دا د روح قوت دې. داسې لكه يو سړې خان كې خدايي قوت پيدا كړي. دوى د آلوده نه شو كې د اولو به ولو تندي سره پورې

او د برکت سبب جوړې دې شي دوی په تلو تلو کېږي
 د آلوچو د باغ په یوه غاړه ادریدل. کاندې د باچا
 خان په لور وکتل چې کوره! که ته یواځې اتمانزو
 کېږي هم د عدم تشدد په ذریعه معاملې هورې کړې
 نو ستا د تشدد ټوله مسئله به همواره شي. ده وې چې
 د عدم تشدد بنیادي اصول دا دي چې کوم یو شي،
 کومه یوه خبره ستا په حق کې غوره وي هغه هم داسې
 د هر چا په حق کې غوره وي. کاندې او وې چې زموږ
 تعلقات د فرنگي سره هم بدليدې شي که موږ ورته اوایو
 چې موږ خپل حفاظت پخپله کولی شو. تاسو چې زموږ
 د تحفظ دپاره کوم پولس او فوج ساتلې دي موږ ته
 د دې ضرورت نشته.

څنگه چې تیاره په وادی خورېده کاندې او باچا خان
 ساده خوراک وخورېد او چرته د نگو غرونو کې پروت یو
 لرې کلي کې څه وخت تیرولو په حفله بې خبرې اترې
 کولې. باچا خان ورته او وې چې کاندې جی! سوات به

کښې وړې چې هې نه چې هم هلته چرې پاتې شي
 بيا به د خپل پير وکاسا لټوي او ته به نه وي بيا به
 څه چل کيږي؟ باچا خان ورته په خدا ووي.
 دا دواړه کساند هيان او منگري د يو بل نه متاثره
 وو. باچا خان به د کساند هې احترام کولو او دده مشورې
 ته به پې د قدر په نظر کتل هم داسې کساند هې د باچا خان
 احترام کولو. دا دواړه د هندوستان د آزادي د تحريک
 سربنکران هم وو او دواړه منگري هم وو د سنجيده
 خبرو اترو او لويو لويو فيصلونو علاوه به پې کله نه.
 کله د يو بل سره تړون کولې. د يو بل په ليدو به خوشاليدل
 او د يو بل نه په جدا کيدو به زهیر يدل.

په دويم نومبر کساند هې د پښتونخوا د غېرقي خاورې
 نه قلمي هندوستان ته روانيدو ته تيار شو. ده پښور
 کښې خدائي خدمت کاږو ته ووي. خدائي خدمتکارو
 په عدم تشدد عمل کولو له کښې هغه حد پورې بنسټه
 د خپل کومې دې شخصه لودي هم دوي نه دي

کونو میدان هم پراخه کړې. بچر حال تاسو چې نومره
پر مخکې کړې دې دا د ستاینې وړ دې او ضرورت
د دې خبرې دې چې دا تجربه جاري آساتلې شي.
که الله ته منظوره وي د خدایي خدمتکارو دا تحریک
به کامیابي مومي.

د پښتونخوا په خنډه د ټپکلا نه کاندې ریل
کامیابي کېږي د واردها په لور روان شو. چې کله کامیابي
د پنجاب په سیمه ورکړ شو، کاندې د هنې ملګري په
بایله چې ده ورستو پښتونخوا کېږي پوړینې وو ا لیکل.
"د خدایي خدمتکارو تحریک را روانو وختونو کېږي
کامیابي مومي یا نه مومي دا بیله خبره ده نومره
پورې چې د دې تنظیم د مشر تعلق دې، دا حقیقت
خه شک نلري چې هغه حات په دښتیا سره الله تعالی
نه سپارې دې. د ده دا پنځه عقیده ده چې الله تعالی
ماته د هر چا نه نژدې ده او دا هم وایي چې حاتم تحریک
هله کامیابي شي که د الله تعالی مرضي رموږه ملګري

نکانهي اَلِيکل چي "کله موب په ټيکيلا جدا شول
 زمونږ په سترگو کښې اوښکې وې ماته په کار دي چي
 زړر د پښتونخوا دوره کووم. باقي ټول هندوستان په
 رښتوني توگه په عدم تشدد عمل کولو کښې ناکامه کيدې
 شي ولې دا قومي اُميد دي چي د پښتونخوا اولس په
 د اور په دي سيند پورې وتو کښې بريا پلي شي.

دا حکه چي باچا خان يو داسې مشر دي چي پخپل وينا کار
 د برکړان دي او دده هره يوه خبره دده د رضا کارو
 د پاره د يوه داسې حکم اثر لري چي هغوی پرې وېر په
 خوشحالي عمل کوي. ټول هندوستان کښې بل داسې مشر نشته
 چي هغه خپلو کسانو ته نه خه اوای او هغه کار په هغه وخت
 اوشي. دي د عدم تشدد په بابه تشې خبرې نه کوي دده
 روح او زړه په دي فلسفه او فکر لري دي پريږده چي
 شکمن شک کوي. ما چي د پښتونخوا په سيمه په دي پنځو
 هفتو کښې خه اَليدل دي زه حيران کړې يم. که شک من
 دا هراڅه پخپلو سترگو اويني نو د هغوی شکونه به داسې

شوارسم بابد بېلجا خان د جد و جهديتيجه

(۱۹۳۹ء - ۱۹۴۷ء)

رسول الله صلى الله عليه وسلم ته «په مشكلات
 ودينيېت وو خو دې چرته مليوسه شوې نه وو
 او اخر بريالي شو. ده مونږ ته د اُميد او مسلمان
 جد و جهد سبق راكړې دې. كه چرې مونږ د
 خپلو مشكلاتو مقابله په صبر او استقلال سره
 اُكړو نو داسې څه وجه نه ښكاري چې مونږ
 د وې ناكامه شو. د آزادۍ د پاره جنگ
 كول يوه مهمې او جائزه خبره ده او د علامي
 زنجيرونه شلولو د پاره لاس خپې وهل يو
 دښتوښت او عظيم كار دې»

د جرمني خلاف د جنگ اعلان وکړو او هم داسې نوي
 دلي کېږي د برطانيې وائسرائي لارډ لين لنگو هم د
 خپل هیواد په مرسته کېږي د جرمني خلاف اعلان
 جنگ وکړو. نه ورسره چا مشوره وکړه. او په تېره
 صلاح چې درې سوه ملینه هندوستانیان په دغه
 سحر د خوبه را پاڅیدل نو ورته معلومه شوه چې
 د نړۍ په بله غاړه دوی په جنگ اخته کېږي شوي
 دي.

دوه هفتې وروستو د کانگریس ورکنګ کمیټې اعلان
 وکړو چې دا د فاشې یرغل غندنه کوي خو کانگریس
 په په یو شرط د برطانيې د جنگ په کوټشونو کې
 مرسته کوي. یو آزاد جمهوري هندوستان به دین
 په خوشحالی سره د باهمې دفاع په غرض د جرمني
 د یرغل خلاف د نورو آزادو هیوادونو ملګرتیا وکړي
 د ایمپائر د پاره د جنگیدو نه آگاهو په کاراده چې

چې جنگ ختم شوې نه وي. چې كله جنگ اودريزي
نو د بھارت د مستقبل په حقله د خبرو اترو د پارا
به جوړښت وخت وي. اوس د ايمپائر د دفاع كولو
په فرض د جرمني خلاف زموږ سره جنگ كېي شريك
شي.

شپږ ورځې پس د كانگريس وركنگ كميټي فيصله
وكړه چې د فرنگي به هغه وخت پورې مرسته نشي
كولې خو پورې چې د بھارت په حقله دوى خپله اراده
او منصوبه ښكاره او واضحه نكړي.

د كانگريس وركنگ كميټي د كانگريس ټولو وناړتولو
او پېتونخوا كېي ډاكټر خان صيب ته هدايت وكړ
چې د جنگ خلاف د احتجاج په توگه د استعفى كړي
شي. د كانگريس اوراج ترمېنځه د اوو كالو د امن نه
پس يو ځل بيا د جنگ تيارى كولې شوې.

په بل لور د بھارت په كلو او بانډو كېي او
هره لويه صوبه كېي د لور يا جنگ د نه ختمېدونكي

کلوټو د یو بل سره امن کښې پاتې شوې وې خو دوی
اوس د فرنگي د "تقسیم کړه او حکومت کوه" د پالیسی
د اثر لاندې راغلې وې.

کال ۱۸۵۹ء کې د بمبېر گورنر ماؤنټ سټورټ
الفتن خپلو افسرانو ته دا هدايت ورکړې وې چې د
روميانو په دې خبره عمل کوې "چې که تاسو په نورو
آلسونو حکومت او راج کول غواړئ نو دغه آلونه
خپلو کې تقسیم کړئ" دې کې څه شک نشته چې د
هندوانو او مسلمانانو رسم او رواجونو کې فرق وېلي
د پنځو سوو کلوټو راسې د دوی تاریخ یو وې. ځکه داسې
صوبو لکه بنگال کې د دوی لباس او ژبه هم یوه وه
او د یو نابله کسی د پاره دوی کې څه فرق کول
مکنت نه وې خو د فرنگي واکمن د پاره د هندو او مسلمان
ترتېلو غټه کمزوري د دوی تر مېنځه دغه اختلافات
وې.

مسلم لیک ۱۹۰۹ء کې د احمد کنې راغلی وو او د

دا د یو بل رقیبان شول۔ د دوی تر مېنځه فرق
 دا ؤ چې کانگریس آزادي غوښته او د فرنگي د
 مرستې ملگرتيا نه کولو په پالیسي روان ؤ۔ مسلم
 ليک په بل لور ايمپائر کې دنده دنده د دو مینین
 درجه غوښته او د تاج او د راج د ملگرتيا په
 پالیسي ۱۱ ان وو۔ دا هغه وخت ؤ چې خدای
 خدمتگار هغه یواځې مسلمان تنظیم وو چې د کل
 ۱۹۲۰ نه پس په جاکه د فرنگي د راج او
 واک خلاف ؤ۔

د نولس سوه دیر شې لس کلونه آخره کې آزادي
 موندل د یو حقیقت په ډول ښکاره شو۔ د یو
 آزاد مسلمان هیواد د پاره تحریک زور او قوت
 حاصل کړو۔ د کال ۱۹۴۰ء په مارچ کې مسلم ليک
 د لاهور په اجلاس کې د یو آزاد او خپلواکه مسلمان
 سیاست غوښتنه اکره۔

د ليک صدر محمد علی جناح اعلان وکړو چې مسلمان

چرته چې مسلمان گوت شمير کښې دي. دې کښې په
 د بنگال، کشمير، آسام، پنجاب، سندھ، بلوچستان او د پښتونخوا
 صوبې شاملې وي. ليک خان او د ده خدایي خدمتگارانو
 ته د هندوانو خلاف جنگ کښې د لاس کولو بلنه ورکړه.
 خان ووي چې داسې نشي کيدې ځکه چې د مسلمان
 دښمن هندو نه دي. نورنگي د مسلمان دښمن دي
 ده ليک ته ووي چې کله نورنگي ورک شي او دا
 وطن آزاد شي نو مسلمان او هندو متحده هندوستان
 کښې يوځای پاتې کيدې شي. دا دواړه آلوده وړاندې
 هم يوځای پاتې شوي دي او په پيړيو پيړيو د يو بل
 کاوندو کښې پاتې دي. ده ليک ته بلنه ورکړه چې د
 نورنگي خلاف جنگ کښې د کانگريس سره ملگرتيا وکړي.
 ليک د باچا خان دا پيش کش رد کړو چې ليک
 د داسې کانگريس مرستيال نشي جوړې دي چې د
 هندوانو د غلبې لاندې وي. مسلم ليک د باچا خان

۱۹۴۰ء کښې جرمني په فرانسه قاېض شو. ورپې د انگلستان وار وړو د کانگريسي ورکنگ کمیټۍ په دې خبره بحث وکړو چې د حملې په صورت کښې به بهارت خپله دفاع په کوم ډول کوي؟ آیا دا به خپله دفاع د عدم تشدد په ذریعه کوي او که د تشدد په ذریعه.

کانهې او باچا خان دا دلیل ورکړو چې دا هڅه د سره څه مسئله نه ده ځکه چې "عدم تشدد" داسې څه حکمت عملي نه ده چې کله ضرورت وي. سرې د تره لاس په سر شي. دا د ژوند یوه لاره ده یو اخلاق دې. دا د ژوند په ټولو اړخونو لاکو دې او د دې نه د هر یو ضرورت په وخت کار اختل په کار ده. که بهارت د خپلې آزادۍ حفاظت د وسلې په ذریعه کوي نو دا خپله آزادي څنگه د عدم تشدد په ذریعه کتلې شي د تشدد او د عدم تشدد په سوال کمیټۍ د اختلافاتو ښکار شوه پښوښت کاله کښې به رومني ولس د آزادۍ د تحریک نومېالی

ولي د دې په ذريعه د بهرني دشمن لاره نيول
ممکن نشي کيدې ورکنگ کميټې دا غمزن قرار داد
منظور کړو چې "د دې د پاره د کاندهي جي په
لاره پکي گران دي"

کاندهي خپله لاره جدا کړه. ده کانگريسي ته ووي
چې زه به ستاسو هغه وخت ملگرتيا کووم کله چې
تاسو په عدم تشدد عمل کوې د عدم تشدد په بابه
باچا خان سخته رويه اختيار کړه. ده ووي چې که
چري کانگريسي په اصولي ډول هم د عدم تشدد د
لارې نه بې لارې شو نو دې به د کانگريسي مرستيال
نه وي. د باچا خان رويه ځکه سخته وه چې که دې
يو انج هم د دغې لارې اخوا دېخوا شو نو پښتونخوا
به لمبه شي. هلته به د هندو او مسلمان تر مېنځه
تاؤ توپيخوايي د وينو درياب شي.

د باچا خان فيصله کړندې او خبره لنډه وه. ده

ووي "همه زه دې کميټې کي نه شم، بلکې د دې

دا زموږ په ژوند خوسا دې او دا يو پايداره او مستقل
قدر دې ده وې چې خدایي خدمتکارانو ته هغه څه
کيدل په کار دي څه چې د دوی د نوم نه ښکاره ده
د الله تعالى او د انسانيت خدمتکاران دا خپل سوونه
خو وړکوي ولې د بل سر نه پريکوي.

د کال ۱۹۴۰ء جولای کښې کانگريسي بيا دا پيش کش
وکړو چې موږ د انگرېز واکمن سره د جرمي خلاف
جنگ کوو ته تيار يو، هندوستانيان به فوج کښې شامل
شي او اتحاديان به مضبوطه کړي که چېرې موږ ته
خود اختياره حکومت را کړې شي.

چرچل وې چې داسې نه شي کيدې. چرچل وزير
اعظم وو. ده وې چې زه په دې غرض د انگلستان
د باچا اول وزير نه يم جوړ شوي چې د ايمپائر
په لريدو لاس پورې کړم. ده تير شوي وخت ته
کتل خو دا خبره او دا حقيقت ښه جوت وو چې د

کاندې په لاره روان شو. دې او باچا خان بيا د
 ورنگ کمپنۍ غړي جوړ شول کمپنۍ کاندې ته وې
 چې يوه بله ستياگړه کښې د اولس لاره سمه کړه.
 کاندې ورته ووي چې زه به په دې خبره غوکړم
 خات د سياست نه خات د دې ته اساتلو. ده
 خپل وخت خپل اولس د نادارۍ او ناچارۍ د تيارونه
 را ايستلو ته ورکړو. دې به هميشه د پښتو په نادارۍ
 غمښت وو. دا د ده ارمان وو چې پښتون پخپله خاوره
 نيوازه او آباد شي او د مفلسۍ د رنجيرو نه
 د ده زياته سپکه شي.

ده د کاندې سره آشرم کښې د تعميري پروگرام
 په بابه يو فکر جوړ کړې وو. د دې تعميري پروگرام
 مقصد دا وو چې د يو کلي معيشت په خپلو خپو
 ادروي او د پښتون د مزاج نه جنگ، تشدد، آباسي.
 ده د کلي د خدمت د پاره د اتمانزو سره نژدې يو
 مرکز پرانستو. ده دلته د خات د پاره يو ورېکي کچه خپر
 جوړ کړ او د اتمې خوا، د اتمې واکمنۍ د اتمې

دځا به د ښځو د حقونو او د سړو سره د دوی د
 اوبه په اوبه کار کولو د پاره خپل غږ اچتولو. د
 کوهانې سره نږدې د ښځو یوې جلسې ته د تقریر کولو
 په وخت ده وې چې:

”تاسو ته به دې هیواد کې د خپلو روڼو سره
 سم حقونه حاصل وي. مونږ د یو کادې د دڼو پایو
 په شان یو. او چې څو پورې مونږ د یو بل سره خوا
 په خوا روان نه یو، زموږ د دې کادې حرکت او
 پر مخکې کران دي“

خات د کیمپونو لگولو هفتې شورو کې د دځا
 خپله طریقه وه او مقصد یې دا وو چې خدایي خدمت
 کارانو ته د تعمیری پروګرام زده کړه ورکړي وې پر کړا
 کې د کلي په سطح د یو بل سره کار کې لاس امداد
 کول وو. د کلي د کوچو چنو صفاتي، خپلې کښالې د خپرو
 اترو په ذریعه هوارول، د یو بل خلاف د تشدد
 کولو نه مخکې کول او خپلو ماشومانو، جینکو او هلکانو

خو بنی، متی، جوش او خروش او د ژوند حرارت
 غالب وو. دلته د ډولونو او سرنو آواز خور وو —
 کیمپ کې د ننه او بهر د میلې کیفیت وو.
 د کیمپ د دودې نه پس ماري بر اتمانزو کې د
 چینکو یو سکول ته لاړه.

د چینکو سکول د پښتونخوا په سیمه عجیبه غوندې
 ښکاریدو. بیا خان دې ته بلنه ورکړه چې اتمانزو
 کې ځما په کور کې یو څو ورځې تیرې کړه دې د باچا
 خان په لوی او پراخه کور کې څو ورځې تیرې کړې
 او په پټو، باغونو او د غرونو ننداره پې اکره او د
 باچا خان د ځوی ولي خان سره به پې خبرې اترې کولې
 دا لیکي چې "ماده ولي نه تپوس وکړو چې تا ته د پخوانو
 ورځو څه خبرې یادې دي"

ده وې چې زه دوښې لس کلنزه کې ډیر وړې
 ووم او څه راته یاد نه دي خو کال ۱۹۳۱ء کې حالت
 ډیر بد وو. ده ته یاد وو چې د اتمانزو نه فوځ څنګه

محاصره تيځه دا شوه چې فصلونو او خاوندو ته نقصان
 ورسيدو او په بل لور د كلي كوڅې د كنده نه ډكې
 شوې. ده ووي چې خلك به سخت وهلي شول.
 زه په خپله د فرنگ نوځيانو دومره اولهلم چې بې مرغه
 شوم.

ماري بر وائي چې بل سحر باچا خان د كور د نوځ
 بند يانو نه وختي را پاشيدلي وو، دې د ملازمانو سره
 لگيا وو كار يې كولو، كور كې د ننه او بهر يې چارو
 اولهله. او بيا باغ كې د كار كولو نه اځپا هېڅ خان
 د يوې گهنتي د پاڼه په كهلوي كار وكړو خان بانه
 ووي چې زه يې كاره نشم پاتې كيدې. ټوله وځ
 خلك د تللك د كيمپ په بابله به يې ده سره خبرې
 كولې او د خلكو سره به يې داسې كپ لگولو لكه دا
 ټول د ده د وېوكوالي ملكي وي.

ماښام د باچا خان محوئي غني خان مخا ملكي شو

هر هغه چاسره په جنگ وو چې د ده په خيال كېږي
 بد معاش وو.

د غني د دې خبرې نه دا اندازه كولاى شته كړانه
 نه ده چې د خان په ژوند كېي نومونه لري بدلون
 راغلي وو. د خان عمر دروشت كاله وو چې كله غني
 پيدا شو. مونږ د هاتماكاندهي په ژوند كېي هم دوه
 تاو ترينخواي ونيو. كله چې د ده عمر د شلو اوڅلوښتو
 كالو په منځ كېي وو. وايي چې كاندېي به دې
 عمر كېي د خپلې ښځې سره تل اخته وو او په كور
 كېي به يې شور شهرب او د غوږ جوړ كړې وو
 كاندېي په دغه عمر كېي ښه كرم مزاجه وو خان
 خپله هم دا مني " چې كله ده هلك ووم زه دېر
 زيات كرم مزاجه ووم. د پښتو كرمه او توده وينه
 خاړو كېي اوږدې راوړېده ماچې د الله د رسول
 صلى الله عليه وسلم د ژوند ~~مطالعه~~ كېي سختو
 حالاتو كېي هغه څنگه پر سكونه پاتې شوې دې. د

وؤ - شوک چي د هندوستان د آلسونو په بابه خه
لږ ډير معلومات لري هغوی پوه دي چي پښتون
شوک دي. او څنگه مزاج لري. مونږ دا اندازه کولې
شو چي خان ښه په شعوري ډول خپل مزاج او
طبیعت د عدم تشدد په لور واړولو. او بیا پرې
ټول عمر کلک پاتې شو.

د پښتو سره په څنگ کار کولو دوران کښې د خان
په ژوند کښې په زرگونو داسې وېرې وېرې تبدیلی
راغلي وې. د آتمانو د مفروړ مرتضی خان په
څیر کسان، چي د چا، په بابه غني خان خپل کتاب
"دي پنهانز" کښې لیکلي دي، د خدای خدمت کارانو
په تنظیم کښې د جیل نیولو نه پس کماندان جوړ
شو. دې مفروړ یو عطا خان وږلې وؤ ده کښې د
باچا خان په څیر پوځ بدلون نه وؤ راغلی. د ده
د پاره په یو وخت یو بزرگ او خان جوړیدل
کمان وؤ. په هر حال دا مثال د پښتون ځمکې داک

غني د مرتضى نه تپوس وکړو چې يو پخواني مفور
د عدم تشدد په لارځه روانيدې شي؟ ده ورته
وېي د روحاني قوت په ذريعه داسې کيدې شي دا
هغه قوت دې چې د انسان مخني قوتونو ته شکل
او توان وکوي. ده غني ته وېي چې دغه ثلورو
کالو کې زه يو وېوې غوندې بزک ووم. ما دې
دويان کېي دا کوشش وکړو چې زه د خپلو ارمانونو
او خواهشونو په حايي د خپلو خوبونو مطابق ژوند تير کړم
دا يو نوې کار وو دا يوه معجزه وه. ما د غوره اميدونو
د پاره غوره موقعي نظر انداز کړې. ما هغه ټيکې
ټيکې جينگو ته څه نه ويل چاچه په ما باور
او اعتماد وکړو. مرتضى په غير ارادې ټوله عدم
تشدد د قوت څرگندونه کوي. عدم تشدد د انسان
سره د انسان د مينې او محبت عملي مظاهره ده.
او ته هغه څوک نشي ژوبل کولې څوک چې په تا
باور کوي، په تا اعتبار کوي. دا د هيت چک مفور
د ما د اقليتي شريعت د حاکم په څېر د ما د

تالاش او لټون کښې جيل ته وردننه شوې وو. پاچا خان ته په امن ناکه توکه د کارکولو وړيو وخت حاصل نه شو. د کال ۱۹۴۱ء دسمبر کښې جاپان په پول هاربر حمله وکړه او د سويل مشرق ايشيا په لورېې پر مخکې شورو کړو. وړاندې ملايا راپورټه او ورپېې سنگاپور را درېل شو او پيل ۱۹۴۲ء مارچ کښې زنګون هم جاپان ته مخه ورکړه. د دې مطلب دا وو چې جاپان د هندوستان تر يوې را ريدلې وو. د انګلستان حکومت يو وار بيا د جنګ پاره ډګنګري د مرستې تر لاسه کولو کوشش وکړ ونو پدې بابله څه دغه را نغله کانګري ته د اول جنګ عظيم نه پس د هندوستان سره د فرنگي دويه ياده وه او په دا وجه پې غوښتل چې هندوستان ته څنه حقونه په سمدستي توګه ورکړې شي ولې چر چل دې خبرې د پاره تيار نه وو چې په هندوستان د

قانون يا د يوې کښالې په بابله خپل خپکان او احتياج
 څرگندول وو. ځاندهي دا فيصله کړې وه چې د
 دې تحريک مقصد به يک يو او بڼه واضحه وي.
 هغه دا چې انگرېز ته اوښلې شي "چې بھارت نوښت
 کړه؟"

انگرېز د دې تحريک په مقصد پوه شو. کال ۱۹۴۲ کې
 په ۹ اگست ځاندهي او د کانگريس د ورکنگ کميټي ټول
 غړي اُنيول شول. د دوی نه علاوه ټول ملک کېنې
 د کانگريس په سلونو مشران گرفتار کړي شول.
 د پښتونخوا په سيمه خدايي خدمتکاران د کانگريس
 بيرغ په لاس په سرکاري دفتر او عدالتونو ورغلل
 دوی د سرکار خلاف نارې وهلې. داسې نارې وهل
 د فرنيټير کرائمز ريکوليشن لاندې يو جرم وو. حکومت
 ټول عمارتونه اُنيول او چې چا خدايي خدمتکار به
 عارت ته د ننوتو کوشش کولو هغه وهلې او ټکولې
 شول. ډاکټر خان صيب چې درې کاله اکاډمي

حکم لاندې وو. ده هلته د فرنگي د جنگ د کوششونو
خلاف يو تقرير کول غوښتل.

ډاکټر خان به هم خان گرفتاري ته وړاندې کولوو چې
کله به هم دې لوبکي ته لاړو، سرکار به دې هلته
کیر کړو، موټر کښې به پې داچولو او پېښور ته به پې
دا ورسولو او نوټې به پې کړو. دې په دې طريقه تنگ
شو او د چارسدې نه د پنجوسو رضاکارو سره مردان کښې
په يو عدالت د چاپې وهلو د پارک روان شو. دوی
هلته د پولس سره مخامخ شول. دوی خپلو کښې لاسونه
کنجې کړل. او سم په هغه روان پاتې شول. پولس په کتکو
د دوی وهل شورو کړل. دې وهلو کښې د خان صيب
دوه هډوکي مات شول. دې کبرقار کړې شو او دهرې
پور جيل ته اړيږلې شو. دا هغه جيل دې بچرته به چې
هغه قيديان ليرې شول چې د سرکار په نظر کښې
به د سختې سزا مستحق گرځيدلي وو.

د کال تر آخره پورې ټيټه زړه هندوستانيان

جنگ يره او نحه د جاپان يره وه چې حکومت او بنسکي
 بهيونيکي گيبي، کوټکو چلولو او د گولو چلولو نه کار اخستل
 شورو کړل. مقصد بهي دا وو چې د هندوستانيانو حوصلې
 ماتې کړي شي. او د دوی مظاهري او احتجاجونه خاموشه
 کړي شي. کاندهي او د کانگريس ټول قيادت په جيل
 کېږي وو. په ټول هندوستان کې د تشدد اور نغوس
 شو. په تھانو، جاکخانو، د ريل په سټېشنونو حملې شورو
 شوې. د فرنگي د واک او اختيار هره يوه نېغه تپاه کړې
 شوه. د تاسا او تېلي فون تارونه اشلولې شول.

انگلستان د دې کاروايو جواب په قوت سوه ودرکړو
 چوچل دا خبره منلې وه چې دا وخت غټ شمير کېږي
 سپين پوستي فوځ د هندوستان په خاوره پروت وه.
 دا يوه معجزه وه چې پښتونخوا داسې حالاتو کېږي
 خاموشه پاتې شوه. پکښک او چا پې جاري وي ولې د تشدد
 او ولانکارۍ پيښې نه وې. په دې موقع ځنډه رضا کارو
 د باچا خان نه تپوي وکړو. چې مونږ د مواصلاتو

خوچې کله داسې وکړې نو بیا به تهاو کښې حاضر شي او هلته به د خپل وداني اقرار هم وکړی. ده وې چې داسې کولو سره به د رضا کارد اخلاقي جرأت نور مضبوط شي دوی د خپل پاچا په نه ماتیدونکي عدم تشدد سرونه اخزول.

د جنگ باقی ورځو کښې د هندوستان سیاسي مشران جیلونو کښې اُسانې شول او د فرنگي زور ظلم د آزادي تحریک قابو کښې کړو. چې د جنگ خاتمه را نږدې شو د فرنگي روڼې کښې نرمې راغله. د اولس جذبات د آزادي په حق کښې ژور د کال ۱۹۴۵ء کرمو پورې ټول سیاسي قیدیان را خوشي کړې شوي وو. د لیب پارټي حکومت چې هندوستان ته پې د آزادي ورکولو وعده کړې وه منتخب شوې وو او چرچل د وزیر اعظم په چټ ریتاړ شوې وو. د کال ۱۹۴۵ء مارچ کښې چاکتر خان صیب یو وار بیا هغه وخت د پښتونخوا وزیر علی جوړ شوې وو کله چې د لیک د وزارت خلاف

ته به زر خود اختیاره حکومت ورکړې شي" په عملي توګه آزادي ګټلې شوي وه خو دا سوال را پيدا شوې وؤ چې چا ته اقتدار منتقل کړې شي؟ دا یو علي سوال نه وؤ ولې چې کانګرېس او مسلم ليګ یو مخلوط حکومت جوړولو کېنې پاڅي راغلي وؤ. د مسلم ليګ غوښتنه دا وه چې دا د هندوستان د مسلمانانو پراخې نمائنده تنظيم وګټلې شي. خو کانګرېس دا خبره نه منله. کانګرېس کېنې د مسلمانانو شمير درې فيصده وؤ. کانګرېس د مسلمانانو او هندوانو یو شريک هيواد یو متحده ملک غوښتو. مسلم ليګ بېخي یو مسلمان ملک غوښتو او داسې مخلوط حکومت ته تيار نه وؤ چې چرته د فرنگي ځای هندو اُنيسي.

کله چې د ليګ د شموليت نه بغي یو عبوري حکومت جوړ کړې شو نو ليګ د دې حکومت د بائیکاټ کوو غږ ورکړو او د احتجاج په توګه ېې د کال ۱۹۴۶ اُشپارم اګست د راست اقدام" ورځ اُتاکله. په دې ورځ قطبي

شول اولس بې وسه وو. د خلورو ورځو د فادونو
نه پس بناس غلې شو.

د نورغښتن بنګال نواکلي بناس کښې مسلمانانو خپل
يدل واخستو. هندوان او هلي شول، او ژلې شول او په
نېرودستی مسلمانان کړې شول. کاندې دا ټول تشد
په خپلو سترګو آليدو. دا وخت د ده عمر شپږ اويا
کاله وو او په سته هم ناروغه وو خو دې يو غلې
تماشکیر نشو پاتې کيدې. ده نواکلي ته د تلو اعلان
وکړو. د کانګرېس مشرانو ده ته هلته د نه تلو مشوره ورکړه
ده ورته ووي چې زه دومره پوه يم چې څو پورې
زه هلته لاړ نشم زه به بې آرامه وم.

د کاندې سره هېڅ منصوبه او پروګرام نه وو. دې
د نواکلي په انکار انکاس بنار کښې بغير د څه حفاظت
ودنوتو. د ده په سينه کښې د مسلمان او هندو دپاره
د مينې او محبت نه سيوا هېڅ نه وو. ده اعلان وکړ
چې زه به هغه وخت پورې دلته موجود وم څو پورې

د فسادونو په دې وخت کېې اوس د هندوانو د بدل
 اختو نمبر وو. بهار کېې هندوانو په مسلمانانو داسې حمله
 وکړه چېپې ښځې نیت و نابودي کړل. کاندېې د نواکلي
 نه باچا خان ته پیغام کېې ووې چې بهار ته خان اوسوه
 داسې د فسادونو په تود تنور کېې کاندېې او باچا خان
 د هندوستان یواځني سیاسي مشران وو. چې د آمن
 قائمونو د پاره پې خپل ژوند په خطر کېې واچولو
 او د آمن مثال پې بل آساتلو.

د کاندېې په څیر د باچا خان سره هم د ښې محبت
 او عدم تشدد وسله وه. دا خاموشه دروند او باوقاره
 انسان یو ریښتونی ملنګ او پختون نقيی او د غرونو
 نه دنگ انسان د لمبو په دې طوفان ورننوتو. ده د
 هغه حایه کاندېې ته اُلیکل چې "ستا دا خبره صحي

ده چې زموږ عدم تشدد آزمائښت کېې کړ دې"
 د ننگونو په شمیر کېې پولیس او د فوج سپایان چې

چې ته آمن او آمان به ځای کولو کښې راغلې وو.

میلمه وو. هغوی به چې څه خورل هغه به ده خورل
هن دا چې د هغوی سره به عبادت کښې هم شریکیدو
ماښکړ کښې په یو څو هندوان د دۀ نه کیر چاپیره
ناست وو. رو رو ده ته د مسلمانانو راتګ هم شورو
شو. دۀ به دوی ته هر یو مذهب کښې د الله د
وحدانیت خبرې کولې. دۀ به وویل چې الله تعالی
د ټولو یو دی. د چا د پاره راما دی او د چا د پاره
رحیم.

مارچ پورې نواکلي کښې امن قائم شوې وو. هغه
هندوان چې د مسلمانانو د پرې تبتیدلي وو. هغوی
په امن او سلامتیا خپلو کورونو او علاکو ته راستون
شول.

د بهار نقشه د نواکلي نه څه بدله نه وه. دلته هم
ژوند سپر شوی وو، تباهی او بربادي خور وه.
هر سړې په وپرکې وو. سړو مال غیر محفوظ وو.
دلته باچا خان ټادر په اُبدۀ کوڅه په کوڅه کښیدو

د هندوانو د زور او ظلم د لاسه مسلمانان د خپلو
 کورونو نه تېښتيدلي وو او هر څه تونده کورونو کېنې پاتې
 وو. دوی دومره یریدلي وو چې خپلو کورونو او علاقو
 ته والپي کیدو ته تیار نه وو. حالت دا وو چې د مسلمان
 حکومت افرانو هم دغه سیمو ته د تلو جرأت نشو کولی
 زه به ستاسو سره حکم او تاسو به خپلو کورونو او علاقو
 ته رسولوم؟ باچا خان د دې زیلي شوي اولی سره وعده
 وکړه او هم دې را وړاندې شو او دا خلک ېې تبا ه
 شوو کلو ته والپي اړسول

چې نواکلي کېنې امن قائم شو، باچا خان کاندې ته
 د بهار د راتلو بلنه ورکړه. دوی په پټنه کېنې دیره
 شول او هر سحر به یو ضعیف موټر کېنې وتل او د بهار
 د کلو دوره ېې کوله. کاندې په سټه ناروغه وو
 او په بیت کېنې پروت وو. چرته چې به دوی ادریدل
 کاندې به د هندوانو ته دا قول او لوظ اخستو چې دوی
 به سا د مسلمانانو روڼو او خوشدو خلاف لاس نه اړتوي.

میږني او بادراؤلس دې. دا په زړه او تن مضبوط
 دې. تاسو هم د دغه اؤلس په لاره روان شئ او د
 هغوی د عدم تشدد مړانه خپله کړئ.

د امن قائمولو دې عمل کېنې یو فایز د عبادت په یوه
 غونډه کېنې د قرآن مجید په تلاوت یو هندو اعتراض وکړ.
 کاندې پرې ډیر خپه شو او ورته پې او نیل چې داغې
 معقول لیونتوب د هندو ازم څه خدمت نه شي کولې ده
 ورته وېي چې کورې ناخا سره دا بلچا خان دې. دې
 یو پښتون دې یو مسلمان دې او د الله یو خدمت کار دې
 د ده د وینې هره یوه قطره مسلمانانه ده، د ده د بدن
 د غوښې یو یو اړخ مسلمان دې. ته دومره پټ سترګې
 پې چې د داسې لوی انسان د پاره هم ستا په زړه
 کېنې څه احترام او لحاظ نشته؟

هندوستان یو دوی او پراخه وطن وو کاندېان دوه
 وو او طاهره خبره ده چې دا دواړه هر ځای ته نشو
 رسیدې. پنجاب کېنې هندوانو او مسلمانانو سرتیرو په یو

د کامیابی د پاره دا ضروري ده چې بھارت دوه ریاستونه
کښې اویشلې شي. یو د هندوانو او بل د مسلمانانو - د
یوه منصوبه تیاره کړه او د مسلم لیک د تجویزونو مطابق
دې منصوبه کښې تفصیلات شامل کړې شول - په
اصولي توګه دا خبره منلې شوې وه. چې هغه هغه
او صوبې چرته چې د مسلمانانو شمیر زیات دېد
هغه به د پاکستان برخه وي او چې چرته هندوان
شمیر کښې سیوا دي هغه به د هندوستان برخه وي.

د ګاندهي په نظر کښې د هندوستان ویش یوه منځینه
غلطې وه. د خانه جنګی نه هم یو بد توکار و. د هندوستان
د شلولو د پاره تشدد یو داسې خوفناک عمل وو لکه
یو جنګ او د تشدد نتیجه د دې نه سیوا هیڅ نشو کیدای.
چې هندو او مسلمان د یو بل داسې ژوبل کړي چې هلې
تول عمر د هیریدو جوګه نه وي. ګاندهي د مائین
سین د منصوبې په جواب کښې یوه منصوبه تیاره کړه
او مسلم لیک ته یې بلنه وکړه چې دې د مسلمانانو د

کال ۱۹۴۷ء کېږي په ۳۱ مارچ کانګرېس په اُصولي توګه د ماونټ بېټن منصوبه منظوره کړه. هندوستان د تقسيم کړې شي.

باچا خات او ګاندهي په دې اعتراض وکړه. د ګاندهي د ليل دا وؤ چې کله فرنکې د هندوستان نه اوځي نو هندوان او مسلمانان به متحده بھارت کېږي خپل اختلافات هوار کړي. ده وئيل چې د هندوستان د ویش سره به — فرقه ايز تشدد ختم نه شي. د ویش سره به تشدد نور سټو شي ځکه چې په لکونو هندوان به پاکستان کې پاتې شي او هم داسې به هندوستان کې په کروړونو مسلمانان پاتې شي.

د دۀ دا اندازه صحي وه کله چې د ۱۹۴۷ء اګست کې تقسيم په عمل کې راغلو، د پاکستان نه هندوان د هندوستان په لور راغلل. دوؤ هلته خپل هرڅه پرېښول او هم داسې د هندوستان نه د پاکستان د پاره مسلمانانو

او پنجاب په مېنځ نيم کړې شول او چې د ویش په عل
کې کوم تشدد آشو او نومره يره خوره شوه د هغې
اثرات نن ورځ پورې موجود دي.

د باچا خان په نظر کې د هندوستان د تقسيم مقصد
دا ؤ چې هغه يواځې پرېنوي شو. دا به د پښتونخوا
صوبه مسلم ليگ ته اسپاري. چې د خدائي خدمتگارو
سره بې لس کله جنګ کړې ؤ. باچا خان او د هغه
مګري اکثر د ګاندهي او کانګرس طرفداره او مرستيال
پاتې شوي ؤ. او د مسلم ليگ سره بې اختلافات ؤ
د تقسيم مقصد د مسلم ليگ د پارک د دې نه سيوا څه کېدای
شو چې د باچا خان نه دې انتقام واخلي. دا يوه
صحي خبره ده چې مسلم ليگ د باچا خان د اثر او
حيثيت نه مريدې ؤ.

ګاندهي باچا خان ته دا يقين ورکړو چې زه او
هندوستان به تاسره خپل تعلق نه پرېکوؤ. د ګه باچا

به په خپل داسې مرک دیر خوشحاله شم که پاکستان
 جوړ شو نو حاکماني او استوګنه به پاکستان کېنې وي.
 کاندې وروستو دا خبره ا منله چې د پاچا خان
 خفګان او دلګیري ته ما نشو کتې د هغه په صدمه
 حاکماني نېوښت پیدلو خو که چېرې حاکم د سترګو نه
 اوبکې روانې شوې نو دا به د بزدلي کار و او د هغه غیر
 معمولي پښتون حوصله به ماته شوې وه؟ پاچا خان
 نوي دلي کېنې خپلو دوستانو ته ووي چې زه داسې
 ونیم چې پښتانه د هندوانو او مسلمانانو دواړو په نظر
 کېنې آجهوت شول. خو دې بیا هم د مستقبل پخپله
 تشویش کېنې نه وو.

د کال ۱۹۴۷مې کېنې پاچا خان او کاندې د تقسیم
 په لې کېنې د کانګریس د ورکنګ کمیټې سره خبرو اترو
 د پاره دارالحکومت دې ته راغلې و او کاندې د
 والسرای سره شوخو واره په دې عرض لیدل کړې و و
 چې والسرای په دې مائله کړې چې د هندوستان
 د تقسیمولو کار پرېږدي. ماؤنټ بیټن ده ته جواب

بې وسه يم وې چې قائد اعظم محمد علي جناح او
 مسلم ليگ د تقسيم نه کم په هيڅ خيږ راضي نه ديد
 په برمنه کاندې د انتها پسندو هندوانو د طبيعت
 خلاف د جناح کورته ورغې دواړو مشرانو دوستانه
 ماحول کېنې خبرې وکړې خو دواړه مشران د هندستان
 د مستقبل په بایله جوړ نه شول. کاندې په یو غمگین
 او مستحکم آواز کېنې ووي: چې زه خو د تقسيم سوچ
 هم نه شم زغملې؟

د هندوستان تقسيم د هندوانو او مسلمانانو دواړو
 د پارا غلط وه او خو پورې چې هغه دا غلط او
 بې جواز کړلو هغه پورې د هندوستان تقسيم د هغه
 خوښیدلی نشو.

کاندې د عبادت یوه غونډه کېنې د هغه کسانو
 په جواب کېنې چا چې د محمد علي جناح کورته په
 تلو بد منلي قد اووې چې هغه آشول که زه د هغه
 کور ته ورغلم ماته ښه ماگي هندوستانيان وو. ده دا

پاکستان شوي وو. ولې ډ دې. سره د گيتا په عظمت
کېنې ته فرق را نغلو. ده وړې چې د يو مذهبي کتاب
په دې وجه نه دوستل چې د هغې د پيوکارو نه
ستاسو نفرت دې دا د يو صهي مذهب نفي ده. دارو به
د هندو ازم حفاظت نه کوي. دا بهې تباها کوي.

د کاندهي شميره غمجنه وه. دا د کرمي يوه ابدده
ودخ وه. د قائد اعظم محمد علي جناح سره د ده د
خبرو څه نتيجه را برسيره نه شوه او دې مايوسه
شوې وو ده خپلې سترگې بند کړې او د ده شونلې
خوږيدې. ده يو مصيوت آواز کېنې ووي: "چې يا حما
ربه زه خپل هر يو کار هله شورو کووم چې تا ياد
کړم" دا د کاندهي د دعا پرمېنې کرښه وه او دا
به د هرې ودخ وئيله او دا د قرآن وينا ده.

ته رحيم او کریم او مهربانه ېې.

تا دا کائنات پيدا کړې دي.

ته مالک او آقا ېې

باچا خان د کاندې ميله وو. نادرغه وو او تې
 نيولې وو خو ده ته علاج کول هم نه غوښتل کاندې
 او باچا خان دواړه يو شان ضد يان لورده ته ځنه هند او
 ملګرو ووي چې د پير کار مکوه، ده هغوی ته
 ووي چې لږه موده پس به مونږ پښانه هندستان
 کې غي ملکيان بللې شو. زمونږ د پنځوليتو کالو
 مګرتيا او د آزادي د پاره شريک جد و جهد به
 د تاريخ يوه برخه شي دې پاکستان کې د خپل مستقبل
 په بابله فکر مند وو.

په بله ورځ کاندې د نوي دې نه کلکې ته
 روانيدونکې وو. هيڅ چا ته دا نه وه معلومه چې د
 آزادي دا دواړه ثوريالي به بيا کله د يو بل سره ويني
 د دوی دواړو شخصيتونو تر مېنځه تعلقات دا حقيقت
 په گوته کوي چې باچا خان د کاندې جي د شخصيت
 نه متأثره وو او د دوی تر مېنځه يوه ذاتي رسته جوړه
 شوه. د دواړو د پير کار مکوه، ده هغوی ته

په دېا نېرې وکړې کاندې نېلې ورېرې ته ووي
چې "پاچا خان يو ريښتوني فقير دې. آزادي به راشي
خوډا بايد پښتون به د نېلې آزادي نه محرومه شي
دا که هر محرومه د مايوسي خبره ده ولي پاچا خان د
الله سرې دې.

په بله وېخ کاندې په کادي کې ککې ته روان
شو. پاچا خان د کا سره ستړي ته ووتو. د آزادي دا
دواړه ځکيايي چير وخت پورې يو بل ته مخامخ ولاړ
وو او دواړه خاموشه وو. هندو مهاتما او پښتون
فقير چې د 'ورنکي' د فاک او اختياس نه آزادي
هوندلو د پاره د هېڅ قسم قرباني او جدوجهد نه
مخ وانه لېرولو، نن او هم دا وخت د يو بل نه
په ژوندون د هميشه د پاره جدا کيدونکي وو.
دا دواړه ځکيايي په ستړي ټولې خاموشه ولاړ دي؟
ځکه چې د دوی پټ نښې دومره زړه د کا او دا

خپله هم دا پته نشته چې بيا به كله ملاقات كيدې شي۔ دا دواړه خدائي خدمتكاران وو، د الله تعالى خدمتكاران وو۔ دوى به خپل خدمت جاري ساتي او دا فيصله به الله كوي چې دوى به خپل خدمت په كوم ډول او كوم شكل كېني جاري ساتي۔

كادي د انجن په لوكو كېني پټ د سټيشن نه روان شو۔ باچا خان په سټيشن ولاړ پاتې شو او د كاندې كادي دوو د نظر د حده اوتو۔ د باچا خان په مخ سكون وو۔ د ډير وړاندې خان د الله تعالى مرضي ته سپارلې وو او حكه ده كېني د صدمو او ناكمو او د ډغرو خوړلو او ډغرو وركولو د زغم او برداشت ډير زيات قوت وو۔ ده ټول عمر كېني چې هم د آرام كولو ضرورت نه وو محسوس كړې او نه به دې چرته بيا د آرام ضرورت محسوس كړي۔ د ده د پاره ژوند د يو

د پاره دوه گهڼې پس یو کادې روانیدونکې وؤ.
 دا د خپل اولس سره د لیدو وخت وؤ.
 دې د سټیشن په کورنۍ کونړه کښې ننګونې ته
 ورغې. د دوه د کور شاته باغ کښې د خورمانو
 بوټو کلوڼه سپر دي وؤ. د دې نه وړاندې چې
 دا کلوڼه مړوي شي دې په خادر په اښه او
 پندوکې په لاس خپلې پیتونخوا ته ورکړ شي.

تمت بالخیر

بزرگوار شریف ترین

د حضرت باچا خان سره دوه نیمې کهنې

غني خټک

يادگار نه: د حضرت باچا خان سره د پاسني عنوان تر لاندې دا تاريخي مرکه په اوږه ورځني "هيواد" اخبار کې چاپ شوې وه. تر ننې پوستې کې هم د دې اودې لائن چاپ شوې وه. دا د حضرت باچا خان د مرګ نه اګا هو اخري تفصيلي مرکه وه چې په ۲۰ جنوري ۱۹۸۸ء کې په حق اړسيدو او په دوه ويشتم جنوري جلال آباد کې خاورو ته اسپارلې شو او په دغه ډول پې په خپل مرګ د پښتو تر مېنځه د انګريزانو راپنکې کړنې د هېشه د پارک د خپو لاندې کړې. مرکې په حقله تاثرات، د حضرت باچا خان د شخصيت يوه تجزيه او سوال او جواب ورکولې شي.

دا د نهې ورځ او ديرشم دسمبر ۸۶ و. چې زه د باچا خان د ليدو د پارک محمد نازي ته روان شوم. د ليدو نه وړاندې مې عجيبه عجيبه خيالونه مازغوته راتلل. ويره راسره دا وه چې خان عبدالغفار خان به را سره څه خبرې اترې

محمد ناري چارسده - تخت بهايي رود باندې د چارسده
نه تقريباً دولس كلوميټره لرې دې. تريفك بڼه ډېر دې
د پيښور نه تلو او راتلو كښې څه تكليف نشته.

چې په محمد ناري كوز شوم او تپوس مې وكړو چې
دلته به غفار خان چرته وي ؟ نو يو كس څما په تپوس
حيران غوندي شو. او د بل كس نه پې تپوس وكړو چې
زمونږ په كلي كښې څوك غفار خان شته دې ؟ هغه څما نه
تپوس وكړو چې ستا مطلب باچا خان خو نه دې ؟ ما اوې
چې او هم باچا خان صيب ليدل غواړم. هغوى راته لار
نيغه كړه څما خپل احساس هغه وخت دا وو چې څوك به مې
ليدو نڅتور به راته معلوميدو ځكه چې د هغوى سره
څنگ په څنگ يو داسې شخصيت د باچا خان په صورت
كښې ناست وو. چې د يو صغير په تاريخ جوړيدو كښې پې
يو غټ راس وو او دا پته نه لري چې تاريخ به د دغې
شخصيت د نظرياتو په حقله څه فيصله وركوي ؟ ما چې يو ځل
بيا تپوس وكړو، يو كس راته او وئيل چې باچا خان خو د
صوابي په دوره باندې دې، هيڅ تاسو دغه پتو ته ورتاو

هغوی تهول عمر بې د پښتون د خیر ښکېرې د پاره کاس
وکړو. د پښتون د اتحاد او اتفاق د پاره بې په خان شپه
او ورځ یوه کړې. د پښتون د حق کتلو د پاره بې د عمر
یوه لویه برخه په جیلونو او ډولنو کې تیره کړې، نن هم
د هغه په ژبه د پښتو د اتفاق تراته ده او په ماته کور
سته او کمزوري وجود نن هم د پښتو په کورنو کې کړی
او هغوی ته د خوب نه را ولین کیدو غږ ورکوي. دا
خان ته د افسوس یو ډک سوال دی چې پښتون د دغې
بې غرضه او خدایي ضد متکار په نومره خبر و
علی وکړې شو؟

که نن ما د باچا خان سره ملاقات ونکړې شو خداي
خیر چې بیا به داسې موقع کله په داسې داسې؟ ځکه چې
دا مې واوریدل چې باچا خان په دوره دې په زړه مې
تیاره شوه نو په هغه لور روان شوم او چې څنګه د پټي
په لور ورتاو شوم، باچا خان مې د لرې نه او پېژند و چې
ښه اوچت ناست وو. اګر چې باچا خان اوس د سلو کالو
شوې دې خو بیا هم د هغوی تن بدن د عام سړي نه
زیات نظر را کوي. پلن مخ او پلنه سینه، مخ بې داسې

زه چي ورنردي شوم نه پوهيږم چي هغه كوم يو
 احساس وړ چي ماته ژرې راغله. غالباً ما دا غوښتل
 چي دهغوى سړه په دغه وخت ډير كسان ناست
 دي يا دا احساس هم كيدې شو چي دا څومره لوږي
 شخصيت، يو اهم تاريخي وجود په څومره ساده ماحول كښي
 ناست دې. زه حقيقت دا دې چي اوس هم نه پوهيږم
 چي څا احساس ژرې غونكي وې شو؟ بيا هم چي زه
 ور اورسيدم، باچا خان لاس راكړو، يو كس په دغه وخت
 كښي د باچا خان سړه نردي د يوې وږي په تنې ماتولو
 لگيا وو، دوه كسان ورسره نور ناست وو. دا يو صفا تهه
 خاموشه او پر سكون ماحول وو. باچا خان د تخت پوش
 د پاسه په يوې ساده پرست ناست وو. د سليشي رنگ
 خامتا يې اچولې وه، په سينه باندې يې توليه پوته وه.
 يو كټ د تخت پوش كچ اړخ ته پروت وو او بل كټ
 ورسره مخامخ پروت وو، د باچا خان د تخت پوش د سر
 سره جوخت، يو وركوتي شان مټ پروت وو. چي وښاندي
 يو دسترخوان پروت وو. كه يو نابله كس دغه ځاي

تحریک نوې مرکز دې او د هغوی د وېنا مطابق که ټوک
د کار کولو د پاره ځان د بې غرضه خدمت د پاره د نښ
کولې شي، دغه مرکز به ښه جوړ کړې شي. مطلب دا
چې اوس دا مرکز عارضی دې.

میر باچا خان دغه ځای ته راغی او ماښام د خان
عبدالولي خان کور ته ځي، هغوی به دلته شپه هم
تیروله خو د ځامنو په خواستونو او د ښار کتوالو د
هدایت په رڼا کې اوس هلته شپه ځکه نه کوي چې د
يخني په وجه دغه کوټه ډیره یخه وي او د باچا خان
د پاره په دې عمر کې زیاته یخني تکلیف پیدا کولې
شي.

د محمد ناری سره جوخت ځانچ په پټو کې یو څو
کچه کورونه دي. دا کورونه د هغه خلکو دي ټوک چې په
دې پټو کې کار کوي، دغه کچه کورونو مخې ته یوه کچه کوټه
ده چې ور کې دوه یا درې کټه ځایېدې شي او هم د دغې
کوټې مخې ته د باچا خان تاریخي شخصیت لیدې شي د
دغه ځای نه ښیر چاپیره هواره او مړه پټه تکه شنه

په نسني سره ناست وو. چې ما تر نه تپوس وکړو چې
 تاسو باندې د پښتون د عمل په وجه چې مایوسي خو نه
 ده دا غلې باچا خان راته او وویل چې زه مایوسه کېږم
 نه، مایوسي په هغه کسانو باندې راځي څوک چې د خان
 د پاره کار کوي. څوک چې د خپل غرض او خپل مطلب
 د پاره کار کوي زه خو د پښتون خدمت د خدایي خدمتګار
 په حيث کوم زه به ولې مایوسه کېږم بیا هم د خبرو په
 دوران کې په دې موقع باچا خان د پښتو د عمل
 د هغوی په حقو حاصلت او بې اتفاقي باندې د خفګان
 اظهار او کړو. او وویل چې پښتون یو ناشکره قوم دي
 هغوی وویل چې وګوره د پښتون څنګه حال شو؟ په
 افغانستان کې وړاندې سیلاب رڼې او د افغانیانو کوس
 وړان شو، دلته په کراچۍ کې پښتون ته ګوره څه ورسره
 کېږي؟ دا ټولې د عذاب او د الله د قهر نښې دي. کوم
 یو قام چې د الله د قانون احترام نه کوي او خان ته
 پیژني د هغوی سره هم داسې کارونه کېږي د باچا خان
 د خبرو اثر و نه داسې ښکارېده لکه چې هغوی ته
 توان به یو باد وي او به تهر هم لوه وي. د خبرو اثر و

به د یو استاد په چول بیا په خبرو شو او ثواب به یې مکمل کړو. یو ځل راته وایي چې ښکاري داسې مکه یو پونج مسلم لیکي چې او پوه خان د نا پوه کړې وي، په بل ځل راته وایي چې هسې بې مطلبه سوالونه کوي، سوالونه کول د زده کړې دي او په بله موخه یې راته وئیل چې خبره وې نه اوريدې وې کول شوي شخه؟ چې ما ورته وئیل چې ستاسو کتاب "زده او محاجد و جهد" ما لوستلی دی نو باچا خان راته وایي چې نه دې دې لوستې که تا محاکمات لوستې وو، داسې سوالونه به دې نه کول.

چې زموږ په خبرو کې به خاموشي راغله، باچا خان به کله کله اخرا دېخوا لرې لرې کتل او داسې به ښکاریده لکه په ناسته ناسته د پتو و نظارې نه خوند اخلي او کله کله به یې اوچت اوچت په آسمان کې کتل د باچا خان غوښتونه او سترګې په صحي حالت کې دي. په سترګو کې یې یو تیز پېټ دی، نېغ ورته سوري نه شي کتې آوازې خوند او صفا دي هې د باچا خان خپل عادت دی چې سړي ته نېغ نه ځوري. غالباً دا د هغوی د علم نشود

د پير كم خالق كولي شي. باچا خان د شلې صدې د پښتو
 هغه مشر دې چې د هغوی د تشخص د پاره هغه هر
 څنگه تكليف په ځان غوره كړ و او تن وخت پورې په آرام
 نه دې ناست ماته وايي چې كوره زړه په ټول بدن كې
 په درد اخته يم، كله څه بيمار يم او كله را باندې څه
 بيماري حمله وكړي، پښو مې كار پري ايښي دې خو چې كله
 زړه په دود روان شم څا ټول تكليفونه روغ جوړ شي
 او جك جوړ سړي شم. د حضرت باچا خان د دغې خبرې
 نه چې بيماري لكه هغوی د پښو خدمت يو عبادت
 گنې. زه د باچا خان سوك دوه پېي كهنې ناست ووم
 دې دوران كې به كله هغوی پښې اوږدې كړې او كله
 به پې را غونډې كړې وچه پې وهلې وه، باقي تن بدن
 پې ښه ښكاريږي او سړي تر نه دا اندازه نكولي شي چې
 ژوند پې ډير دې او په حوصله ځوان دې. زموږ د خبرو
 په دوران كې د باچا خان يو ځلې نسي راغلو، هغه د سړي
 ډير په طبيعت خبرې كولي. نسي ورته لاس وركړ و تپوس
 پې تر نه وركړ چې نايي ورته صبا څه وخت را وليږم، د

چې نیکه پایا دا څنگه چل دې چې زه دلته راشم کورې
ته مې زړه وشي یا چا خان دته وائي، چې دا ځا د کورې
شامت راغلي دې. ونوره، خپله هم ونوره او دې میلمه
باندې د ماته اشارا هم د ونوره.

زه په دا پوره شوم چې باچا خان خپل وینسته کونج
کوي ادکه نه، هې کله کله به پې په دینتو لاس او هلو
او په شا به پې لکه د ځلمو حور کړل. چې د لاس
پلنې پلنې پنجه به پې په هوا کېنې پرانستې نو د لاس
لکیرې به پې صفا صفا ښکاریدې. ما چې ترنه د عمر
تپوس او کړو، داته وائي چې ځا په عمر کېنې ستا نه
مطلب دې؟ چې ما په اسرار سره تپوس وکړو، باچا خان
داته وائي چې پنځه کم سل کاله عمر به مې وي. کیدې
شي دوه کم سل کاله وي او دا هم کیدې شي چې سل
کاله م پوره کړي وي. د توکل معامله ده، په هغه وخت
کېنې به عمر نه شو لیکل. وخت به خلق نالوستي
وو، لیک چا کولې شو؟ چې په اخر کېنې مې ترنه آډو کړای
ونوښتو، باچا خان سکوت. انکار وکړو. او وویل پې چې

زۀ چي د باچا خان صيب موه کيناستم، هغه وخت پاڼم
دوه بجې وې چې را پاڅيدم تلور يا پاڼو باندې خلسو
بجې د ماږديگر شوې وې. چې ټومره وخت تېر يداو
د هغوی د شخصيت اثر په ما زياتيدو. ځانه هغوی هېڅ
تپوس ونکړو چې زۀ ټوک دوم او د کوم ځای نه راغلي
دوم. زۀ د هغوی په تخت پوښ د هغوی نېپوته کيناستم، يوه
تسيه غلي دوم، باچا خان صيب په سوچ او فکر کې بوخت
و وې په څې پې سکون نيه څرگند وو، ژوره خاموشي
پې ماته کړې او د خبر وټکل مې وکړو.

زۀ جي ستاسو ليدو له پاره راغلي يم. د ډيرې موږې راسې
پې دا اراده وه چې ستاسو مولا ملاقات وکړم ؟
باچا خان ځا په دې خبره ماته مخامخ شو او راته پې وويل
چې ځا د ليدو له پاره ولې راغلي ؟ ما کې تاشه ليدلي دي ؟
زه ټوخه ملا نه يم. خلک ملايانو ته ځي، زۀ څه شکراپي نه
غواړم، او نه زيارت يم. بل داسې ځای نه وو چې ته ورغلي يې ؟
تپوس. ځا هم دا خيال دې چې تاسو ملا نه پې خو
ستاسو سياسي شخصيت دومره دروند او غوږ دې وېرمن

دې چې تاسو د پښتون مشر او د پښتون د بيدارۍ د
پاره دومره کار کړې دي او دومره زياتې قربانۍ مو
ورکړي دي چې که څوک څه ليدل غواړي نو هم ستاسو
ليدل ضروري دي ؟

حضرت باچا خان :- دا ستاسو غلط خيال دې چې زه
د پښتو مشر یم. ما چې د خان د پاره د مشرۍ دعوی
نه ده کړې، زه د پښتو بابا هم نه یم. زه خدايي
خدمتگار یم. د خدايي د پاره د پښتو خدمت کووم په
هغوی کې هېڅ احسان نشته او نه د هغوی ته د خپل
خدمت په بدل کې څه غواړم. ما ته گوره په دې عمر
کې چې زه مات کوو یم، نېټې کې کار نه کوی او
کله څه بيمار یم او کله څه خو بيا هم زه د پښتو
په کوڅو کې د هغوی په خدمت کې کړم. د الله
شان ته گوره چې کله زه په دوره دوان شم زه چک جوړ
شم او ځا بيماري دعوی جوړې شي.

ټپوس :- تاسو ولې داسې وايي چې "زه د پښتو
مشر یم" ستاسو دې خبرې نه خو داسې ښکاري

د خپل غرض او فائدي د پاره کار کوي او چې کله يې
 خپل غرض سرته و نه رسي مایوسي ورباندې راشي
 زه نه چې چرته هم رحم، چرته ودرې نه خورم
 چاي نه تخیم. د خدايې د پاره کرشمه. هې پښتون
 ناشکرا قام دي. د چا ښکېلا نه مني، تو بورولي
 کوي، د ښمې کوي، په رواجونو باندې مال دولت
 خرڅ کوي، هراڅه کوي خو په اتفاق کيږي نه اوڅکه نن
 ورباندې قسم تکليفونه راغلي دي. چې کله يې حان
 وپيژندو دنيا به يې ومني. کوره په افغانستان سيلاب
 راغی او نن د افغانستان خلق د سيلاب د چپولاندې
 دي. کراچي کښې کوره په پښتون څه وشول؟ حان
 نه پيژني، ناشکرا قام دي.

تپوس :- او که حان وپيژني ؟

حضرت باچا خان :- بيا بهادر قام دي، پد دنيا کښې د
 هېچا نه په څه کم نه دي. نن کوره امريکه چرته ورسيدل
 جاپان څومره په ترقی دي. پښتون د امريکې يا جاپاني
 نه په څه کم نه دي رچې باچا خان دا خبرې کولې حقا.

تپوس: ښه، تاسو په دې حقله څه وئيل غواړئ چې
د پښتون خپل پوليس، اخبار يا رساله نشته او په دا وجه
دوى سخت په تاوان کېږي دي. د خپل پوليس د نثوالي په
وجه پښتون ته د مجرم په چټ کتلې شي؟

حضرت باچا خان: زه چې د افغانستان نه دا غلم، خدا دا
خيال وو چې زه د يو ښه معيار، د يورپ د معيار يو اخبار
وباسم. ما د ډيکټر ليشن د پاره درخواست وکړ و خدا درنخواست
ځکه نا منظور شو چې حکومت نه غواړي چې زمونږ خپل
ښه اخبار وي. ما ته وايي چې د اخبار نوم به "پښتون" نه
وي.

تپوس: چې د اخبار ضرورت دې، په پښتون باندې
نور ولې؟

حضرت باچا خان: اخر که نوم پښتون وي نو څه حرج دې
خبره داده چې پنجاب موږ غلامان ساتل غواړي طاقت
ټول د اسلام آباد سره دې. کورنه کنه د صوبې د حکومت
دومره طاقت هم نشته چې موږ ته د اخبار اجازه ورکړي
هېڅ يوه خبره بله هم ده او هغه دا چې پښتون د اخبار

هدو نشته مثلاً تاسو وگورئې "شهباز" اخبار به پنخواخلغو
لوستو او اوس ورته گوري هم نه ؟

حضرت باچا خان به او د شهباز معيار خو د پنجاب او
د اردو د اخبارونو نه هم ښکته پريوتې دي.

تپوس به د يو ښه او مؤثر پريس نه بغير د قام په فکر
کښې يو والې نشي راتلې ؟

حضرت باچا خان به که څوک داسې وي چې د قام د پاره
کار کول غواړي، د حاکم د پاره اخبار نه چلوي، غريب وي
او د خدمت جذبه لري او اخبار، يو ښه اخبار چلولي
شي زه د هغه مدد ته ټيټا یم، پيسې ورکولو ته تيار یم
څوک چې وي حاکم د خدمت د پاره وقف کولې شي راوپاندې
و شي.

تپوس به تاسو به د اخبار د پاره فنډ ورکړئ ؟

حضرت باچا خان به او.

تپوس به ځانه خلق دا خيال کوي چې ستاسو د عدم تشدد
فلسفې پښتون ته نقصان ورکړو ؟

حضرت باچا خان به چې څوک دا خيال کوي هغوی به بې کوي

اچې که د پښتون د حقونو د ساتنې د لپاره داسې کړي

علام تشدد په سړي کېږي د مزاحمت قوت زیاتوي، سړي ته حوصله ورکوي، په سړي کېږي استقلال زیاتوي او اخلاقي جرأت پیدا کوي.

تپوس: څي! تاسو خپل کتاب کېږي هم په دې حقله ذکر کړې دي.

حضرت باچا خان: که تاسو هم کتاب لوستې وؤ. د دې تپوس ضرورت به نه وو، تاسو هم کتاب نه دي لوستي، په توکل خبرې کوې.

تپوس: حقیقت دا دي چې ما ستاسو کتاب "ژکا او زما جد و جهد" لوستې دي، ستاسو په کتاب کېږي ډیر څه موندې شي، د لوستو ورکېږي ډیر څه دي نو اوس ورباندې پانډي دکا؟ حضرت باچا خان: ما دا کتاب د پښتو د پاره لیکلې وو، ما د ذاتي فائدي د پاره نه دي لیکلې. دې کتاب کېږي د لیکلونه ډیر څه پاتې شوي دي. ما دا یو سوئل کتاب لیکلې دي. د دې مقصد د پاره چې پښتون کېږي سوئل خوېي خصلت پیدا شي خو لکه څنګه چې ما وړاندې وویل پښتون په کتاب او اخبار پیسې نه ورکوي. او کورۍ هم په کتاب کېږي څه داسې مواد دي چې

شي. خو پښتون د لوستوکار نه کوي.

تېوس: د پښتون د محلي کول دا خيال دې چې د اسلام نوم د استحصال د پارې په کار را وستې شي؟

حضرت باچا خان: د کوم اسلام خبرې کې، اسلام خو د ملايانو د لاسه ختم شو. دې خبرې ته ستاسو پام نه دې چې په اسلامي ملک کې ژوند نه وي، چېر نه وي، زياتي نه وي. بې انصافي نه وي دلته خو قسما قسم اخلاقي مړضونه عام شوي دي. يو محل ضياء الحق ماته ليدو ته راغلي وو د اسلام ژندګ باد نارې مې غوږونو ته راغلي ماته نه تېوس وکړو چې يا هکله دا بيا د اسلام په نوم څه لوبه جوړه کړې ده؟ اسلام خو دلته د هېڅ چا د خپلې خوښې څير جوړ شوې دې. دې کې شک نشته چې د اسلام په نوم، پښتون د اسلام نه لرې کړې شو چې د اسلام نه لرې شو، قوميت يې خراب شو. تېوس: په کراچي کې په پښتون باندې بډې وږغې راغلي دي، وهل هم خوري او بدنام هم شول. ستاسو په دې حقله څه خيال دې؟

حضرت باچا خان: په دې حقله څه د اخبار بيانونه ولوله

حضرت یلچا خان د شکل نه سم هوښیار، سړې ښکاري ،
 خو ذهن دې د مسلمان لیک دې. دا سوال نا پوه خلق را پورته
 کوي. چې کله د برصغیر د تقسیم فارمولا منظور شوه، ماته
 محوسه شوه چې هندو ماته دوکړه راکړه، لارډ مائونټ
 بیټن د ریفرنډم تجویز وړاندې کړ، ما ورته وویل چې
 بهرغیر پریکړې شي نو زموږ د پاره هډو د خوښې ضرورت
 نشته ولې چې د تقسیم په صورت کې موږ د بهارت سره
 اوسیدې نشو او کنه خامخا د ریفرنډم شوق لرې او شرط
 پوره کول غواړې نو بیا ریفرنډم په دې سوال په کار ده چې
 د صوبې خلق د پاکستان سره اوسیدل غواړې او که نه
 پښتوستان غواړې دا ریفرنډم په موږ را وتپلې شو، هډو
 ضرورت چې نه وو. او هم دا وجه وه چې ما د ریفرنډم
 مخالفت وکړ. او چې د کله نه پاکستان جوړ شو، ورانې چې
 هر چرته کیږي د یلچا خان په حساب کتاب کې اچولې شي.
 تپوسه: د موجوده سیاسي حالت په حقله ستاسو خيال
 دې؟

حضرت یلچا خان: د جناح پاکستان وران شوې دې په پاتې

کښې په ټولې صوبې شریکې ساتلې شي او دویم دا چې زموږ
په صوبه کې څه دي جا به زموږ وي، پنجاب به ورباندې
ډاډه نه اچوي. کوره زموږ صوبه یوه مالداره صوبه ده خو
د مالدارۍ فائده یې پنجاب ته رسي. ماته د کنفیدریشن
واله، حفیظ پیرزاده او ممتاز بهتو راغلي وو، هغوی د حما
سره خبرې اترې وکړې، ما هغوی ته اودیل چې په ووت
به تاسو ته څوک حکومت درکړي. بچیب هم ووت کتلی
و د هغه ته چا حکومت ورکړو؟ د لته خو یوه صوبه پنجاب
حکومت کوي.

تاسو د پښتون د اتفاق او یووالي د پاره ډیر
زیات کار کړې دي، ستاسو څه خیال دي چې ستاسو د
مرگ نه وروستو به د پښتون څه حال وي؟

حضرت باچا خان به دا فکر کا کار نه دي، د مستقبل پخپله
فکر کول ستاسو کار دي. یاد لوی چې هر یو کار چې په اتفاق
وي، برکت ناک وي خو ماته خو داسې ښکاري لکه پښتون باندې
د خدايي تهر وي ځکه ورباندې تکلیفونه راغلي دي چې کوم
قام به عمله او بهې کړدای شي، الله ورباندې د تکلیف شپې

حضرت بلچاخان :- که زه شوم یم، سخی شه ته وائی؟ ماته
به اوس د سخی تعریف کوی.

پوسه :- زه نه وایم، خلق وائی، دیو بل نه اوریدی
خبره ده؟

حضرت بلچاخان :- تر شوچی تا د سخی تعریف نه وی کړي
خا سره به خبرې نه کوي.

پوسه :- سخی داسې کس ته وائی چې د غریبانو ملد کوي
د هغوی سره لاس او اخلاص کوي او که ټوک ورته
سول وکړي، مایوسه کوی یې نه؟ دې ته سخی وائی؟

حضرت بلچاخان :- که د سخی تعریف دغه وي، زه سخی یم.
پوسه :- او چې تا سود پېشو د یو خدمت کړې دې؟

حضرت بلچاخان :- د خدمت خبره نه کووم، د وړکړې خبره
کووم. زه په یو لاس وړکړه در کووم او بل لاس ته یې
پته نه وي او خلق چې شه وړکوي وړاندې د تصویر
ویستو بند وېست وکړي د خان تشهر کوي. یوه خبره یاده
لره چې یو خوددار او غیرتي انسان هېڅ چاته لاس نه نیسي
او که ټوک شه وړکوي، نه یې اخلي داسې مادر کسان

دواو ستا په خوږې څه چل شوې وو؟

تپوس: تاسو به ماته 'اتوکراف' وکړئ؟

حضرت باچا خان: 'اتوکراف' لیدران وړکوي، سیاست کاران وړکوي، نه سیاست کار نه يم او نه لیدر او نه مشریم. زه خدایي خلک وړکوم. ما چرته چاته 'اتوکراف' نه دي وکړې.

څلور بجې شوې وې، وخت داسې تپي شوې وو لکه یو ساعت، زه را پانځیدم د حضرت باچا خان نه مې اجازه واخلستو او هلته موجود دوه کسانو ته مې لاس ودرکړ او دغان شوم. د مار دیگر سیوري راخوړیدونکي وې، چې لږ لږم په شامې وکتل. بې تاجه بادشاه حضرت باچا خان په تخت پوښ ناست د آسمان په لورې اوچت اوچت کتل او په دې سوچ کې روان شوم چې که باچا خان یو لوی انسان نه دي نو څو لوی انسان کیدي شي؟

مننه او دُعا

زکۀ د لویې الله د پوره مننه کوډوم چې ماته پې
 د حضرت باچا خان د خدمت کولو توفیق را کړو
 زکۀ لاس په دعا یم چې زکۀ داسې نور خدمت اکرې
 شم. د اې هم د زړۀ دعا ده چې پښتو شاعرانو
 او لیکوالو ته د الله تعالیٰ توفیق ورکړي چې د پښتو
 ژبې، ادب او د خپلو قامي مشرانو خدمت اکرې
 شي او دا زړۀ او درنه ژبه تر قیامت پورې آباده او
 شادابه پاتې شي.

زکۀ د خپلو ماشومانو او خپل تېر هم مننه کوډوم چې
 حُما د لیک لوست وخت پې همیشه حُما ذاتي وخت کښلي
 دې او حُما دا د کیرنه پې کړې ده.

په خاص ډول د دې کتاب د کاتب شمس العارفين
 د زړۀ د اخلاصه مننه چې یو ښه ملګري او دوست
 هم ثابت شم او دې لږ کښې یې حُما سره شپږک

پيوندگلي

د پښتو ادب او پښتون قوميت په هغه خدمتگارو کښې چې د هرې طمعې او لالچ نه بغير د پښتو خدمت کوي، د عبدالغني خان خټک نوم لکه د يو ځلانده ستوري پرقيږي۔ که زه دا خبره اوکړم چې ده خپل ژوند د پښتو ادب، تاريخ او ثقافت د ښکاره کولو د پاره وقف کړي دے نو بې حايه به نه وي۔ د پښتو تاريخ ئې د دلچسپې خصوصي ميدان دے۔ په دے لږ کښې ئې په پښتو، اردو او انگريزي ژبه کښې بے شميره مضمونونه او ليکونه په مختلفو مجلو او اخبارونو کښې خواره شوي دي۔ څه موده وړاندې په کوټه کښې د پښتو عالمي کانفرنس له اړخه د ده د خدمتونو د اعتراف په توگه ده ته ايوارډ هم ورکړي شوي دے۔

د ضلع نوبنار د سپين خاک په خاوره زيږيدونکي دغه سور سپين ځوان نن صبا د مارگلي په لمن کښې د اسلام آباد په ښار کښې د سرکاري وظيفي سر ته رسولو سره سره د پښتو او پښتو په خدمت کښې بوخت دے۔ ده د دغه خدمت شورو په اسلام آباد کښې د جوړيدونکي "پښتون وررولي" نومې تنظيم نه اوکړه۔ روستو دغله د ادبي ملگرو يو تنظيم "پښتو ادبي سوسائټي" چې کله جوړيدله نو دے ئې په بنيادي تيگه ايښودونکو کښې شامل شو او پرله پسې څو کاله د دغه ټولنې بلامقابله چيرمين اوتاکلي شو۔